

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Educ T
1075
457.877

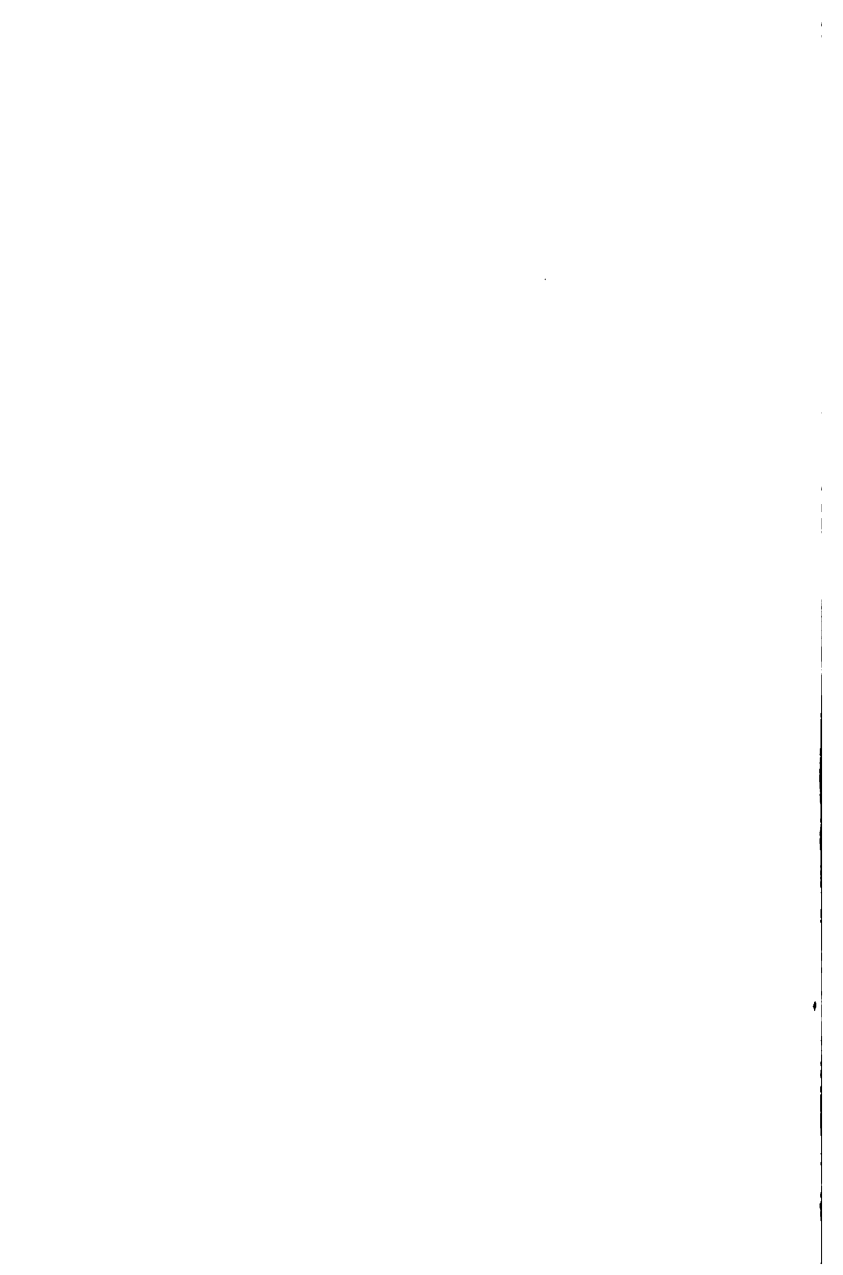
Educ T 1075.457.877

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

3 2044 102 853 058

L. ANNAEUS SENECA

TREATISES //

ON PROVIDENCE
ON TRANQUILLITY OF MIND
ON SHORTNESS OF LIFE
ON HAPPY LIFE

TOGETHER WITH
SELECT EPISTLES EPIGRAMMATA AN INTRODUCTION COPIE
NOTES AND SCRIPTURE PARALLELISMS

By JOHN F. HURST, D.D.

PRESIDENT OF THE DREW THEOLOGICAL SEMINARY, MADISON, N. J.

AND

HENRY C. WHITING, Ph.D.

PROFESSOR OF ANCIENT LANGUAGES IN THE CENTENARY COLLEGIATE INSTITUTE
HACKETTSTOWN, N. J.

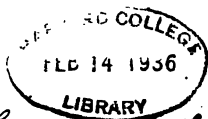

NEW YORK
HARPER & BROTHERS, PUBLISHERS
FRANKLIN SQUARE

1877

bullshit.
Seneca!
the
man
attracted
he is
not
these
two
clashes
big!

due 1 1073.43 1.011

Laurel House Library

~~PA 6661
.A7H8~~

Entered according to Act of Congress, in the year 1877, by
HARPER & BROTHERS,
In the Office of the Librarian of Congress, at Washington.

P R E F A C E.

THE present edition of the leading Moral Essays of Lucius Annaeus Seneca is designed as a text-book for use in the colleges and schools of the United States. The editors were first attracted towards its preparation by the fact that no edition of the Latin text of any one of the essays of the great Roman moralist had ever appeared in this country. Even in England the neglect has been marked; for, although several good translations were published during the 17th and 18th centuries, there has not appeared in that country but one essay of Seneca in the original text for more than three centuries—viz., *Ad Gallionem de Remediis Fortuitorum* (Lond. 1547).* This disregard, in the Anglo-Saxon countries, of the authentic works of the greatest Roman philosopher is in decided contrast with the attention which they have received in the Continental countries, particularly in Germany, Italy, Holland, France, and Sweden. Graesse occupies not less than fourteen of his folio pages, in double columns, with the

* Graesse, *Trésor de Livres Râres*, Vol. VI. pp. 346 ff.

mere titles of the editions of the text or translation of Seneca's real and alleged works, from the revival of classical learning, at the beginning of the 16th century, down to the present time. In Holland the most critical editorial care has been bestowed. Harwood says that the Elzevir edition, containing the notes of Lipsius, Gronovius, and others (Amsterdam, 1672), was printed from silver types.

The editors trust, therefore, that they are supplying a real want when they offer to the American public some of the best writings of the long unfamiliar Seneca. The text employed is that of Fickert (Leipzig, 1842-5), because, though not the most recent, it is by far the most critical, as it is derived from MS. authority. The readings of Haase's edition (Leipzig, 1851-3) and of other editions are referred to in the Notes as occasion has seemed to require. The orthography is conformed to that now generally agreed upon by scholars as the most correct.

The Introduction has been prepared as a special aid, not only for the better understanding of the personal relations of Seneca to his times, but for acquaintance with the ethical and philosophical thought of Rome at the time of the appearance of Christianity, and with the entire border-land of classic culture and Christian truth. The Notes are intended to supply every proper want of the student; at the same time, care has been taken not to overburden him with help, and thereby

interfere with or discourage individual study and research. It is the bane of true and thorough scholarship to make the learner a mere recipient, all the work having been done to his hand. Specially difficult or unusual forms of words are explained in the Notes. It is hoped that the constant references to the principal Latin Grammars and works on philology, history, and philosophy, will open up the way for the student to make himself master of the whole range of topics in Seneca's Moral Treatises.*

To the Moral Treatises have been added *Select Epistles* and *Epigrammata*. These are not annotated, since, if the student have read the preceding, he will find no difficulty in reading and enjoying these. As

* The liberty may be taken here to recall a singular circumstance connected with the publishing house from whose press the present volume is issued. When the two senior brothers, James and John Harper, commenced business, they confined themselves to printing books, and entered into a printing partnership in Dover Street, New York, in 1817. The first book which they printed was an English translation of Seneca's Morals, and their first triumph in business was in delivering to Mr. Evert Duyckinck, the publisher for whom they printed, 2000 copies of that work, on August 5th, 1817. In the following year, however, we find the energetic brothers entering into more important relations with the public; for they issued a work of like grave import with Seneca—Locke's Essay on the Human Understanding—having the modest imprint of "J. & J. Harper." The little Seneca, every type of which was set by the founders of the Harper publishing house, is now a very rare volume. The house which thus began soon enlarged, and its rise and steady growth, like that of Perthes in Germany, and of the Chambers Brothers in Edinburgh, are simply an index of that growing interest in literature which, during the present century, has been a distinguishing feature in the development of all the aggressive and educating nations.

matter of curious interest, the Letters supposed to have passed between St. Paul and Seneca are subjoined.

The editors regard themselves as fortunate in having secured the valuable services of the Rev. J. A. Spencer, S.T.D., Professor of Greek in the College of the City of New York, for co-operation in the final revision and completion of the work. To his critical care and large experience they acknowledge their great obligation.

In addition to the list of works referred to in the two following pages as having been consulted in the preparation of the present volume, ample use has been made of many editions and monographs on the subject in Continental libraries. The University libraries of Halle and Heidelberg, which are especially rich in the older editions of Seneca, were consulted when making the first preparations for the present edition of the chief essays of the Roman Moralists.

JOHN F. HURST.

HENRY C. WHITING.

January, 1877.

CONTENTS.

	Page
INTRODUCTION.....	9
SCRIPTURE PARALLELS.....	40
AD LUCILIUM DE PROVIDENTIA.....	47
AD SERENUM DE TRANQUILLITATE ANIMI.....	67
AD PAULINUM DE BREVI-TATE VITAE.....	103
AD GALLIONEM DE VITA BEATA.....	133
EPISTULAE SELECTAE.....	167
EPIGRAMMATA.....	187
NOTES.....	197

Bust of Seneca. From the Museum at Naples.

L. ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM

QUARE ALIQUA INCOMMODA BONIS VIRIS
ACCIDANT CUM PROVIDENTIA SIT

[SIVE

DE PROVIDENTIA]

LIBER UNUS.

Si quis autem volet scire plenius, cur malos et iniustos deus potentes, beatos, divites fieri sinat, pios contra humiles, miseros, inopesque esse patiat; sumat cum **SENECAE** librum, cui titulus est: *Quare bonis viris multa mala accidant, cum sit providentia*: in quo ille multa, non plane imperitia saeculari, sed sapienter ac paene divinitus elocutus est.

LACTANTIUS.

[AD LUCILIUM
DE PROVIDENTIA.]

I. QUÆSISTI a me, Lucili, quid ita, si providentia mundus ageretur, multa bonis viris mala accidere? Hoc commodius in contextu operis redderetur, cum præesse universis providentiam probarem et interesse nobis deum: sed quoniam a toto particulam revelli placet et unam contradictionem manente lite integra solvere, faciam rem non difficilem, causam deorum agam. †. Supervacuum est in præsentia ostendere non sine aliquo custode tantum opus stare, nec hunc siderum coetum discursumque fortuiti inpetus esse, et quæ casus incitat sæpe turbari et cito arietare, hanc inoffensam velocitatem procedere aeternae legis imperio tantum rerum terra marique gestantem, tantum clarissimorum luminum et ex dispositore lucentium non esse materiae errantis hunc ordinem, nec quæ temere coierunt, tanta arte pendere, ut terrarum gravissimum pondus sedeat inmotum et circa se properantis coeli fugam spectet, ut infusa vallibus maria molliant terras nec ullum incrementum fluminum sentiant, ut ex minimis seminibus nascantur ingentia. †. Ne illa quidem quæ videntur confusa et incerta, pluvias dico nubesque et elisorum fulminum iactus et incendia ruptis montium

verticibus effusa, tremores labantis soli et alia quae tumultuosa pars rerum circa terras movet, sine ratione, quamvis subita sint, accidunt: sed suas et illa causas habent non minus quam quae alienis locis conspecta miraculo sunt, ut in mediis fluctibus calentes aquae et nova insularum in vasto exsiliens mari spatia. ✦. Iam vero si quis observaverit nudari litora pelago in se recedente eademque intra exiguum tempus operiri, credet caeca quadam volutatione modo contrahi undas et introrsum agi, modo erumpere et magno cursu repetere sedem suam: cum interim illae portionibus crescunt et ad horam ac diem subeunt ampliores minoresque, prout illas lunare sidus elicuit, ad cuius arbitrium oceanus exundat. Suo ista tempori reserventur eo quidem magis, quod tu non dubitas de providentia, sed quaeris. ✦. In gratiam te reducam cum dis adversus optimos, optimis. Neque enim rerum natura patitur ut umquam bona bonis noceant. Inter bonos viros ac deos amicitia est conciliante virtute: amicitiam dico? immo etiam necessitudo et similitudo: quoniam quidem bonus tempore tantum a deo differt, discipulus eius aemulatorque et vera progenies, quam parens ille magnificus, virtutum non lenis exactor, sicut severi patres, durius educat. ✦. Itaque cum videris bonos viros acceptosque dis laborare, sudare, per arduum ascendere, malos autem lascivire et voluptatibus fluere? cogita filiorum nos modestia delectari, vernularum licentia: illos disciplina tristiori contineri, horum ali audaciam. Idem tibi de deo liqueat: bonum virum in deliciis non habet: experitur, indurat, sibi illum parat.

II. Quare multa bonis viris adversa eveniunt? Nihil accidere bono viro mali potest: non miscentur contra-

ria. Quemadmodum tot amnes, tantum superne deiec-
 torum imbrium, tanta medicorum vis fontium non
 mutant saporem maris, ne remittunt quidem: ita ad-
 versarum inpetus rerum viri fortis non vertit animum.
 Manet in statu et quicquid evenit, in suum colorem tra-
 hit. Est enim omnibus externis potentior. Nec hoc
 dico, non sentit illa, sed vincit et alioquin quietus pla-
 cidusque contra incurrentia adtollitur. Omnia adversa
 exercitationes putat. ✚ Quis autem, vir modo et erec-
 tus ad honesta, non est laboris adpetens insti et ad offi-
 cia cum periculo promptus? cui non industrio otium
 poena est? Athletas videmus, quibus virium cura est,
 cum fortissimis quibusque configere et exigere ab his
 per quos certamini praeparantur, ut totis contra ipsos
 viribus utantur: caedi se vexarique patiuntur et, si non
 inveniunt singulos pares, pluribus simul obiciuntur. ✚
 Marcet sine adversario virtus: tunc adparet quanta sit
 quantumque polleat, cum quid possit patientia ostendit.
 Scias licet idem viris bonis esse faciendum, ut dura ac
 difficilia non reformident nec de fato querantur: quic-
 quid accidit, boni consulant, in bonum vertant. Non
 quid, sed quemadmodum feras interest. Non vides,
 quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? illi ex-
 exercitari iubent liberos ad studia obeunda mature, feri-
 atis quoque diebus non patiuntur esse otiosos et sudo-
 rem illis et interdum lacrimas excutiunt: at matres
 fovere in sinn, continere in umbra volunt, numquam
 flere, numquam contristari, numquam laborare. ✚ Pa-
 trium deus habet adversus bonos viros animum et illos
 fortiter amat et, operibus, inquit, doloribus, damnis exa-
 gitentur, ut verum colligant robur. Languent per iner-
 tiam saginata nec labore tantum, sed motu et ipso sui

onere deficiunt. Non fert ullum ictum inlaesa felicitas: at ubi adsidua fuit cum incommodis suis rixa, calum per iniurias duxit nec ulli malo cedit, sed etiam si cecidit, de genu pugnat. † Miraris tu, si deus ille bonorum amantissimus, qui illos quam optimos esse atque excellentissimos vult, fortunam illis cum qua exercentur adsignat? Ego vero non miror. Si aliquando inpetum capiunt, spectant di magnos viros conluctantes cum aliqua calamitate. Nobis interdum voluptati est, si adulescens constantis animi, inruentem feram venabulo exceptit, si leonis incursum interritus pertulit: tantoque hoc spectaculum est gratius, quanto id honestior fecit. † Non sunt ista, quae possint deorum in se voltum convertere, puerilia et humanae oblectamenta levitatis. Ecce spectaculum dignum ad quod respiciat intentus operi suo deus; ecce par deo dignum, vir fortis cum fortuna mala compositus, utique si et provocavit. Non video, inquam, quid habeat in terris Iupiter pulchrius, si convertere animum velit, quam ut spectet Catonem iam partibus non semel fractis stantem nihilominus inter ruinas publicas rectum. † Licet, inquit, omnia in unius ditionem concesserint, custodiantur legionibus terrae, classibus maria, Caesarianus portas miles obsideat: Cato qua exeat habet. Una manu latam libertati viam faciet: ferrum istud, etiam civili bello purum et innocuum, bonas tandem ac nobiles edet operas: libertatem quam patriae non potuit, Catoni dabit. Adgredere, anime, diu meditatam opus, eripe te rebus humanis. † Iam Petreius et Iuba concurrerunt iacentque alter alterius manu caesi: fortis et egregia fati conventio, sed quae non deceat magnitudinem nostram: tam turpe est Catoni mortem ab ullo petere quam vi-

tam. Liqueat mihi, cum magno spectasse gaudio deos,
 cum ille vir, acerrimus sui vindex, alienae salutis consulit
 et instruit discedentium fugam; dum studia etiam nocte
 ultima tractat, dum gladium sacro pectori infigit, dum
 viscera spargit et illam sanctissimam animam indig-
 namque quae ferro contaminaretur, manu educit. ✦
 Inde crediderim fuisse parum certum et efficax vulnus:
 non fuit dis immortalibus satis, spectare Catonem semel:
 retenta ac revocata virtus est, ut in difficiliore parte se
 ostenderet. Non enim tam magno animo mors incitur
 quam repetitur. ✦ Quidni libenter spectarent alumnum
 suum tam claro ac memorabili exitu evadentem? mors
 illos consecrat, quorum exitum et qui timent laudant.

— III. Sed iam procedente oratione ostendam, quam
 non sint quae videntur mala. Nunc illud dico, ista
 quae tu vocas aspera, quae adversa et abominanda, pri-
 mum pro ipsis esse quibus accidunt, deinde pro uni-
 versis, quorum maior dis cura quam singulorum est:
 post hoc volentibus accidere ac dignos malo esse, si
 nolint. His adiciam fato ista sic et recte eadem lege
 bonis evenire qua sunt boni. Persuadebo deinde tibi,
 ne umquam boni viri miserearis: potest enim miser dici,
 non potest esse. ✦ Difficillimum, ex omnibus quae pro-
 posui videtur quod primum dixi, pro ipsis esse quibus
 eveniunt ista, quae horremus ac tremimus. Pro ipsis
 est, inquis, in exilium proici, in egestatem deduci, libe-
 ros, coniugem eferre, ignominia adfici, debilitari? Si
 miraris haec pro aliquo esse, miraberis quosdam ferro
 et igne curari nec minus fame ac siti. ✦ Sed si cogitave-
 ris tecum, remedii causa quibusdam et radi ossa et legi
 et extrahi venas et quaedam amputari membra, quae
 sine totius pernicie corporis haerere non poterant, hoc :

quoque patieris probari tibi, quaedam incommoda pro his esse quibus accidunt, tam mehercules quam quaedam quae laudantur atque adpetuntur, contra eos esse quos delectaverunt, simillima cruditatibus ebrietatibusque et ceteris quae necant per voluptatem. ✠ Inter multa magna Demetrii nostri, et haec vox est, a qua recens sum: sonat adhuc et vibrat in auribus meis. *Nihil, inquit, mihi videtur infelicius eo, cui nihil umquam evenit adversi.* Non licuit enim illi se experiri. Ut ex voto illi fluxerint omnia, ut, ante votum, male tamen de illo di iudicaverunt: indignus visus est a quo vinceretur aliquando fortuna, quae ignavissimum quemque refugit, quasi dicat: 'Quid ergo istum mihi adversarium adsumam? statim arma submittet: non opus est in illum, tota potentia mea: levi conminatione pelletur: non potest sustinere voltum meum. ✠ Alius circumspiciatur cum quo conferre possimus manum: pudet congredi cum homine vinci parato.' Ignominiam iudicat gladiator cum inferiore conponi et scit eum sine gloria vinci, qui sine periculo vincitur. Idem facit fortuna; fortissimos sibi pares quaerit, quosdam fastidio transit. Contumacissimum quemque et rectissimum adgreditur, adversus quem vim suam intendat. ✠ Ignem experitur in Mucio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Magnum exemplum nisi mala fortuna non invenit. Infelix est Mucius, quod dextera ignes hostium premit et ipse a se exigit erroris sui poenas? quod regem quem armata manu non potuit, exusta fugat? Quid ergo? felicior esset, si in sinu amicae foveret manum? ✠ Infelix est Fabricius, quod rus suum, quantum a republica vacavit, fōdit? quod

bellum, tam cum Pyrrho, quam cum divitiis gerit? quod ad focum coenat illas ipsas radices et herbas, quas in repurgando agro triumphalis senex vulsit? Quid ergo? felicior esset, si in ventrem suum longinqui litoris pisces et peregrina aucupia congereret? si conchyliis superi atque inferi maris pigritiam stomachi nauisantis erigeret? si ingenti pomorum strue cingeret primae formae feras, captas multa caede venantium? † Infelix est Rutilius, quod qui illum damnaverunt, causam dicent omnibus seculis? quod aequiore animo passus est se patriae eripi quam sibi, exilium? Quod Sullae dictatori solus aliquid negavit et revocatus non tantum retro cessit, sed longius fugit? Viderint, inquit, isti quos Romanae deprehendit felicitas tua. Videant largum in foro sanguinem et supra Servilianum lacum (id enim proscriptionis Sullanae spoliarium est) senatorum capita et passim vagantis per urbem percussorum greges et multa milia civium Romanorum uno loco post fidem, immo per ipsam fidem trucidata. Videant ista qui exulare non possunt. † Quid ergo? felix est L. Sulla, quod illi descendenti ad forum gladio submovetur, quod capita sibi consularium virorum patitur ostendi et pretium caedis per quaestorem ac tabulas publicas numerat? et haec omnia facit ille, ille qui legem Corneliam tulit. Veniamus ad Regulum: quid illi fortuna nocuit, quod illum documentum fidei, documentum patientiae fecit? Figunt cutem clavi et quocumque fatigatum corpus reclinavit, volneri incumbit, in perpetuam vigiliam suspensa sunt lumina. † Quanto plus tormenti tanto plus erit gloriae. Vis scire quam non poeniteat hoc pretio aestimasse virtutem? Refice illum et mitte in senatum: eandem sententiam dicet. Feliciorem ergo tu

Maecenatem putas, cui amoribus anxio et morosae uxoris cotidiana repudia deflenti, somnus per symphoniarum cantum ex longinquo lene resonantium quaeritur? Mero se licet sopiat et aquarum fragoribus avocet et mille voluptatibus mentem anxiam fallat, tam vigilabit in pluma quam ille in cruce. Sed illi solatium est pro honesto dura tolerare et ad causam a patientia respicit: hunc voluptatibus marcidum et felicitate nimia laborantem magis his quae patitur, vexat causa patiendi.

¶ Non usque eo, in possessionem generis humani vitia venerunt, ut dubium sit, an electione fati data, plures nasci Reguli quam Maecenates velint. Aut si quis fuerit, qui audeat dicere Maecenatem se quam Regulum nasci maluisse, idem iste, taceat licet, nasci se Terentiam maluit. Male tractatum Socratem iudicas, quod illam potionem publice mixtam non aliter quam medicamentum immortalitatis obduxit et de morte disputavit usque ad ipsam? male cum illo actum est, quod gelatus est sanguis ac paulatim frigore inducto, venarum vigor constitit? ¶ Quanto magis huic invidendum est quam illis, quibus gemma ministratur, quibus exoletus omnia pati doctus, exsectae virilitatis aut dubiae, suspensam auro nivem diluit? Ii quicquid biberunt, vomitu remetientur tristes et bilem suam regustantes, at ille venenum laetus et libens hauriet.

¶ Quod ad Catonem pertinet, satis dictum est, summamque illi felicitatem contigisse consensus hominum fatebitur: quem sibi rerum natura delegit, cum quo metuenda collideret. ¶ Inimicitiae potentium, graves sunt? opponatur simul Pompeio, Caesari, Crasso. Grave est a deterioribus honore anteceri? Vatinio postferatur. Grave est civilibus bellis interesse? toto terrarum orbe

pro causa bona, tam infeliciter quam pertinaciter militet. Grave est sibi manus adferre? faciat. Quid per haec, consequar? ut omnes sciant non esse haec mala, quibus ego dignum Catonem putavi.

IV. Prospera, in plebem, ac vilia ingenia deveniunt: at calamitates terroresque mortalium, sub iugum mittere, proprium magni viri est. Semper vero esse felicem et sine morsu animi transire vitam ignorare est rerum naturae alteram partem. Magnus es vir: sed unde scio, si tibi fortuna non dat facultatem exhibendae virtutis? 2. Descendisti ad Olympia, sed nemo praeter te: coronam habes, victoriam non habes. Non gratulor tamquam viro forti, sed tamquam consulatum praeturamve adepto: honore auctus es. Idem dicere et bono viro possum, si illi nullam occasionem difficiliorem casus dedit in qua una vim sui animi ostenderet. 3. Miserum te iudico, quod numquam fuisti miser: transisti sine adversario vitam. Nemo sciet quid potueris: ne tu quidem ipse. Opus est enim ad notitiam sui experimento: quid quisque posset nisi temptando non didicit. Itaque quidam ipsi ultro se cessantibus malis obtulerunt et virtuti iturae in obscurum occasionem per quam enitesceret quaesierunt. 4. Gaudent, inquam, magni viri aliquando rebus adversis, non aliter quam fortes milites bellis triumphant. Ego murmillonem sub Tiberio Caesare de raritate munerum audivi querentem: *Quam bella, inquit, aetas perit!* Avida est periculi virtus et quo tendat, non quid passura sit cogitat: quoniam etiam quod passura est, gloriae pars est. Militares viri gloriantur vulneribus, laeti fluentem meliori casu sanguinem ostentant. Idem licet fecerint qui integri revertuntur ex acie, magis spectatur qui saucius

The first part of the report deals with the general situation in the country. It is noted that the economy is in a state of depression, and that the government is unable to meet its obligations. The report also mentions that the population is suffering from a lack of food and clothing, and that the government is unable to provide for their needs.

The second part of the report deals with the political situation. It is noted that the government is unable to carry out its policies, and that the country is in a state of political chaos. The report also mentions that the government is unable to maintain law and order, and that the country is in a state of anarchy.

The third part of the report deals with the social situation. It is noted that the population is suffering from a lack of education and health care, and that the government is unable to provide for their needs. The report also mentions that the government is unable to maintain social order, and that the country is in a state of social chaos.

The fourth part of the report deals with the economic situation. It is noted that the economy is in a state of depression, and that the government is unable to meet its obligations. The report also mentions that the population is suffering from a lack of food and clothing, and that the government is unable to provide for their needs.

The fifth part of the report deals with the military situation. It is noted that the government is unable to maintain a strong military, and that the country is in a state of military weakness. The report also mentions that the government is unable to defend the country, and that the country is in a state of military chaos.

The sixth part of the report deals with the international situation. It is noted that the country is in a state of international isolation, and that the government is unable to maintain diplomatic relations. The report also mentions that the country is unable to participate in international affairs, and that the country is in a state of international chaos.

The seventh part of the report deals with the future of the country. It is noted that the country is in a state of crisis, and that the government is unable to provide for the future. The report also mentions that the population is suffering from a lack of hope, and that the country is in a state of despair.

sidium loco deiciant. Nemo eorum qui exeunt dicit, Male de me imperator meruit; sed, Bene iudicavit. Idem dicant quicumque iubentur pati timidis ignavisque flebilis; Digni visi sumus deo, in quibus experiretur, quantum humana natura posset pati. Fugite delicias, fugite enervatam felicitatem, qua animi permadescunt, nisi aliquid intervenit quod humanae sortis admoneat, velut perpetua ebrietate sopiti. 9. Quem specularia semper ab adflatu vindicaverunt, cuius pedes inter fomenta subinde mutata tepuerunt, cuius coenationes subditus et parietibus circumfusus calor temperavit, hunc levis aura non sine periculo stringet. Cum omnia quae excesserunt modum noceant, periculosissima felicitatis intemperantia est. Movet cerebrum, in vanas mentes imagines evocat, multum inter falsum ac verum mediae caliginis fundit. 10. Quidni iis satius sit perpetuam infelicitatem advocata virtute sustinere quam infinitis atque inmodicis bonis rumpi? Lenior ieiunio mors est: cruditate dissiliunt. Hanc itaque rationem di sequuntur in bonis viris, quam in discipulis suis praeceptores; qui plus laboris ab iis exigunt, in quibus certior spes est. Numquid tu invisos esse Lacedaemoniis liberos suos credis, quorum experiuntur indolem publice verberibus admotis? Ipsi illos patres adhortantur, ut ictus flagellorum fortiter perferant et laceros ac semianimes rogant, perseverent volnera praebere volneribus. 11. Quid mirum, si dure generosos spiritus deus temptat? numquam virtutis molle documentum est. Verberat nos et lacerat fortuna: patimur: non est saevitia, certamen est: quod si saepius adierimus, fortiores erimus. Solidissima corporis pars est quam frequens usus agitavit. Praebendi fortunae sumus, ut

contra illam ab ipsa duremur. Paulatim nos sibi pares faciat: contemptum periculorum adsiduitas periclitandi dabit. Sic sunt nauticis corpora a ferendo mari dura; agricolis manus tritae; ad excutienda tela militares lacerti valent; agilia sunt membra cursoribus. Id in quoque solidissimum est quod exercuit. 12. Ad contemnendam malorum potentiam, animus patientia pervenit: quae quid in nobis efficere possit scies, si adspexeris, quantum nationibus nudis et inopia fortioribus labor praestet. Omnes considera gentes, in quibus Romana pax desinit, Germanos dico et quicquid circa Istrum vagarum gentium occursat. Perpetua illos hiems, triste coelum premit, maligne solum sterile sustentat, imbrem culmo aut fronde defendunt, super durata glacie stagna persultant, in alimentum feras captant. 13. Miseri tibi videntur? nihil miserum est quod in naturam consuetudo perduxit: paulatim enim voluptati sunt quae necessitate coeperunt. Nulla illis domicilia nullaeque sedes sunt, nisi quas lassitudo in diem posuit: vilis, et hic quaerendus manu victus, horrenda iniquitas coeli, intacta corpora: hoc quod tibi calamitas videtur, tot gentium vita est. 14. Quid miraris bonos viros, ut confirmentur, concuti? Non est arbor solida nec fortis, nisi in quam frequens ventus incursat: ipsa enim vexatione constringitur et radices certius figit. Fragiles sunt quae in aprica valle creverunt. Pro ipsis ergo bonis viris est, ut esse interriti possint, multum inter formidolosa versari et aequo animo ferre quae non sunt mala nisi male sustinenti.

V. Adice nunc, quod pro omnibus est, optimum quemque, ut ita dicam, militare et edere operas. Hoc est propositum deo, quod sapienti viro, ostendere haec

quae volgus, adpetit, quae reformidat, nec bona esse nec mala: adparebunt autem bona esse, si illa, non nisi bonis viris, tribuerit, et mala esse, si tantum malis inrogaverit. Detestabilis erit caecitas, si nemo oculos perdiderit, nisi cui eruendi sunt. Itaque careant luce Appius et Metellus. Non sunt divitiae bonum. 2. Itaque habeat illas et Elius leno, ut homines pecuniam, cum in templis consecraverint, videant et in fornice. Nullo modo magis potest deus concupita traducere, quam si illa ad turpissimos defert, ab optimis abigit. At iniquum est virum bonum debilitari aut constringi aut adligari, malos integris corporibus solutos ac delicatos incedere. 3. Quid porro? non est iniquum fortes viros arma sumere et in castris pernoctare et pro vallo obligatis stare vulneribus, interim in urbe securos esse praecisos et professos impudicitiam? Quid porro? non est iniquum nobilissimas virgines ad sacra facienda noctibus excitari, altissimo somno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diem saepe consulitur, cum illo tempore vilissimus quisque aut in campo otium suum oblectet aut in popina lateat aut tempus in aliquo circulo terat. Idem in hac magna republica fit: boni viri laborant, inpendunt, inpenduntur et volentes quidem; non trahuntur a fortuna, sequuntur illam et aequant gradus: si scissent, antecessissent. 4. Hanc quoque animosam Demetrii fortissimi viri vocem audisse me memini: *Hoc unum, inquit, de vobis, di immortales, queri possum, quod non ante mihi voluntatem vestram, notam fecistis. Prior enim ad ista venissem, ad quae nunc vocatus adsum. Vultis liberos sumere? vobis illos sustuli.*

Vultis aliquam partem corporis? sumite. Non magnam rem promitto: cito totum, relinquam. Vultis spiritum? Quidni? nullam moram faciam, quo minus recipiatis quod dedistis: a volente feretis quicquid petieritis. Quid ergo est? maluissem offerre quam tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuistis. Sed ne nunc quidem auferetis, quia nihil eripitur nisi retinenti. Nihil cogor, nihil patior invitus nec servio deo, sed adsentior: eo quidem magis, quod scio omnia certa et in aeternum dicta lege decurrere. 5. Fata nos ducunt et quantum cuique temporis restat, prima nascentium hora disposuit. Causa pendet ex causa, privata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne patiendum est, quia non, ut putamus, incidunt cuncta, sed veniunt. Olim constitutum est quid gaudeas, quid fleas; et quamvis magna videatur varietate singulorum vita distingui, summa in unum venit: accipimus peritura perituri. 6. Quid itaque indignamur? quid querimur? ad hoc parati sumus. Utatur ut vult suis natura corporibus: nos laeti ad omnia, et fortes cogitemus nihil perire de nostro. Quid est boni viri? praebere se fato. Grande solatium est cum universo rapi. Quicquid est quod nos sic vivere, sic mori iussit, eadem necessitate et deos adligat: inrevocabilis humana pariter ac divina cursus vehit. Ille ipse omnium conditor et rector scripsit quidem fata, sed sequitur: semper paret, semel iussit. 7. Quare tamen deus tam iniquus in distributione fati fuit, ut bonis viris paupertatem et volnera et acerba funera adscriberet? Non potest artifex mutare materiam: haec passa est. Quaedam separari a quibusdam non possunt, cohaerent,

iudivida sunt. Languida ingenia et in somnum itura aut in vigiliam somno simillimam inertibus nectuntur elementis : ut efficiatur vir cum cura dicendus, fortiore fato opus est. Non erit illi planum iter : sursum oportet ac deorsum eat, fluctuetur ac navigium in turbido regat : contra fortunam illi tenendus est cursus. 8. Multa accident dura, aspera, sed quae molliat et complanet ipse. Ignis aurum probat, miseria fortes viros. Vide quam alte escendere debeat virtus : scies illi non per secreta vadendum esse.

*Ardua prima via est et quam vix mane recentes
Enituntur equi : medio est altissima coelo,
Unde mare et terras ipsi mihi saepe videre
Sit timor et pavida trepidet formidine pectus.
Ultima prona via est et eget moderamine certo :
Tunc etiam, quae me subiectis excipit undis,
Ne ferar in praeceps, Tethys solet ~~ipse~~ vereri. *ipsa.**

9. Haec cum audisset ille generosus adulescens, Placet, inquit, via : escendo : est tanti per ista ire casuro. Non desinit acrem animum metu territare :

*Utque viam teneas nulloque errore traharis,
Per tamen adversi gradieris cornua tauri
Haemoniosque arcus violentique ora leonis.*

Post haec ait, *Iunge datos currus* : his quibus deterreri me putas, incitor : libet illic stare ubi ipse Sol trepidat : humilis et inertis est tuta sectari : per alta virtus it.

VI. Quare tamen bonis viris patitur aliquid mali deus fieri ? Ille vero non patitur. Omnia mala ab illis removit, scelera et flagitia et cogitationes impro-

bas et avida consilia et libidinem caecam et alieno imminentem avaritiam : ipsos tuetur ac vindicat. Numquid hoc quoque aliquis a deo exigit, ut bonorum virorum etiam sarcinas servet? remittunt ipsi hanc deo curam : externa contemnunt. Democritus divitias proiecit onus illas bonae mentis existimans : quid ergo miraris, si id deus bono viro accidere patitur, quod vir bonus aliquando vult sibi accidere?

2. Filios amittunt viri boni : quidni, cum aliquando et occidant? In exilium mittuntur : quidni, cum aliquando ipsi patriam non repetituri relinquunt? Occiduntur : quidni, cum aliquando ipsi sibi manus adferant? Quare quaedam dura patiuntur? ut alios pati doceant : nati sunt in exemplar.

3. Puta itaque deum dicere : Quid habetis quod de me queri possitis vos quibus recta placuerunt? Aliis bona falsa circumdedi et animos inanes velut longo fallacique somnio lusi : auro illos et argento et ebore adornavi : intus boni nihil est. Isti quos pro felicibus adspicitis, si non qua occurrunt, sed qua latent videritis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinem parietum suorum extrinsecus culti. Non est ista solida et sincera felicitas : crusta est et quidem tenuis.

4. Itaque dum illis licet stare et ad arbitrium suum ostendunt et inponunt : cum aliquid incidit quod disturbet ac detegat, tunc adparet quantum altae ac verae foeditatis alienus splendor absconderit. Vobis dedi bona certa, mansura, quanto magis versaverit aliquis et undique inspexerit, meliora maioraque. Permissi vobis metuenda contemnere, cupiditates fastidire : non fulgetis extrinsecus ; bona vestra introrsus obversa sunt. Sic mundus exteriora contempsit spectaculo sui laetus :

intus omne posuit bonum. Non egere felicitate felicitas vestra est. 5. At multa incidunt tristia, horrenda, dura toleratu. Quia non poteram vos istis subducere, animos vestros adversus omnia armavi. Ferte fortiter : hoc est quo deum anteceditis : ille extra patientiam malorum est, vos supra patientiam. Contemnite paupertatem : nemo tam pauper vivit quam natus est. Contemnite dolorem : aut solvetur aut solvet. Contemnite mortem : quae vos aut finit aut transfert. Contemnite fortunam : nullum illi telum quo feriret animum, dedi. 6. Ante omnia cavi, ne quis vos teneret invitos : patet exitus. Si pugnare non vultis, licet fugere. Ideo ex omnibus rebus quas esse vobis necessarias volui, nihil feci facilius quam mori. Prono animam loco posui ; trahitur. Adtendite modo et videbitis quam brevis ad libertatem et quam expedita ducat via. Non tam longas in exitu vobis quam intrantibus moras posui : alioquin magnum in vos regnum fortuna tenuisset, si homo tam tarde moreretur quam nascitur. 7. Omne tempus, omnis vos locus doceat, quam facile sit renuntiare naturae et munus illi suum impingere. Inter ipsa altaria et sollemnes sacrificantium ritus, dum optatur vita, mortem condiscite. Corpora opima taurorum exiguo concidunt vulnere et magnarum virium animalia humanae manus ictus impellit : tenui ferro commissura cervicis abrumpitur, et cum articulus ille qui caput collumque committit incisus est, tanta illa moles corruit. 8. Non in alto latet spiritus nec utique ferro eruendus est : non sunt vulnere penitus impresso scrutanda praecordia : in proximo mors est. Non certum ad hos ictus aestimavi locum ; qua-

cumque via pervium est. Ipsum illud quod vocatur mori, quo anima discedit a corpore, brevius est, quam ut sentiri tanta velocitas possit. Sive fauces nodus elisit, sive spiramentum aqua praeclusit, sive in caput lapsos, subiacentis soli duritia comminuit, sive haustus ignis cursum animae remeantis interscidit: quicquid est, properat. Ecquid erubescitis? quod tam cito fit, timetis diu?

Genius of the Roman People. From a coin of Antoninus Pius, in the British Museum.

L. ANNAEI SENECAE

AD SERENUM

DE TRANQUILLITATE ANIMI

LIBER UNUS.

In ipsa eloquentia, Seneca, duae tuae virtutes eximiae; copia in brevitate, vehementia in facilitate. De copia, bonus iudex et sagax statim agnoscit, et Fabius (Quintil.) ut peculiarem virtutem etiam alibi adsignat. . . . At de vehementia ego eius miror: et est tota oratio fere accincta, intenta, et robur in ea et acrimonia, qua vel ad Demosthenem se iactet. . . . Iudica sic, bone Lector, et bono tuo Senecam ama.

LIPSIUS.

AD SERENUM

DE TRANQUILLITATE ANIMI.

I. INQUIRENTI mihi in me quaedam vitia adparebant, Seneca, in aperto posita quae manu prenderem, quaedam obscuriora et in recessu, quaedam non continua, sed ex intervallis redeuntia; quae vel molestissima dixerim, ut hostes vagos et ex occasionibus adsilientes, per quos neutrum licet, nec tamquam in bello paratum esse nec tamquam in pace securum. Illum tamen habitum in me maxime deprendo (quare enim non verum ut medico fatear?) nec bona fide liberatum eis, quae timebam et oderam, nec rursus obnoxium. 2. In statu ut non pessimo, ita maxime querulo et moroso positus sum: nec aegroto nec valeo. Non est, quod dicas omnium virtutum tenera esse principia, tempore illis duramentum et robur accedere. Non ignoro etiam quae in speciem laborant, dignitatem dico et eloquentiae famam et quicquid ad alienum suffragium venit, mora convalescere: et quae veras vires parant et quae ad placendum fuco, quodam subornantur, expectant annos, donec paulatim colorem diurnitas ducat: sed ego vereor, ne consuetudo, quae rebus adfert constantiam, hoc vitium mihi altius figat. 3. Tam malorum quam bo-

norum longa conversatio amorem induit. Haec animi inter utrumque dubii nec ad recta fortiter nec ad prava vergentis infirmitas qualis sit, non tam semel tibi possum quam per partes ostendere. Dicam quae accidant mihi: tu morbo nomen invenies. Tenet me summus amor parsimoniae, fateor: placet non in ambitionem cubile conpositum, non ex arcula prolata vestis, non ponderibus ac mille tormentis splendere cogentibus expressa, sed domestica et vilis, nec servata nec sumenda sollicite. 4. Placet cibus, quem nec parent familiae nec spectent, non ante multos imperatus dies nec multorum manibus ministratus, sed parabilis facilisque, nihil habens arcessiti pretiosive, ubilibet non defuturus, nec patrimonio nec corpori gravis, non rediturus qua intraverit. Placet minister incultus et rudis vernula, argentum grave rustici patris sine ullo nomine artificis, et mensa non varietate mularum conspicua nec per multas dominorum elegantium successiones civitati nota, sed in usum posita, quae nullius convivae oculos nec voluptate moretur nec accendat invidia. 5. Cum bene ista placuerunt, praestringit animum adparatus alicuius paedagogii, diligentius quam in tratatu vestita et auro culta mancipia et agmen servorum nitentium: iam domus etiam qua calcatur pretiosa et divitiis per omnes angulos dissipatis, tecta ipsa fulgentia et adsectator comesque patrimoniorum pereuntium populus. Quid perlucens ad imum aquas et circumfluentes ipsa convivia, quid epulas loquar scena sua dignas? 6. Circumfudit me ex longo frugalitatis situ venientem multo splendore luxuria et undique circumsonuit. Paulum fitubat acies: facilius adversus illam

animum quam oculos adtollo. Recedo itaque non peior, sed tristior; nec inter illa frivola mea tam altus incedo tacitusque morsus subit et dubitatio, numquid illa meliora sint: nihil horum me mutat, nihil tamen non concutit. Placet vim praeceptorum sequi et in mediam ire rempublicam: placet honores fascesque non scilicet purpura aut virgis adductum capessere, sed ut amicis propinquisque et omnibus civibus, omnibus deinde mortalibus paratior utiliorque sim. 7. Promptus, compositus sequor Zenona, Cleanthen, Chrysippum; quorum tamen nemo ad rempublicam accessit et nemo non misit. Ubi aliquid animam insolitam arietari percussit, ubi aliquid occurrit aut indignum, ut in omni vita humana multa sunt, aut parum ex facili fluens, aut multum temporis res non magno aestimandae poposcerunt, ad otium convertor et quemadmodum pecoribus fatigatis quoque velocior domum gradus est, placet intra parietes suos vitam coercere. 8. Nemo ullum auferat diem nihil dignum tanto impendio redditurus: sibi ipse animus haereat, se colat, nihil alieni agat, nihil quod ad iudicem spectet: ametur expers publicae privataeque curae tranquillitas. Sed ubi lectio fortior erexit animum et aculeos subdiderunt exempla nobilia, prosilire libet in forum, commodare alteri vocem, alteri operam, etiam si nihil profuturam, tamen conaturam prodesse, alicuius coercere in foro superbiam male secundis rebus elati. 9. In studiis puto mehercules melius esse res ipsas intueri et harum causa loqui, ceterum verba rebus permittere, ut qua duxerint hac inelaborata sequatur oratio. Quid opus est seculis duratura componere? Vis tu non id agere, ne te posterit taceant?

morti natus es: minus molestiarum habet funus tacitum: itaque occupandi temporis causa, in usum tuum, non in praeconium aliquid simplici stilo scribe: minore labore opus est studentibus in diem. 10. Rursum ubi se animus cogitationum magnitudine levavit, ambitiosus in verba est altiusque ut sperare ita eloqui gestit et ad dignitatem rerum exit oratio: oblitus tum legis pressiorisque iudicii sublimius feror et ore iam non meo. Ne singula diutius persequar, in omnibus rebus haec me sequitur bonae mentis infirmitas: cui ne paulatim defluam vereor, aut quod est sollicitius, ne semper casuro similis pendeam et plus fortasse sit quam quod ipse pervideo. Familiariter enim domestica adspicimus et semper iudicio favor officit. 11. Puto multos potuisse ad sapientiam pervenire, nisi putassent se pervenisse, nisi quaedam in se dissimulassent, quaedam opertis oculis transsiluissent. Non est enim, quod magis aliena iudices adulatione nos perire quam nostra. Quis sibi verum dicere ausus est? quis non inter laudantium blandientiumque positus greges plurimum tamen sibi ipse adsentatus est? 12. Rogo itaque, si quod habes remedium quo hanc fluctuationem meam sistas, dignum me putes, qui tibi tranquillitatem debeam. Non esse periculosos motus animi nec quicquam tumultuosi adferentis scio: ut vera tibi similitudine id, de quo queror, exprimam, non tempestate vexor, sed nausea. Detrahe ergo, quicquid hoc est mali, et succurre in conspectu terrarum laboranti.

II. Quaero mehercules iam dudum, Serene, ipse tacitus, cui talem adfectum animi similem putem; nec ulli propius admoverim exemplo quam eorum, qui ex

longa et gravi valitudine expliciti motiunculis levisque interim offensis perstringuntur et, cum reliquias effugerunt, suspicionibus tamen inquietantur medicisque iam sani manum porrigunt et omnem calorem corporis sui calumniantur. Horum, Serene, non parum sanum est corpus, sed sanitati parum ad-suevit: sicut est quidam tremor etiam tranquilli maris, utque lacus, cum ex tempestate requievit. 2. Opus est itaque non illis durioribus, quae etiam transcucurrimus, ut alicubi obstes tibi, alicubi irascaris, alicubi instes gravis: sed illud, quod ultimum venit, ut fidem tibi habeas et recta ire te via credas, nihil avocatus transversis multorum vestigiis passim discurrentium, quorundam circa ipsam errantium viam. 3. Quod desideras autem, magnum et summum est deoque vicinum, non concuti. Hanc stabilem animi sedem Graeci εὐθυμίαν vocant, de qua Democriti volumen egregium est: ego *tranquillitatem* voco: nec enim imitari et transferre verba ad illorum formam necesse est: res ipsa, de qua agitur, aliquo signanda nomine est, quod adpellationis Graecae vim debet habere, non faciem. 4. Ergo quaerimus, quomodo animus semper aequalis secundoque cursu eat propitiusque sibi sit et sua laetus adspiciat et hoc gaudium non interrumpat, sed placido statu maneat nec adtollens se unquam nec deprimens. Id *tranquillitas* erit. Quomodo ad hanc perveniri possit, in universum quaeramus: sumes tu ex publico remedio quantum voles. Totum interim vitium in medium protrahendum est; ex quo agnoscet quisque partem suam: simul tu intelleges, quanto minus negotii habeas cum fastidio tui quam hi, quos ad professionem speciosam adliga-

tos et sub ingenti titulo laborantis in sua simulatione pudor magis quam voluntas tenet. 5. Omnes in eadem causa sunt, et hi qui levitate vexantur ac taedio adsidnaque mutatione propositi, quibus semper magis placet quod reliquerunt, et illi, qui marcent et oscitantur. Adice eos, qui non aliter quam quibus difficilis somnus est, versant se et hoc atque illo modo componunt, donec quietem lassitudine inveniant: statum vitae suae formando subinde in eo novissime manent, in quo illos non mutandi odium, sed senectus ad novandum pigra deprendit. Adice et illos, qui non ~~in~~ constantia ~~si~~ parum leves sunt, sed inertia. Vivunt non quomodo volunt, sed quomodo coeperunt. Innumerabiles deinceps proprietates sunt, sed unus effectus vitii, sibi displicere. 6. Hoc oritur ab intemperie animi et cupiditatibus timidis aut parum prosperis; ubi aut non audent, quantum concupiscunt, aut non consequuntur et in spem toti prominent, semper instabiles mobilesque sunt, quod necesse est accidere pendentibus ad vota sua: omni vita pendent et inhonesta se ac difficilia docent coguntque; et ubi sine praemio labor est, torquet illos inritum dedecus, nec dolent prava, sed frustra voluisse. 7. Tunc illos et poenitentia coepti tenet et incipiendi timor subreptique illa animi iactatio non inventientis exitum, quia nec imperare cupiditatibus suis nec obsequi possunt, et cunctatio vitae parum se explicantis et inter destituta vota torpentis animi situs. Quae omnia graviora sunt, ubi odio infelicitatis operosae ad otium perferunt et ad secreta studia, quae pati non potest animus ad civilia erectus agendique cupidus et natura inquietus, parum silicet in se solatiorum habens: ideo

detractis oblectationibus, quas ipsae occupationes discurrentibus praebent, domum, solitudinem, parietes non fert, invitus adspicit se sibi relictum. 8. Hinc illud est taedium et displicentia sui et nusquam residentis animi volutatio et otii sui tristis atque aegra patientia; utique ubi causas fateri pudet et tormenta introrsus egit verecundia, in angusto inclusae cupiditates sine exitu se ipsae strangulant. Inde moeror marcorque et mille fluctus mentis incertae, quam spes inchoatae habent suspensam, deploratam, tristem: inde ille adfectus otium suum detestantium querentiumque nihil ipsos habere quod agant, et alienis incrementis inimicissima invidia. 9. Alit enim livorem infelix inertia et omnes destrui cupiunt, quia se non potiere provehere: ex hac deinde aversatione alienorum processuum et suorum desperatione obirascens fortunae animus et de seculo querens et in angulos se retrahens et poenae incubans suae, dum illum taedet sui pigetque. Natura enim humanus animus agilis est et pronus ad motus: grata omnis illi excitandi se abstrahendique materia est, gratior pessimis quibusque ingeniis, quae occupationibus libenter deteruntur. 10. Ut ulcera quaedam nocituras manus adpetunt et tactu gaudent et foedam corporum scabiem delectat quicquid exasperat: non aliter dixerim his mentibus, in quas cupiditates velut mala ulcera eruperunt, voluptati esse laborem vexationemque. Sunt enim quaedam, quae corpus quoque nostrum cum quodam dolore delectent, ut versare se et mutare nondum fessum latus, et alio atque alio positu ventilari. 11. Qualis ille Homericus Achilles est, modo pronus, modo supinus, in varios habitus se ipse componens, quod proprium

aegri est, nihil diu pati et mutationibus ut remediis uti. Inde peregrinationes suscipiuntur vagae et litora pererrantur et modo mari se, modo terra experitur semper praesentibus infesta levitas. Nunc Campaniam petamus: iam delicata fastidio sunt: inculta videantur. Bruttios et Lucaniae saltus persequamur: aliquid tamen inter deserta amoeni requiratur, in quo luxuriosi oculi longo locorum horrentium squalore releventur. 12. Tarentum petatur laudatusque portus et hiberna coeli mitioris, regio vel antiquae satis opulenta turbae. Iam flectamus cursum ad urbem: nimis diu a plausu et fragore aures vacaverunt; iuvat iam et humano sanguine frui. Aliud ex alio iter suscipitur et spectacula spectaculis mutantur, ut ait Lucretius,

Hoc se quisque modo semper fugit.

13. Sed quid prodest, si non effugit? sequitur se ipse et urget gravissimus comes. Itaque scire debemus non locorum vitium esse quo laboramus, sed nostrum. Infirmi sumus ad omne tolerandum, nec laboris patientes nec voluptatis, nec nostrae nec ullius rei diutius. Hoc quosdam egit ad mortem, quod proposita saepe mutando in eadem revolvebantur et non reliquerant novitati locum. Fastidio esse illis coepit vita et ipse mundus; et subit illud rabidarum deliciarum, *Quousque eadem?*

III. Adversus hoc taedium quo auxilio putem utendum quaeris. Optimum erat, ut ait Athenodorus, actione rerum et reipublicae tractatione et officiis civilibus se detinere: nam ut quidam sole atque exercitatione et cura corporis diem ducunt athleticque longe

utilissimum est lacertos suos roburque, cui se uni dicaverunt, maiore temporis parte nutrire: ita nobis animum ad rerum civilium certamen parantibus in opere esse non longe pulcherrimum est? nam cum utilem se efficere civibus mortalibusque propositum habeat, simul et exercetur et proficit, qui in mediis se officiis posuit communia privataque pro facultate administrans. 2. Sed quia in hac, inquit, tam insana hominum ambitione tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus parum tuta simplicitas est et plus futurum semper est, quod obstet quam quod succedat, a foro quidem et publico recedendum est; sed habet, ubi se etiam in privato laxè explicet magnus animus: nec ut leonum animaliumque in petus caveis coercetur, sic hominum, quorum maxime in seducto actiones sunt. 3. Ita tamen delituerit, ut ubicumque otium suum absconderit, prodesse velit singulis universisque ingenio, voce, consilio. Nec enim is solus reipublicae prodest, qui candidatos extrahit et tuetur reos et de pace belloque censet, sed qui iuventutem exhortatur, qui in tanta bonorum praeceptorum inopia virtute instituit animos, qui ad pecuniam luxuriamque cursu ruentis prensat ac retrahit et, si nihil aliud, certe moratur, in privato publicum negotium agit. 4. An ille plus praestat, qui inter peregrinos et cives aut urbanus praetor adeuntibus adsectoris verba pronuntiat, quam qui quid sit iustitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quam gratuitum bonum sit bona conscientia? Ergo si tempus in studia conferas, quod subduxeris officiis, non deserueris nec munus detrectaveris. 5. Neque enim ille solus militat, qui in acie stat et cornu dextrum laevumque defendit, sed qui

portas tuetur et statione minus periculosa, non otiosa tamen fungitur vigiliisque servat et armamentario praeest: quae ministeria quamvis incruenta sint, in numerum stipendiorum veniunt. Si te ad studia revocaveris, omne vitae fastidium effugeris nec noctem fieri optabis taedio lucis, nec tibi gravis eris nec aliis supervacuus: multos in amicitiam adtrahes adfluetque ad te optimus quisque. 6. Numquam enim quamvis obscura virtus latet, sed mittit sui signa: quisquis dignus fuerit, vestigiis illam colliget. Nam si omnem conversationem tollimus et generi humano renuntiamus vivimusque in nos tantum conversi, sequetur hanc solitudinem omni studio carentem inopia rerum agendarum. Incipiemus aedificia alia ponere, alia subvertere et mare submovere et aquas contra difficultatem locorum educere et male dispensare tempus, quod nobis natura consumendum dedit. 7. Alii parce illo utimur, alii prodige: alii sic inpendimus, ut possimus rationem reddere, alii, ut nullas habeamus reliquias; qua re nihil turpius est. Saepe grandis natu senex nullum aliud habet argumentum, quo se probet diu vixisse, praeter aetatem. Mihi, carissime Serene, nimis videtur submisisse temporibus se Athenodorus, nimis cito refugisse. Ne ego negaverim aliquando cedendum; sed sensim relato gradu et salvis signis, salva militari dignitate. Sanctiores tutioresque sunt hostibus suis, qui in fidem cum armis veniunt. 8. Hoc puto virtuti faciendum studiosoque virtutis. Si praevalebit fortuna et praecidet agendi facultatem, non statim aversus inermisque fugiat latebras quaerens, quasi ullus locus sit in quo non possit fortuna persequi, sed parcius se inferat officiis et cum delectu inveniat aliquid, in quo utilis civitati sit. Militare non

licet? honores spectet? privato vivendum est? sit orator: silentium indictum est? tacita advocazione cives iuvet: periculosum etiam ingressu forum est? in domibus, in spectaculis, in conviviis bonum contubernalem, fidelem amicum, temperantem convivam agat. 9. Officia si civis amiserit, hominis exerceat. Ideo magno animo nos non unius urbis moenibus clusimus, sed in totius orbis commercium emisimus patriamque nobis mundum professi sumus, ut liceret latiorem virtuti campum dare. Praeclusum tibi tribunal est et rostris prohiberis aut comitiis? respice post te quantum latissimarum regionum pateat, quantum populorum: numquam ita tibi magna pars obstruetur, ut non maior relinquatur. 10. Sed vide, ne totum istud tuum vitium sit: non vis enim nisi consul aut prytanis aut ceryx aut sufes administrare rempublicam. Quid si militare nolis nisi imperator aut tribunus? etiam si alii primam frontem tenebunt, te sors inter triarios posuerit; inde voce, adhortatione, exemplo, animo milita. Praecisis quoque manibus ille in proelio invenit, quod partibus conferat, qui stat tamen et clamore iuvat. Tale quiddam facias: si a prima te reipublicae parte fortuna submoverit, stes tamen et clamore iuves et, si quis fauces oppresserit, stes tamen et silentio iuves. 11. Numquam inutilis est opera civis boni: auditus eius visusque voltu, nutu, obstinatione tacita incessuque ipso prodest. Ut salutaria quae ^{citra} gustum tactumque, odore proficiunt, ita virtus utilitatem etiam ex longinquo et latens fundit, sive spatiat et se utitur suo iure, sive precarios habet excessus cogiturque vela contrahere, sive otiosa muta est et angusto circumsepta, sive adaperta: in quocumque habitu est, prodest. Quid? tu parum utile putas exemplum

bene quiescentis? 12. Longe itaque optimum est miscere otium rebus, quotiens actiuosa vita impedimentis fortuitis aut civitatis condicione prohibetur. Numquam enim usque eo interclusa sunt omnia, ut nulli actioni locus honestae sit. Numquid potes invenire urbem miseriorem quam Atheniensium fuit, cum illam triginta tyranni divellerent? mille trecentos cives, optimum quemque occiderant nec finem ideo faciebant, sed inritabat se ipsa saevitia. 13. In qua civitate erat Areos pagos, religiosissimum iudicium, in qua senatus populusque senatu similis coibat cotidie carnificum triste collegium et infelix curia tyrannis angusta. Poteratne illa civitas conquiescere, in qua tot tyranni erant quot satellites essent? Ne spes quidem ulla recipiendae libertatis animis poterat offerri; nec ulli remedio locus adparebat contra tantam vim malorum: unde enim miserae civitati tot Harmodios? 14. Socrates tamen in medio erat et lugentes patres consolabatur et desperantes de republica exhortabatur et divitibus opes suas metuentibus exprobrabat seram periculosae avaritiae poenitentiam et imitari volentibus magnum circumferebat exemplar, cum inter triginta dominos liber incederet. Hunc tamen Athenae ipsae in carcere occiderunt; et qui tuto insultaverat agmini tyrannorum eius libertatem libertas non tulit: ut scias et in adflicta republica esse occasionem sapienti viro ad se proferendum et in florenti ac beata pecuniam, invidiam, mille alia inermia vitia regnare. 15. Utcumque ergo se respublica dabit, utcumque fortuna permittet, ita aut explicabimus nos aut contrahemus: utique movebimus nec adligati metu torpebimus. Immo ille vir fuerit, qui periculis undique imminentibus,

*Non enim debet; servare se voluit, nec
obruere. Rf.*

armis circa et catenis frementibus non adliserit virtutem nec absconderit. (Non est enim servare se obruere.)

16. Ut opinor, Curius Dentatus aiebat, *Malle esse se mortuum quam vivere*. Ultimum malorum est vivorum numero exire, antequam moriaris. Sed faciendum erit, si in reipublicae tempus minus tractabile incidere, ut plus otio ac literis vindices: nec aliter quam in periculosa navigatione subinde portum petas nec expectes, donec res te dimittant, sed ab illis te ipse diiungas.

IV. Inspecere autem debemus primum nosmetipsos, deinde ea quae adgrediemur negotia, deinde eos quorum causa aut cum quibus. Ante omnia necesse est se ipsum aestimare, quia fere plus nobis videmur posse quam possumus. Alius eloquentiae fiducia prolabitur; alius patrimonio suo plus imperavit quam ferre posset; alius infirmum corpus laborioso pressit officio. 2. Quorundam parum idonea est verecundia rebus civilibus, quae primam frontem desiderant: quorundam contumacia non facit ad aulam: quidam non habent iram in potestate et illos ad temeraria verba quaelibet indignatio offert: quidam urbanitatem nesciunt continere nec periculosus abstinent salibus. Omnibus his utilior negotio quies est: ferox inpatiensque natura inritamenta nociturae libertatis evitet.

V. Aestimanda sunt deinde ipsa, quae adgredimur, et vires nostrae cum rebus, quas temptaturi sumus, comparandae. Debet enim semper plus esse virium in actore quam in onere: necesse est opprimant onera, quae ferente maiora sunt. 2. Quaedam praeterea non tam magna sunt negotia quam fecunda multumque negotiorum ferunt: et haec refugienda sunt, ex quibus nova

occupatio multiplexque nascetur. Nec accedendum eo; unde liber regressus non sit: iis admovenda manus est, quorum finem aut facere aut certe sperare possis: relinquenda, quae latius actu procedunt nec ubi propositis desinunt.

VI. Hominum utique delectus habendus est: an digni sint quibus partem vitae nostrae inpendamus, an ad illos temporis nostri iactura perveniat. Quidam enim ultro officia nobis nostra inputant. Athenodorus ait, *ne ad coenam quidem se iturum ad eum, qui sibi nil pro hoc debiturus sit.* Puto intellegis multo minus ad eos iturum, qui cum amicorum officiis [paria mensa] faciunt, qui fericula pro congiariis numerant, quasi in alienum honorem intemperantes sint. 2. Deme illis testes spectatoresque, non delectabit popina secreta. Considerandum est, utrum natura tua agendis rebus an otioso studio contemplationique aptior sit, et eo inclinandum quo te vis ingenii feret. Isocrates Ephorum iniecta manu a foro subduxit utiliorem componendis monumentis historiarum ratus. Male enim respondent coacta ingenia: reluctantem naturam inritus labor est.

VII. Nihil tamen aequè oblectaverit animum quam amicitia fidelis et dulcis. Quantum bonum est, ubi sunt praeparata pectora, in quae tuto secretum omne descendat, quorum conscientiam minus quam tuam timeas, quorum sermo sollicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dissipet, conspectus ipse delectet? Quos scilicet vacuos, quantum fieri poterit, a cupiditatibus eligemus. 2. Serpunt enim vitia et in proximum quemque transsiliunt et contactu nocent. Itaque, ut in pestilentia curandum est, ne correptis iam corporibus et morbo flagrantibus adsi-

deamus, quia pericula trahemus adflatuque ipso laborabimus: ita in amicorum legendis ingeniis dabimus operam, ut quam minime inquinatos adsumamus. Initium morbi est aegris sana miscere. Nec hoc praeceperim tibi, ut neminem nisi sapientem sequaris aut adtrahas: ubi enim istum invenies, quem tot seculis quaerimus? pro optimo est minime malus. 3. Vix tibi esset facultas delectus felicioris, si inter Platonas et Xenophontas et illum Socratici fetus proventum bonos quaereres, aut si tibi potestas Catonianae fieret aetatis, quae plerisque dignos tulit, qui Catonis seculo nascerentur, sicut multos peiores quam umquam alias maximorumque molitores scelerum. Utraque enim turba opus erat, ut Cato posset intellegi: habere debuit et bonos, quibus se adprobaret, et malos, in quibus vim suam experiretur. 4. Nunc vero in tanta bonorum egestate minus fastidiosa fiat electio: praecipue tamen vitentur tristes et omnia deplorantes, quibus nulla non causa in querelas placet. Constet illi licet fides et benevolentia; tranquillitati tamen inimicus est comes perturbatus et omnia gemens.

VIII. Transeamus ad patrimonia, maximam humanarum aerumnarum materiam. Nam si omnia alia, quibus angimur, compares, mortes, aegrotationes, metus, desideria, dolorum laborumque patientiam, cum iis quae nobis mala pecunia nostra exhibet, haec pars multum praegravabit. Itaque cogitandum est, quanto levior dolor sit non habere quam perdere: et intellegemus paupertati eo minorem tormentorum quo minorem damnorum esse materiam. 2. Erras enim, si putas animosius detrimenta divites ferre: maximis minimisque corporibus par est dolor volneris. Bion eleganter

ait non minus molestum esse calvis quam comatis pilos vellere. Idem scias licet de pauperibus locupletibusque, par illis esse tormentum: utrisque enim pecunia sua obhaesit nec sine sensu revelli potest. Tolerabilius autem est, ut dixi, faciliusque non acquirere quam amittere; ideoque laetiores videbis quos numquam fortuna respexit, quam quos deseruit. 3. Vidit hoc Diogenes, vir ingentis animi, et effecit, ne quid sibi eripi posset. Tu istud paupertatem, inopiam, egestatem voca, quod voles ignominiosum securitati nomen impone: putabo hunc non esse felicem, si quem mihi alium inveneris, cui nihil pereat. Aut ego fallor, aut regnum est inter avaros, circumscriptores, latrones, plagiariorum unum esse, cui noceri non possit. Si quis de felicitate Diogenis dubitat, potest idem dubitare et de deorum immortalium statu, an parum beate degant, quod illis nec praedia nec horti sint nec alieno colono rura pretiosa nec grande in foro fenus. 4. Non te pudet, quisquis divitiis adstupes? respice aedem mundum: nudos videbis deos, omnia dantes, nihil habentes. Hunc tu pauperem putas an dis immortalibus similem, qui se fortuitis omnibus exiit? Feliciorem tu Demetrium Pompeianum vocas, quem non puduit locupletiorum esse Pompeio? Numerus illi cotidie servorum velut imperatori exercitus referebatur, cui iam dudum divitiae esse debuerant duo vicarii et cella laxior. 5. At Diogeni servus unicus fugit nec eum reducere, cum monstraretur, tanti putavit. *Turpe est, inquit, Manen sine Diogene posse vivere, Diogenem sine Mane non posse.* Videtur mihi dixisse: age tuum negotium, fortuna: nihil apud Diogenem iam tui est. Fugit mihi servus? immo liber abiit. Familia petit vestiarium

victumque: tot ventres avidissimorum animalium tuendi sunt: emenda vestis et custodiendae rapacissimae manus et flentium detestantiumque ministeriis utendum. 6. Quanto ille felicior, qui nihil ulli debet, nisi quod facillime negat sibi? Sed quoniam non est nobis tantum roboris, angustanda certe sunt patrimonia, ut minus ad iniurias fortunae simus expositi. Habiliora sunt corpora in bello, quae in arma sua contrahi possunt, quam quae superfunduntur et undique magnitudo sua volneribus obiecit. Optimus pecuniae modus est, qui nec in paupertatem cadit, nec procul a paupertate discedit.

IX. Placebit autem haec nobis mensura, si prius parsimonia placuerit: sine qua nec ullae opes sufficiunt, nec ullae non satis patent: praesertim cum in vicino remedium sit et possit ipsa paupertas in divitias se advocata frugalitate convertere. Adsuescimus a nobis remove pomam, et usus rerum, non ornamenta metiri. Cibus famem domet, potio sitim, libido qua necesse est fluat. Discamus membris nostris inniti, cultum victumque non ad nova exempla componere, sed ut maiorum mores suadent. 2. Discamus continentiam augere, luxuriam coercere, gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem aequis oculis adspicere, frugalitatem colere, etiam si similes nos pudebit esse populo, desideriis naturalibus parvo parata remedia adhibere, spes effrenatas et animum in futura eminentem velut sub vinculis habere, id agere, ut divitias a nobis potius quam a fortuna petamus. Non potest umquam tanta varietas et iniquitas casuum ita depelli, ut non multum procellarum inruat magna armamenta pendentibus: cogendae in artum

res sunt, ut tela in vanum cadant. 3. Ideoque exilia interdum calamitatesque in remedium cessere et levioribus incommodis graviora sanata sunt, ubi parum audit praecepta animus nec curari mollius potest. Quidni consulitur, si et paupertas et ignominia et rerum eversio adhibetur? malo malum opponitur. Adsuescamus ergo coenare posse sine populo et servis paucioribus serviri et vestes parare in quod inventae sunt, habitare contractius. Non in cursu tantum circique certamine, sed in his spatiis vitae interiorius flectendum est. 4. Studiorum quoque quae liberalissima inpensa est, tamdiu rationem habet, quamdiu modum. Quo innumerabiles libros et bibliothecas, quarum dominus vix tota vita indices perlegit? Onerat discentem turba, non instruit; multoque satius est paucis te auctoribus tradere, quam errare per multos. Quadraginta milia librorum Alexandriae arserunt, pulcherrimum regiae opulentiae monumentum: alius laudaverit, sicut et Livius, qui *elegantiae regum curaeque egregium id opus ait fuisse*. 5. Non fuit elegantia illud aut cura, sed studiosa luxuria; immo ne studiosa quidem, quoniam non in studium, sed in spectaculum comparaverant, sicut plerisque ignavis etiam servilium literarum libri non studiorum instrumenta, sed coenationum ornamenta sunt. Paretur itaque librorum quantum satis sit, nihil in adparatum. 6. Honestius, inquis, hocce inpensae quam in Corinthia pictasque tabulas effuderint. Vitiosum est ubique, quod nimium est. Quid habes, cur ignoscas homini armaria citro atque ebore captanti, corpora conquirenti aut ignotorum auctorum aut improbatorum et inter tot milia librorum oscitanti,

cui voluminum suorum frontes maxime placent tituli-
que? 7. Apud desidiosissimos ergo videbis quicquid
orationum historiarumque est, tecto tenus exstructa
loculamenta: iam enim inter balnearia et thermas
bibliotheca quoque ut necessarium domus ornamen-
tum expolitur. Ignoscerem plane, si studiorum ni-
mia cupidine oriretur: nunc ista conquisita, cum ima-
ginibus suis descripta et sacrorum opera ingeniorum
in speciem et cultum parietum comparantur.

X. At ad aliquod genus vitae difficile incidisti et
tibi ignorantia vel publica fortuna vel privata laque-
um iniegit, quem nec solvere posses nec erumpere.
Cogita conpeditos primo aegre ferre onera et inpedi-
menta crurum: deinde ubi non indignari illa, sed
pati proposuerunt, necessitas fortiter ferre docet, con-
suetudo facile. Invenies in quolibet genere vitae ob-
lectamenta et remissiones et voluptates, si nolueris,
malam putare vitam potius quam invidiosam facere.
2. Nullo melius nomine de nobis natura mernit, quam
quod, cum sciret quibus aerumnis nasceremur, calami-
tatum mollimentum consuetudinem invenit, cito in
familiaritatem gravissima adducens. Nemo duraret,
si rerum adversarum eadem vim adsiduitas haberet
quam primus ictus. Omnes cum fortuna copulati
sumus: aliorum aurea catena est, aliorum laxa, ali-
orum arta et sordida. 3. Sed quid refert? eadem
custodia universos circumdedit adligatique sunt etiam
qui adligaverunt; nisi forte tu leviolem in sinistra
catenam putas. Alium honores, alium opes vincunt:
quosdam nobilitas, quosdam humilitas premit: quibus-
dam aliena supra caput imperia sunt, quibusdam sua:
quosdam exilia uno loco tenent, quosdam sacerdotia.

Omnis vita servitium est. 4. Adsuescendum est itaque conditioni suae et quam minimum de illa querendum et quicquid habet circa se commodi, adprendendum. Nihil tam acerbum est, in quo non aequus animus solatium inveniat. Exiguae saepe areae in multos usus describentis arte patuerunt et quamvis angustum pedem dispositio fecit habitabilem. Adhibe rationem difficultatibus: possunt et dura molliri et angusta laxari et gravia scite ferentis minus premere. 5. Non sunt praeterea cupiditates in longinquum mittendae, sed in vicinum illis egredi permittamus, quoniam includi ex toto non patiuntur. Relictis his, quae aut non possunt fieri aut difficulter possunt, prope posita speique nostrae adludentia sequamur; sed sciamus omnia aequae leviae esse, extrinsecus diversas facies habentia, introrsus pariter vana. Nec invidiamus altius stantibus: quae excelsa videbantur, praerupta sunt. 6. Illi rursus, quos sors iniqua in ancipiti posuit, tutiores erunt superbiam detrahendo rebus per se superbis et fortunam suam, quam maxime poterunt, in planum deferendo. Multi quidem sunt, quibus necessario haerendum sit in fastigio suo, ex quo non possunt nisi cadendo descendere: sed hoc ipsum testentur maximum onus suum esse, quod aliis graves esse cogantur, nec sublevatos se, sed suffixos: iustitia, mansuetudine humana, larga et benigna manu praeparent multa ad secundos casus praesidia, quorum spe securius pendeant. 7. Nihil tamen aequae nos ab his animi fluctibus vindicaverit, quam semper aliquem incrementis terminum figure: nec fortunae arbitrium desinendi dare, sed ipsos multo quidem citra, [exempla] hortentur consistere. Sic et

aliquae cupiditates animum acuent et finitae, non in inmensum incertumque producent.

XI. Ad imperfectos et mediocres et male sanos hic meus sermo pertinet, non ad sapientem. Huic non timide nec pedetentim ambulandum est: tanta enim fiducia sui est, ut obviam fortunae ire non dubitet nec umquam loco illi cessurus sit: nec habet, ubi illam timeat, quia non mancipia tantum possessionesque et dignitatem, sed corpus quoque suum et oculos et manum et quicquid cariorem vitam facturum seque ipsum inter precaria numerat vivitque ut commodatus sibi et reposcentibus sine tristitia redditurus. 2. Nec ideo vilis est sibi, quia scit se suum non esse; sed omnia tam diligenter faciet, tam circumspecte, quam religiosus homo sanctusque solet tueri fidei commissa. Quodcumque autem reddere iubebitur, non queretur cum fortuna, sed dicet: Gratias ago pro eo, quod possedi habuique. Magna quidem res tuas mercede colui, sed quia imperas, do, cedo gratus libensque: si quid habere me tui volueris, etiam nunc servabo: si aliud placet, ego vero factum signatumque argentum, domum familiamque meam reddo, restituo. 3. Adpellaverit natura quae prior nobis credidit, et huic dicemus: Recipe animum meliorem quam dedisti: non tergiversor nec refugio: paratum habes a volente, quod non sentienti dedisti: aufer. Reverti unde veneris quid grave est? male vivet, quisquis nesciet bene mori. Huic itaque primum rei pretium detrahendum est et spiritus in servilia numerandus. *Gladiatores, ut ait Cicero, invisos habemus, si omni modo vitam inpetrare cupiunt: favemus, si contemptum eius prae se ferunt.* Idem

evenire nobis scias: saepe enim causa moriendi est timide mori. 4. Fortuna illa, quae ludos sibi facit, Quo, inquit, te reservem, malum et trepidum animal? eo magis convolneraberis et confodieris, quia nescis praebere ingulum. At tu et vives diutius et morieris expeditius, qui ferrum non subducta cervice nec manibus oppositis, sed animose recipias. Qui mortem timebit, nihil umquam pro homine vivo faciet: at qui sciat hoc sibi cum conciperetur statim condictum, vivet ad formulam et simul illud quoque eodem animi robore praestabit, ne quid ex iis, quae eveniunt, subitum sit. 5. Quicquid enim fieri potest, quasi futurum sit, prospiciendo malorum omnium inpetus molliet; qui ad praeparatos exspectantesque nihil adferunt novi, securis et beata tantum spectantibus graves veniunt. Morbus enim, captivitas, ruina, ignis, nihil horum repentinum est. Sciebam, in quam tumultuosum me contubernium natura clusisset: totiens in vicinia mea conclamatum est, totiens praeter limen inmaturas exsequias fax cereusque praecessit: saepe a latere ruentis aedificii fragor sonuit: multos ex iis, quos forum, curia, sermo mecum contraxerat, nox abstulit et iunctas ad sodalitium manus capulus interscidit. 6. Mirer ad me aliquando pericula accessisse, quae circa me semper erraverint? Magna pars hominum est, quae navigatura de tempestate non cogitat. Numquam me in bona re mali pudebit auctoris. Publius, tragicis comicisque vehementior ingeniis, quotiens mimicas ineptias et verba ad summam caveam spectantia reliquit, inter multa alia cothurno, non tantum sipario fortiora, et hoc ait:

Cuivis potest accidere quod cuiquam potest.

7. Hoc si quis in medullas demiserit et omnia aliena mala, quorum ingens cotidie copia est, sic adspexerit, tamquam liberum illis et ad se iter sit; multo ante se armabit quam petatur. Sero animus ad periculorum patientiam post pericula instruitur. Non putavi hoc futurum: et umquam tu hoc eventurum credidisses? Quare autem non? Quae sunt divitiae, quas non egestas et fames et mendicitas a tergo sequatur? Quae dignitas, cuius non praetextam et augurale et lora patricia sordes comitentur et exportatio, notae et mille maculae et extrema contemptio? 8. Quod regnum est, cui non parata sit ruina et proculcatio et dominus et carnifex? nec magnis ista intervallis divisa, sed horae momentum interest inter solium et aliena genua. Scito ergo omnem condicionem versabilem esse et quicquid in ullum incurrit, posse in te quoque incurere. Locuples es? numquid divitior Pompeio? cui cum Caius, vetus cognatus, hospes novus, aperisset Caesaris domum, ut suam cluderet, defuit panis, aqua: cum tot flumina possideret in suo orientia, in suo cadentia, mendicavit stillicidia: fame ac siti periit in palatio-cognati, dum illi heres publicum funus esurienti locat. 9. Honoribus summis functus es? numquid aut tam magnis aut tam insperatis aut tam universis quam Seianus? Quo die illum senatus deduxerat, populus in frusta divisit: in quem, quicquid congeri poterat, di hominesque contulerant, ex eo nihil superfuit, quod carnifex traheret. Rex es? non ad Croesum te mittam, qui rogam suum et escendit iussus et exstingui vidit, factus non regno tantum, sed etiam morti suae superstes: non ad Iugurtham, quem populus Romanus intra annum, quam timerat,

spectavit. 10. Ptolemaeum Africae regem, Armeniae Mithridaten inter Caianas custodias vidimus: alter in exilium missus est, alter ut meliore fide mitteretur, optabat. In tanta rerum sursum ac deorsum euntium versatione si non quicquid fieri potest, pro futuro habes, das in te vires rebus adversis, quas infregit, quisquis prior vidit. 11. Proximum ab his erit, ne aut in supervacuis aut ex supervacuo laboremus, id est, ne aut quae non possumus consequi, concupiscamus, aut adepti vanitatem cupiditatum nostrarum sero post multum pudorem intellegamus: id est, ne aut labor inuitus sit sine effectu aut effectus labore indignus. Fere enim ex his tristitia sequitur, si aut non successit aut successus pudet.

XII. Circumcidenda concursatio, qualis est magnae parti hominum domos et theatra et fora pererrantium. Alienis se negotiis offerunt, semper aliquid agentibus similes. Horum si aliquem exeuntem e domo interrogaveris, Quo tu? quid cogitas? respondebit tibi: Non mehercules scio: sed aliquos videbo, aliquid agam. Sine proposito vagantur quaerentes negotia nec quae destinaverunt agunt, sed in quae incurrerunt. Inconsultus illis vanusque cursus est, qualis formicis per arbusta repentibus, quae in summum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. 2. His plerique similem vitam agunt, quorum non inmerito quis inquietam inertiam dixerit. Quorumdam quasi ad incendium currentium misereris: usque eo inpellunt obvios et se aliosque praecipitant, cum interim currerunt aut salutaturi aliquem non resalutatum aut funus ignoti hominis prosecuturi, aut iudicium saepe litigantis aut sponsalia saepe nubentis, et lec-

ticam adsectati quibusdam locis etiam tulerunt: deinde domum cum supervacua redeuntes lassitudine iurant nescisse se ipsos, quare exierint, ubi fuerint, postero die erraturi per eadem illa vestigia. Omnis itaque labor aliquo referatur, aliquo respiciat. 3. Non industria, inquietos et insanos falsae rerum imagines agitant: nam ne illi quidem sine aliqua spe moventur, proritat illos alicuius rei species, cuius vanitatem capta mens non coarguit. Eodem modo unumquemque ex his, qui ad augendam turbam exeunt, inanes et leves causae per urbem circumducunt nihilque habentem, in quod laboret, lux orta expellit; et cum multorum frustra liminibus illisus nomenclatores persalutavit, a multis exclusus neminem ex omnibus difficilius domi quam se convenit. 4. Ex hoc malo dependet illud teterrimum vitium, auscultatio et publicorum secretorumque inquisitio et multarum rerum scientia, quae nec tuto narrantur nec tuto audiuntur. Hoc secutum puto Democritum ita coepisse; *Qui tranquille volet vivere, nec privatim agat multa nec publice*, ad supervacua scilicet referentem. Nam si necessaria sunt, et privatim et publice non tantum multa, sed innumerabilia agenda sunt: ubi vero nullum officium sollemne nos citat, inhibendae actiones.

XIII. Nam qui multa agit, saepe fortunae potestatem sui facit; quam tutissimum est raro experiri, ceterum semper de illa cogitare et nihil sibi de fide eius promittere. Navigabo, nisi si quid inciderit: et praetor fiam, nisi si quid obstiterit: et negotiatio mihi respondebit, nisi si quid intervenerit. 2. Hoc est quare sapienti nihil contra opinionem dicamus ac-

cidere : non illum casibus hominum excerpimus, sed erroribus; nec illi omnia ut voluit cedunt, sed ut cogitavit : inprimis autem cogitavit aliud posse propositis suis resistere. Necesse est autem levius ad animum pervenire destitutæ cupiditatis dolorem, cui successum non utique promiseris.

XIV. Faciles etiam nos facere debemus, ne nimis destinatis rebus indulgeamus; transeamusque in ea, in quæ nos casus deduxerit, nec mutationes aut consilii aut status pertimescamus, dummodo nos levitas, inimicissimum quieti vitium, non excipiat. Nam et pertinacia necesse est anxia et misera sit, cui fortuna sæpe aliquid extorquet, et levitas multo gravior nusquam se continens. Utrumque infestum est tranquillitati, et nihil mutare posse et nihil pati. 2. Utique animus ab omnibus externis in se revocandus est: sibi confidat, se gaudeat, sua suspiciat, recedat, quantum potest, ab alienis et se sibi adplicet, damna non sentiat, etiam adversa benigne interpretetur. Nuntiato naufragio Zenon noster, cum omnia sua audiret submersa, *Iubet*, inquit, *me fortuna expeditius philosophari*. Minabatur Theodoro philosopho tyrannus mortem et quidem insepultam. *Habes*, inquit, *cur tibi placeas : hemina sanguinis in tua potestate est : nam quod ad sepulturam pertinet, o te ineptum, si putas mea interesse supra terram an infra putrescam*. 3. Canus Iulius, vir inprimis magnus, cuius admirationi ne hoc quidem obstat, quod nostro seculo natus est, cum Caio diu altercatus, postquam abeunti Phalaris ille dixit, *Ne forte inepta spe tibi blandiaris, duci te iussi : Gratias*, inquit, *ago, optime princeps*. Quid senserit dubito: multa enim mihi occurrunt. Contumeliosus esse voluit et

ostendere, quanta crudelitas esset, in qua mors beneficium erat? An exprobravit illi cotidianam dementiam? agebant enim gratias et quorum liberi occisi et quorum bona ablata erant. 4. An tamquam libertatem libenter accepit? Quicquid est, magno animo respondit. Dicit aliquis: Potuit post hoc iubere illum Caius vivere. Non timuit hoc Canus: nota erat Caii in talibus imperiis fides. Credisne illum decem medios usque ad supplicium dies sine ulla sollicitudine exegisse? verisimile non est, quae vir ille dixerit, quae fecerit, quam in tranquillo fuerit. Ludebat latrunculis, cum centurio agmen periturorum trahens illum quoque excitari iuberet. Vocatus numeravit calculos et sodali suo, *Vide*, inquit, *ne post mortem meam mentiaris te vicisse*. 5. Tum adnuens centurioni, *Testis*, inquit, *eris uno me antecedere*. Lusisse tu Canum illa tabula putas? inludit. Tristes erant amici talem amisuri virum. *Quid moesti*, inquit, *estis? Vos quaeritis an immortales animae sint: ego iam sciam: nec desiit veritatem in ipso fine scrutari et ex morte sua quaestionem habere*. Prosequebatur illum philosophus suus nec iam procul erat tumulus, in quo Caesari deo nostro fiebat cotidianum sacrum. Is, *Quid*, inquit, *Canne, nunc cogitas? aut quae tibi mens est? Observare*, inquit Canus, *proposui illo velocissimo momento an sensurus sit animus exire se: promisitque, si quid explorasset, circumiturum amicos et indicaturum, quis esset animarum status*. 6. Ecce in media tempestate tranquillitas: ecce animus aeternitate dignus, qui factum suum in argumentum veri vocat; qui in ultimo illo gradu positus exeuntem animam percunctatur nec usque ad mortem tantum, sed aliquid etiam ex ipsa

morte discit: nemo diutius philosophatus. Sed non raptim relinquetur magnus vir et cum cura dicendus: dabimus te in omnem memoriam, clarissimum caput, Caianae cladis magna portio!

XV. Sed nihil prodest privatae tristitiae causas abie-
cisse. Occupat enim nonnumquam odium generis hu-
mani et occurrit tot scelerum felicitum turba, cum cogi-
taveris, quam sit rara simplicitas et quam ignota inno-
centia et vix umquam, nisi cum expedit, fides, et libidi-
nis lucra damnaque pariter invisae et ambitio usque eo
iam se suis non continens terminis, ut per turpitudinem
splendeat. Agitur animus in noctem et velut eversis
virtutibus, quas nec sperare licet nec habere prodest,
tenebrae oboriuntur. 2. In hoc itaque flectendi sumus,
ut omnia vulgi vitia non invisae nobis, sed ridicula vide-
antur et Democritum potius imitemur quam Heraclitu-
m. Hic enim, quotiens in publicum processerat, fle-
bat, ille ridebat: huic omnia, quae agimus, miseriae, illi
ineptiae videbantur. Elevanda ergo omnia et facili ani-
mo ferenda: humanius est deridere vitam quam deplo-
rare. 3. Adice quod de humano quoque genere melius
meretur qui ridet illud, quam qui luget. Ille et spei
bonae aliquid relinquit; hic autem stulte deflet, quae
corrigi posse desperat: et universa contemplatus maio-
ris animi est, qui risum non tenet quam qui lacrimas,
quando levissimum adfectum animi movet et nihil mag-
num, nihil severum, ne serium quidem ex tanto paratu
putat. Singula propter quae laeti ac tristes sumus, sibi
quisque proponat et sciet verum esse quod Bion dixit,
*Omnia hominum negotia similia initiis esse nec vitam
illorum magis sanctam aut severam esse quam* [concep-
tum.] 4. Sed satius est publicos mores et humana vitia

Concepit in initiis.

placide accipere nec in risum nec in lacrimas excidentem. Nam alienis malis torqueri aeterna miseria est, alienis delectari malis voluptas inhumana: sicut illa inutilis humanitas flere, quia aliquis filiam efferat, et frontem suam fingere. In suis quoque malis ita gerere se oportet, ut dolori tantum des, quantum poscit, non quantum consuetudo. Plerique enim lacrimas fundunt, ut ostendant, et totiens siccos oculos habent, quotiens spectator defuit, turpe iudicantes non flere, cum omnes faciant. 5. Adeo penitus hoc se malum fixit, ex aliena opinione pendere, ut in simulationem etiam res simplicissima, dolor, veniat. Sequetur pars, quae solet non inmerito contristare et in sollicitudinem adducere, ubi bonorum exitus mali sunt: ut Socrates cogitur in carcere mori, Rutilius in exilio vivere, Pompeius et Cicero clientibus suis praebere cervicem, Cato ille, virtutum viva imago, incumbens gladio simul de se ac de republica palam facere. 6. Necessesse est torqueri tam iniqua praemia fortunam persolvere: et quid sibi quisque nunc speret, cum videat pessima optimos pati? Quid ergo est? vide quomodo quisque illorum tulerit; et si fortes fuerunt, ipsorum illos animos desidera: si muliebriter et ignave perierunt, nihil periit. Aut digni sunt, quorum virtus tibi placeat, aut indigni, quorum desideretur ignavia. Quid enim est turpius quam, si maximi viri timidos fortiter moriendo faciunt? Laudemus totiens dignum laudibus et dicamus: Tanto fortior, tanto felicior! hominis effugisti casus, livorem, morbum: existi ex custodia: non tu dignus mala fortuna dis visus es, sed indignus, in quem iam aliquid fortuna posset. 7. Subducentibus vero se et in ipsa morte ad vitam respectantibus manus iniciendae sunt.

Neminem flebo lactum, neminem flentem: ille lacrimas meas ipse abstersit, hic suis lacrimis effecit, ne ullis dignus sit. Ego Herculem fleam, quod vivus uritur, aut Regulum, quod tot clavis transfigitur, aut Catonem, quod vulnere suo? Omnes isti levi temporis inpensa invenerunt, quomodo aeterni fierent, et ad immortalitatem moriendo venerunt. 8. Est et illa sollicitudinum non mediocris materia, si te anxie componas nec ullis simpliciter ostendas; qualis multorum vita est, ficta, ostentationi parata. Torquet enim adsidua observatio sui et deprehendi aliter ac solet, metuit; nec umquam cura solvimur, ubi totiens nos aestimari putamus, quotiens adspici. Nam et multa incidunt, quae invitos denudent, et, ut bene cedat tanta sui diligentia, non tamen iucunda vita aut secura est semper sub persona viventium. 9. At illa quantum habet voluptatis sincer^u et per se ^uinornata] simplicitas, nihil obtendens moribus suis? Subit tamen et haec vita contemptus periculum, si omnia omnibus patent: sunt enim qui fastidiant, quicquid propius adierunt. Sed nec virtuti periculum est, ne admota oculis revilescat, et satius est simplicitate contemni quam perpetua simulatione torqueri. Modum tamen rei adhibeamus: multum interest, simpliciter vivas an neglegenter. Multum et in se recedendum est: conversatio enim dissimilium bene composita disturbat et renovat adfectus et quicquid inbecillum in animo nec percuratum est, exulcerat. 10. Miscenda tamen ista et alternanda sint, solitudo et frequentia. Illa nobis faciet hominum desiderium, haec nostri; et erit alteri alterius remedium: odium turbae sanabit solitudo, taedium solitudinis turba. Nec in eadem intentione aequaliter retinenda mens est, sed

ad iocos devocanda. Cum puerulis Socrates ludere non erubescerat; et Cato vino laxabat animum curis publicis fatigatum. 11. Et Scipio triumphale illud ac militare corpus movet ad numeros, non molliter se infringens, ut nunc mos est etiam incessu ipso ultra muliebrem mollitiam fluentibus, sed ut antiqui illi viri solebant inter lusum ac festa tempora virilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiam si ab hostibus suis spectarentur. Danda est animis remissio: meliores acrioresque requieti surgent. Ut fertilibus agris non est imperandum (cito enim illos exhaustur numquam intermissa fecunditas), ita animorum inpetus adsiduus labor franget. Vires recipient paulum resoluti et emissi. 12. Nascitur ex adsiduitate laborum animorum hebetatio quaedam et languor: nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, nisi naturalem quamdam voluptatem haberet lusus iocusque: quorum frequens usus omne animis pondus omnemque vim eripiet. Nam et somnus refectio necessaria est: hunc tamen si per diem noctemque continues, mors erit. Multum interest, remittas aliquid, an solvas. Legum conditores festos instituerunt dies, ut ad hilaritatem homines publice cogarentur, tamquam necessarium laboribus interponentes temperamentum. 13. Et magni, ut dixi, viri quidam sibi menstruas certis diebus ferias dabant; quidam nullum non diem inter otium et curas dividebant: qualem Pollionem Asinium, oratorem magnum, meminimus quem nulla res ultra decumam retinuit: ne epistulas quidem post eam horam legebat, ne quid novae curae nasceretur; sed totius diei lassitudinem duabus illis horis ponebat. Quidam medio die interiunxerunt et

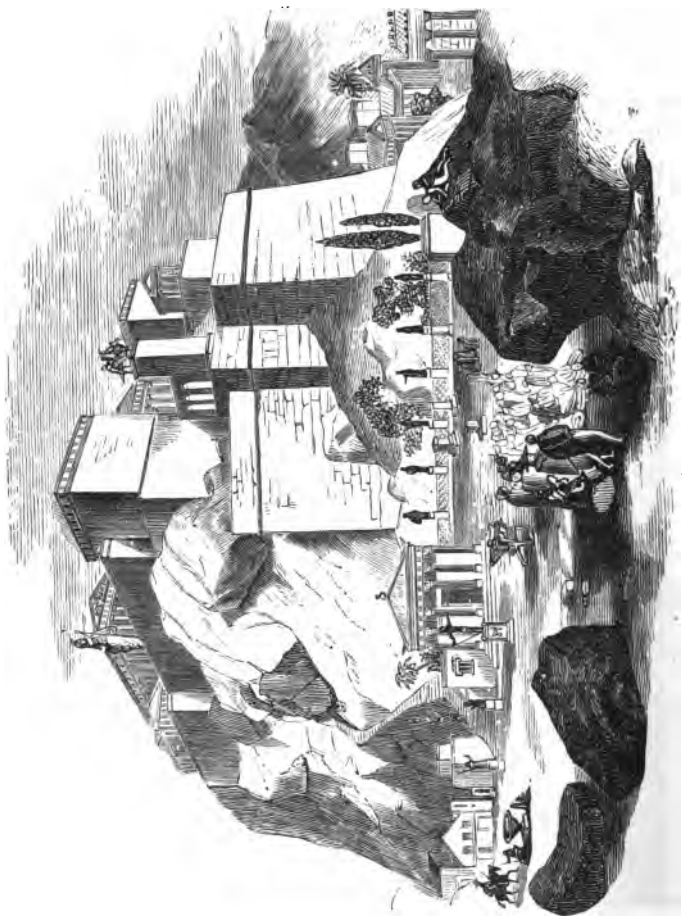
in postmeridianas horas aliquid levioris operae distulerunt. 14. Maiores quoque nostri novam relationem post horam decimam in senatu fieri vetabant. Miles vigilias dividit et nox immunis est ab expeditione redeuntium. Indulgendum est animo dandumque subinde otium, quod alimenti ac virium loco sit: et in ambulationibus apertis vagandum, ut coelo libero et multo spiritu augeat adtollatque se animus. Aliquando vectatio iterque et mutata regio vigorem dabunt convictusque et liberalior potio: nonnumquam et usque ad ebrietatem veniendum, non ut mergat nos, sed ut deprimat. 15. Eluit enim curas et ab imo animum movet et ut morbis quibusdam ita tristitiae medetur. *Liberque* non ob licentiam linguae dictus est inventor vini, sed quia liberat servitio curarum animum et adserit vegetatque et audaciorem in omnes conatus facit. Sed ut libertatis ita vini salubris moderatio est. Solonem Arcesilaumque indulsisse vino credunt. Catoni ebrietas obiecta est: facilius efficiet, quisquis obiecerit, hoc crimen honestum quam turpem Catonem. Sed nee saepe faciendum est, ne animus malam consuetudinem ducat, et aliquando tamen in exultationem libertatemque extrahendus tristisque sobrietas removenda paulisper. 16. Nam sive Graeco poetae credimus, *aliquando et insanire iucundum est*; sive Platoni, *frustra poeticas fores compos sui pepulit*; sive Aristoteli, *nullum magnum ingenium sine mixtura dementiae fuit*: non potest grande aliquid et super ceteros loqui nisi mota mens. Cum volgaria et solita contempsit instinctuque sacro surrexit excelsior, tunc demum aliquid cecinit grandius ore mortali. 17. Non potest

sublime quicumque et in arduo positum contingere, quamdiu apud se est: desciscat oportet a solito et efferatur et mordeat frenos et rectorem rapiat suum eoque ferat, quo per se timuisset escendere.

Habes, Serene carissime, quae possint tranquillitatem tueri, quae restituere, quae subrepentibus vitiis resistent. Illud tamen scito, nihil horum satis esse validum rem inbecillam servantibus, nisi intenta et assidua cura circumit animum labentem.

Coin of Nero, with façade of the Macellum Augusti. From the British Museum.

The Areopagus.

L. ANNAEI SENECAE
AD PAULINUM
DE BREVITATE VITAE
LIBER UNUS.

The spirit of Stoicism existing by itself is narrow and harsh ; it has too great affinity to pride and egotism ; it is too repressive of the spontaneous feelings, of art, and poetry, and geniality of life. On the other hand, it is the stimulus to live above the world. Hence while the bare Stoical spirit, in whatever form, produces only an imperfect and repulsive character, a certain leaven of it, to say the least, is necessary : else would a man be wanting in all effort and aspiration of mind.

SIR ALEX. GRANT.

AD PAULINUM

DE BREVITATE VITAE.

I. MAIOR pars mortalium, Pauline, de naturae malignitate conqueritur, quod in exiguum aevi gignimur, quod haec tam velociter, tam rapide dati nobis temporis spatia decurrant, adeo ut exceptis admodum paucis ceteros in ipso vitae adparatu vita destituat. Nec huic publico, ut opinantur, malo turba tantum et inpudens volgus ingemuit: clarorum quoque virorum hic adfectus querelas evocavit. Inde illa maximi medicorum exclamatio est, *Vitam brevem esse, longam artem*. 2. Inde Aristotelis cum rerum natura exigentis minime conveniens sapienti viro lis est: ait istam *animalibus tantum indulnisse, ut quina aut dena secula educerent; homini in tam multa ac magna genito tanto citeriorem terminum stare*. 3. Non exiguum temporis habemus, sed multum perdidimus. Satis longa vita et in maximarum rerum consummationem large data est, si tota bene conlocaretur. Sed ubi per luxum ac negligentiam diffluit, ubi nullae bonae rei inpenditur; ultima demum necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transisse sentimus. 4. Ita est, non accepimus brevem vitam, sed fecimus; nec inopes eius, sed prodigi sumus. Sic-

ut amplae et regiae opes, ubi ad malum dominum pervenerunt, momento dissipantur, at quamvis modicae, si bono custodi traditae sunt, usu crescent: ita aetas nostra bene disponenti multum patet.

II. Quid de rerum natura querimus? illa se benigne gessit: vita, si uti scias, longa est. Alium insatiabilis tenet avaritia, alium in supervacuis laboribus operosa sedulitas: alius vino madet: alius inertia torpet: alium defatigat ex alienis iudiciis suspensa semper ambitio: alium mercandi praeceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria spe lucri ducit. Quosdam torquet cupido militiae numquam non aut alienis periculis intentos aut suis anxios: sunt quos ingratus superiorum cultus voluntaria servitute consumat. 2. Multos aut adfectatio alienae fortunae aut suae odium detinuit: plerosque nihil certum sequentis vaga et inconstans et sibi displicens levitas per nova consilia iactavit. Quibusdam nihil, quo cursum dirigant, placet, sed marcentis oscitantisque fata deprehendunt, adeo ut quod apud maximum poetarum more oraculi dictum est, verum esse non dubitem:

Exigua pars est vitae quam nos vivimus.

Ceterum quidem omne spatium non vita, sed tempus est. 3. Urgentia circumstant vitia undique nec surgere aut in dispectum veri adtollere oculos sinunt et mersos et in cupiditatem infixos premunt. Numquam illis recurrere ad se licet, si quando aliqua fortuito quies contigit: veluti profundo mari, in quo post ventum quoque volutatio est, fluctuantur nec umquam illis a cupiditatibus suis otium instat. De istis me putas disserere, quorum in confesso mala

sunt? adspice illos, ad quorum felicitatem concurritur: bonis suis effocantur. 4. Quam multis divitiarum graves sunt? quam multorum eloquentia cotidiano ostentandi ingenii spatio sanguinem educit? quam multi continuis voluptatibus pallent? quam multis nihil liberi relinquit circumfusis clientium populus? Omnis denique istos ab infimis usque ad summos pererrat: hic advocat, hic adest: ille periclitatur, ille defendit, ille iudicat. Nemo se sibi vindicat: alius in alium consumimur. 5. Interroga de istis, quorum nomina ediscuntur: his illos dignosci videbis notis: Ille illius cultor est, hic illius: suus nemo est. Deinde dementissima quorundam indignatio est: queruntur de superiorum fastidio, quod ipsis adire volentibus non vacaverint. Audet quisquam de alterius superbia queri, qui sibi ipse numquam vacat? Ille tamen te, quisquis est, insolenti quidem voltu, sed aliquando respexit: ille aures suas ad tua verba demisit: ille te ad latus suum recepit: tu non inspicere te umquam, non audire dignatus es.

III. Non est itaque, quod ista officia cuiquam inputes; quoniam quidem, cum illa faceres, non esse cum aliquo volebas, sed tecum esse non poteras. Omnia licet quae umquam ingenia fulserunt in hoc unum consentiant, numquam satis hanc humanarum mentium caliginem mirabuntur. Praedia sua occupari a nullo patiuntur et, si exigua contentio est de modo finium, ad lapides et arma discurrunt: in vitam suam incedere alios sinunt, immo vero ipsi etiam possessores eius futuros inducunt. Nemo invenitur, qui pecuniam suam dividere velit: vitam unusquisque quam multis distribuit? 2. Adstricti sunt in

continendo patrimonio, simul ad iacturam temporis ventum est, profusissimi in eo, cuius unius honesta avaritia est. Libet itaque ex seniorum turba comprehendere aliquem. Pervenisse te ad ultimum aetatis humanae videmus: centesimus tibi vel supra premittitur annus: agetum, ad computationem aetatem tuam revoca. Dic, quantum ex isto tempore creditor, quantum amica, quantum rex, quantum cliens abstulerit: quantum lis uxoria, quantum servorum coercitio, quantum officiosa per urbem discursatio. 3. Adice morbos, quos manu fecimus: adice quod et sine usu iacuit: videbis te pauciores annos habere quam numeras. Repete memoria tecum, quando certus consilii fueris; quotus quisque dies ut destinaveras recesserit; quando tibi usus tui fuerit; quando in statu suo voltus, quando animus intrepidus; quid tibi in tam longo aevo facti operis sit; quam multi vitam tuam diriperint te non sentiente quid perderes; quantum vanus dolor, stulta laetitia, avida cupiditas, blanda conversatio abstulerit; quam exiguum tibi de tuo relictum sit: intelleges te inmaturum mori.

IV. Quid ergo est in causa? tamquam semper victuri vivitis: numquam vobis fragilitas vestra succurrit: non observatis, quantum iam temporis transierit: velut ex pleno et abundanti perditis, cum interim fortasse ille ipse qui alicui vel homini vel rei donatur dies ultimus sit. Omnia tamquam mortales timetis, omnia tamquam immortales concupiscitis. Audies plerosque dicentes; A quinquagesimo anno in otium secedam: sexagesimus me annus ab officiis dimittet. Et quem tandem longioris vitae praedem accipis? quis ista sicut disponis ire patietur? 2. Non pudet te re-

liquias vitae tibi reservare et id solum tempus bonae menti destinare, quod in nullam rem conferri possit? Quam serum est tunc vivere incipere, cum desineudum est? quae tam stulta mortalitatis oblivio in quinquagesimum et sexagesimum annum differre sana consilia et inde velle vitam inchoare, quo pauci perduxerunt? 3. Potentissimis et in altum sublatis hominibus excidere voces videbis, quibus otium optent, laudent, omnibus bonis suis praeferant. Cupiunt interim ex illo fastigio suo, si tuto liceat, descendere. Nam ut nihil extra lacessat aut quatiat: in te ipsa fortuna ruit.

V. Divus Augustus, cui di plura quam ulli praestiterunt, non desiit quietem sibi precari et vacationem a republica petere. Omnis eius sermo ad hoc semper revolutus est, ut speraret otium. Hoc labores suos, etiam si falso, dulci tamen oblectabat solatio, aliquando se victurum sibi. In quadam ad senatum missa epistula, cum requiem suam non vacuum fore dignitatis nec a priore gloria discrepantem pollicitus esset, haec verba inveni: 2. *Sed ista fieri speciosius quam promitti possunt: me tamen cupido temporis optatissimi mihi provexit, ut quoniam rerum laetitia moratur adhuc, perciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine.* Tanta visa est res otium, ut illam, quia usu non poterat, cogitatione praesumeret. Qui omnia videbat ex se uno pendentia, qui hominibus gentibusque fortunam dabat, illum diem laetissimus cogitabat, quo magnitudinem suam exueret. 3. Expertus erat, quantum illa bona per omnes terras fulgentia sudoris exprimerent, quantum occultarum sollicitudinum tegerent: cum civibus primum, deinde

cum collegis, novissime cum adfinibus coactus armis discernere mari terraque sanguinem fudit: per Macedoniam, Siciliam, Aegyptum, Syriam Asiamque et omnis prope oras bello circumactus Romana caede lassos exercitus ad externa bella convertit. 4. Dum Alpes placat inmixtosque mediae paci et imperio hostes perdomat, dum ultra Rhenum et Euphraten et Danubium terminos movet, in ipsa urbe Murenæ, Caepionis, Lepidi, Egnatorum in eum mucrones acuebantur. Nondum horum effugerat insidias: filia et tot nobiles iuvenes adulterio velut sacramento adacti iam infractam aetatem territabant: plusque et iterum timenda cum Antonio mulier. 5. Haec ulcera cum ipsis membris absciderat; alia subnascebantur: velut grave multo sanguine corpus, partes semper aliquae rumpebantur. Itaque otium optabat: in huius spe et cogitatione labores eius residebant: hoc votum erat eius, qui voti conpotes facere poterat. Marcus Cicero inter Catilinas, Clodios iactatus Pompeiosque et Crassos, partim manifestos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum republica et illam pessum euntem tenet, novissime abductus, nec secundis rebus quietus nec adversarum patiens, quotiens illum ipsum consulatum suum non sine causa, sed sine fine laudatum detestatur? 6. Quam flebiles voces exprimit in quadam ad Atticum epistula iam victo patre Pompeio, adhuc filio in Hispania fracta arma refovente? *Quid agam, inquit, hic quaeris? moror in Tusculano meo semiliber.* Alia deinceps adicit, quibus et priorem aetatem conplorat et de praesenti queritur et de futura desperat. Semiliberum se dixit Cicero: at mehercules numquam sapiens in tam humile nomen procedet,

numquam semiliber erit; integrae semper libertatis et solidae, solutus, et sui iuris et altior ceteris. Quid enim supra eum potest esse, qui supra fortunam est?

VI. Livius Drusus, vir acer et vehemens, cum leges novas et mala Gracchana movisset, stipatus ingenti totius Italiae coetu, exitum rerum non pervidens, quas nec agere licebat nec iam liberum erat semel inchoatas relinquere, exsecratus inquietam a primordiis vitam dicitur dixisse, *Uni sibi ne puero quidem umquam ferias contigisse*. Ausus est enim et pupillus adhuc et praetextatus iudicibus reos commendare et gratiam suam foro interponere tam efficaciter quidem, ut quaedam iudicia constet ab illo rapta. 2. Quo non erumperet tam inmatura ambitio? scires in malum ingens et privatum et publicum evasuram praecoquem audaciam. Sero itaque querebatur nullas sibi ferias contigisse a puero seditiosus et foro gravis. Disputatur, an ipse sibi manus adtulerit: subito enim volnere per inguen accepto conlapsus est, aliquo dubitante, an mors eius voluntaria esset, nullo, an tempestiva. 3. Supervacuum est commemorare plures qui, cum aliis felicissimi viderentur, ipsi in se verum testimonium dixerunt, perosi omnem actum annorum suorum. Sed his querelis nec alios mutaverunt nec se ipsos. Nam cum verba eruperunt, adfectus ad consuetudinem relabuntur. *Vestra mehercules vita, licet supra mille annos exeat, in artissimum contrahetur. Ista vitia nullum non seculum devorabunt: hoc vero spatium quod, quamvis natura currit, ratio dilatat, cito vos effugiat necesse est.* 4. Non enim adprehenditis nec retinetis nec velocissimae omnium rei moram facitis, sed abire ut rem supervacua ac reparabilem sinitis. In primis

autem et illos numero, qui nulli rei nisi vino ac libidini vacant: nulli enim turpius occupati sunt: ceteri etiam si vana gloriae imagine teneantur, speciose tamen errant. 5. Licet avaros mihi, licet vel iracundos enumeres vel odia exercentes iniusta vel bella: omnes isti viriliter peccant: in Venerem ac libidinem projectorum inhonesta tabes est. Omnia istorum tempora excute: adspice quamdiu computent, quamdiu insidientur, quamdiu timeant, quamdiu colant, quamdiu colantur, quantum vadimonia sua atque aliena occupent, quantum convivia, quae iam ipsa officia sunt: videbis, quemadmodum illos respirare non sinant vel mala sua vel bona. 6. Denique inter omnes convenit nullam rem bene exerceri posse ab homine occupato, non eloquentiam, non liberales disciplinas, quando districtus animus nihil altius recipit, sed omnia velut inculcata respuit. Nihil minus est hominis occupati quam vivere: nullius rei difficilior scientia est.

VII. Professores aliarum artium volgo multique sunt: quasdam vero ex his pueri admodum ita percepisse visi sunt, ut etiam praecipere possent: vivere tota vita discendum est et, quod magis fortasse mirabile, tota vita discendum est mori. Tot maximi viri relictis omnibus impedimentis, cum divitiis, officiis, voluptatibus renuntiassent, hoc unum in extremam usque aetatem egerunt, ut vivere scirent: plures tamen ex his nondum se scire confessi vita abierunt; nedum ut isti sciant. 2. Magni, mihi crede, et supra humanos errores eminentis viri est nihil ex suo tempore delibari sinere: et ideo eius vita longissima est, quia, quantumcumque patuit, totum ipsi vacavit. Nihil inde incultum otiosumque iacuit, nihil sub alio

fuit : neque enim quicquam reperit dignum, quod cum tempore suo permutaret custos eius parcissimus. Itaque satis illi fuit : his vero necesse est defuisse, ex quorum vita multum populus tulit. 3. Nec est quod putes hinc illos aliquando intellegere damnum suum : plerosque certe audies ex his, quos magna felicitas gravat, inter clientium greges aut causarum actiones aut ceteras honestas miserias exclamare interdum, Vivere mihi non licet. Quidni non liceat ? omnes illi, qui te sibi advocant, tibi abducunt. Ille reus quot dies abstulit ? quot ille candidatus ? quot illa anus efferendis heredibus lassa ? quot ille ad inritandam avaritiam captantium simulatus aeger ? quot ille potentior amicus, qui vos non in amicitiam, sed in adparatu habet ? 4. Dispunge, inquam, et recense vitae tuae dies : videbis paucos admodum et reiculos apud te resedissee. Adsecutus ille quos optaverat fascēs cupit ponere et subinde dicit, Quando hic annus praeteribit ? Facit ille ludos, quorum sortem sibi obtingere magno aestimavit : Quando, inquit, istos effugiam ? Diripitur ille toto foro patronus et magno concursu omnia ultra, quam audiri potest, complet : Quando, inquit, res proferentur ? 5. Praecipitat quisque vitam suam et futuri desiderio laborat, praesentium taedio. At ille qui nullum non tempus in usus suos confert, qui omnes dies tanquam vitam ordinat, nec optat crastinum nec timet. Quid enim est, quod iam nulla hora novae voluptatis possit adferre ? omnia nota, omnia ad satietatem percepta sunt. De cetero fors fortuna, ut volet, ordinet : vita iam in tuto est : huic adici potest, detrahi nihil : et adici sic, quemadmodum saturo iam ac pleno aliquid cibi : qui quod nec desiderat capit.

VIII. Non est itaque quod quemquam propter canos aut rugas putes diu vixisse: [non ille diu vixit, sed] diu fuit. Quid enim, si illum multum putes navigasse, quem saeva tempestas a portu exceptum huc et illuc tulit ac vicibus ventorum ex diverso furentium per eadem spatia in orbem egit? non ille multum navigavit, sed multum iactatus est. Mirari soleo, cum video aliquos tempus petentes et eos, qui rogantur, facillimos. 2. Illud uterque spectat, propter quod tempus petitur; ipsum quidem neuter. Quasi nihil petitur, quasi nihil datur, res omnium pretiosissima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis est, quia sub oculos non venit; ideoque vilissima aestimatur, immo paene nullum eius pretium est. Annua congiaria homines carissime accipiunt et his aut laborem aut operam aut diligentiam suam locant: nemo aestimat tempus: utuntur illo laxius quasi gratuito. 3. At eosdem aegros vide, si mortis periculum propius est admotum, medicorum genua tangent: si metuunt capitale supplicium, omnia sua, ut vivant, paratos inpendere: tanta in illis discordia adfectum est. Quodsi posset quemadmodum praetitorum annorum cuiusque numerus proponi, sic futurorum: quomodo illi, qui paucos viderent superesse, trepidarent, quomodo illis parcerent? Atqui facile est quamvis exiguum dispensare quod certum est: id debet servari diligentius, quod nescias quando deficiat. 4. Nec est tamen, quod putes illos ignorare, quam cara res sit. Dicere solent eis, quos valdissime diligunt, paratos se partem annorum suorum dare. Dant nec intellegunt: dant autem ita, ut sine illorum incremento sibi detrahant: sed hoc ipsum an

detrahant nesciunt: ideo tolerabilis est illis iactura detrimenti latentis. Nemo restituet annos, nemo iterum te tibi reddet. 5. Ibit, qua coepit, aetas nec cursum suum aut revocabit aut supprimet: nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis suae: tacita labetur. Non illa se regis imperio, non favore populi longius proferet: sicut missa est a primo die, curret: nusquam devertetur, nusquam remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, vita festinat: mors interim aderit cui, velis nolis, vacandum est.

IX. Potestne quisquam, dico hominum eorum qui prudentiam iactant operosius occupati sunt, quam ut melius possint vivere? Inpendio vitae vitam instruunt, cogitationes suas in longum ordinant. Maxima porro vitae iactura dilatio est: illa primum quemque extrahit diem, illa eripit praesentia, dum ulteriora promittit. Maximum vivendi impedimentum est exspectatio, quae pendet ex crastino. Perdis hodiernum: quod in manu fortunae positum est, disponis, quod in tua, dimittis. Quo spectas, quo te extendis? omnia quae ventura sunt, in incerto iacent: protinus vive. 2. Clamat ecce maximus vates et velut divino ore instinctus salutare carmen canit:

*Optima quaeque dies miseris mortalibus aevi
Prima fugit.*

Quid cunctaris, inquit, quid cessas? Nisi occupas, fugit, et cum occupaveris, tamen fugiet. Itaque cum celeritate temporis utendi velocitate certandum est et velut ex torrenti rapido nec semper ituro cito hauriendum. Hoc quoque pulcherrime ad exprobrandam infinitam cogitationem, quod non optimam quamque

aetatem, sed diem dicit. 3. Quid securus et in tanta temporum fuga lentus menses tibi et annos et longam seriem, utcumque aviditati tuae visum est, exporrigis? de die tecum loquitur et de hoc ipso fugiente. Non dubium est ergo, quin prima quaeque optima dies fugiat mortalibus miseris, id est occupatis: quorum pueriles adhuc animos senectus opprimit, ad quam inparati inermesque perveniunt. 4. Nihil enim provisum est: subito in illam nec opinantes inciderunt: accedere eam cotidie non sentiebant. Quemadmodum aut sermo aut lectio aut aliqua intentior cogitatio iter facientis decipit et pervenisse ante sciunt quam adpropinquasse: sic hoc iter vitae adsiduum et citatissimum, quod vigilantes dormientesque eodem gradu facimus, occupatis non adparet nisi in fine.

X. Quod proposui si in partes velim et argumenta diducere, multa mihi occurrent, per quae probem brevissimam esse occupatorum vitam. Solebat dicere Fabianus, non ex his cathedrariis philosophis, sed ex veris et antiquis, *Contra adfectus inpetu, non subtilitate pugnandum, nec minutis vulneribus, sed incursu avertendam aciem non probam: cavillationes enim contundi debere, non vellicari.* Tamen ut illis error exprobretur suus, docendi, non tantum deplorandi sunt. 2. In tria tempora vita dividitur: quod fuit, quod est, quod futurum est. Ex his quod agimus, breve est, quod acturi sumus, dubium, quod egimus, certum. Hoc est enim, in quod fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci potest. Hoc amittunt occupati: nec enim illis vacat praeterita respicere, et si vacet, iniucunda est poenitendae rei recordatio. In-

viti itaque ad tempora male exacta animum revocant nec audent ea retemptare, quorum vitia, etiam quae aliquo praesentis voluptatis lenocinio subripiabantur, retractando patescunt. Nemo, nisi a quo omnia acta sunt sub censura sua, quae numquam fallitur, libenter se in praeteritum retorquet. 3. Ille qui multa ambitiose concupiit, superbe contempsit, inpotenter vicit, insidiose deceptit, avare rapuit, prodige effudit, necesse est memoriam suam timeat. Atqui haec est pars temporis nostri sacra ac dedicata, omnes humanos casus supergressa, extra regnum fortunae subducta, quam non inopia, non metus, non morborum incursum exagitet. 4. Haec nec turbari nec eripi potest: perpetua eius et intrepida possessio est. Singuli tantum dies, et hi per momenta, praesentes sunt: at praeteriti temporis omnes, cum iusseris, aderunt, ad arbitrium tuum inspici se ac detineri patientur; quod facere occupatis non vacat. Securae et quietae mentis est in omnes vitae suae partes discurrere: occupatorum animi, velut sub iugo sint, flectere se ac respicere non possunt. 5. Abit igitur vita eorum in profundum et ut nihil prodest, licet quantumlibet ingeras, si non subest, quod excipiat ac servet, sic nihil refert quantum temporis detur, si non est, ubi subsidat: per quassos foratosque animos transmittitur. 6. Praesens tempus brevissimum est, adeo quidem, ut quibusdam nullum videatur: in cursu enim semper est, fluit et praecipitatur: ante desinit esse quam venit; nec magis moram patitur quam mundus aut sidera, quorum inrequieta semper agitatio numquam in eodem vestigio manet. Solum igitur ad occupatos praesens pertinet tempus; quod tam breve est, ut adripi

non possit, et id ipsum illis districtis in multa subducitur.

XI. Denique vis scire quam non diu vivant? vide quam cupiant diu vivere. Decrepiti senes paucorum annorum accessionem votis mendicant: minores natu ipsos esse fingunt: mendacio sibi blandiuntur et tam libenter se fallunt quam si una fata decipiant. Iam vero cum illos aliqua inbecillitas mortalitatis admonuit, quemadmodum paventes moriuntur, non tamquam exeant de vita, sed tamquam extrahantur? stultos se fuisse, ut non vixerint, clamitant et, si modo evaserint ex illa valitudine, in otio victuros.

2. Tunc quam frustra paraverint, quibus non fruerentur, quam incassum omnis ceciderit labor, cogitant. At quibus vita procul ab omni negotio agitur, quidni spatiosa sit? nihil ex illa delegatur, nihil alio atque alio spargitur, nihil inde fortunae traditur, nihil negligentia interit, nihil largitione detrahitur, nihil supervacuum est: tota, ut ita dicam, in reditu est. Quantulacumque itaque abunde sufficit et ideo, quandoque ultimus dies venerit, non cunctabitur sapiens ire ad mortem certo gradu.

3. Quaeris fortasse, quos occupatos vocem? non est quod me solos putes dicere, quos a basilica inmissi demum canes eiciunt, quos aut in sua vides turba speciosius elidi aut in aliena contemptius, quos officia domibus suis evocant, ut alienis foribus inlidant, quos hasta praetoris infami lucro et quandoque suppurato exercet. Quorumdam otium occupatum est: in villa aut in lecto suo, in media solitudine, quamvis ab omnibus recesserint, sibi ipsi molesti sunt: quorum non otiosa vita dicenda est, sed desidiosa occupatio.

XII. Illum tu otiosum vocas qui Corinthia, paucorum furore pretiosa, anxia subtilitate concinnat et maiorem dierum partem in aeruginosis lamellis consumit? qui in ceromate (nam, proh facinus, ne Romanis quidem vitiis laboramus) sectator puerorum rixantium sedet? qui victorum suorum greges in aetatium et colorum paria diducit? qui athletas novissimos pascit? Quid? illos otiosos vocas, quibus apud tonsorem multae horae transmittuntur, dum decerpitur, si quid proxima nocte succrevit, dum de singulis capillis in consilium itur, dum aut disiecta coma restituitur aut deficiens hinc atque illinc in frontem compellitur? 2. Quomodo irascuntur, si tonsor paulo neglegentior fuit, tamquam virum tonderet? Quomodo excandescunt, si quid ex iuba sua decisum est, si quid extra ordinem iacuit, nisi omnia in anulos suos reciderunt? Quis est istorum qui non malit rempublicam suam turbari quam comam? qui non sollicitior sit de capitis sui decore quam de salute? qui non comptior esse malit quam honestior? Hos tu otiosos vocas inter pectinem speculumque occupatos? 3. Quid illi qui in componendis, audiendis, dicendis canticis operati sunt; dum vocem, cuius rectum cursum natura et optimum et simplicissimum fecit, inflexu modulationis inertissimae torquent? Quorum digiti aliquod intra se carmen metientes semper sonant; quorum, cum ad res serias, saepe etiam tristes adhibiti sunt, exauditur tacita modulatio? non habent isti otium, sed iners negotium. 4. Convivia mehercules horum non posuerim inter vacantia tempora, cum videam, quam solliciti argentum ordinent, quam diligenter exoletorum suorum

tunicas succingant, quam suspensi sint quomodo aper a coco exeat, quanta celeritate signo dato glabri ad ministeria discurrant, quanta arte scindantur aves in frusta non enormia, quam curiose infelices pueruli ebriorum sputa detergeant. Ex his elegantiae lautitiaeque fama captatur et usque eo in omnes vitae secessus mala sua illos sequuntur, ut nec bibant sine ambitione nec edant. 5. Ne illos quidem inter otiosos numeraveris, qui sella se et lectica huc et illuc ferunt et ad gestationum suarum, quasi deserere illas non liceat, horas occurrunt: quos quando lavari debeant, quando natare, quando coenare, alius admonet; et usque eo nimio delicati animi languore solvuntur, ut per se scire non possint, an esuriant. 6. Audio quemdam ex delicatis (si modo deliciae vocandae sunt vitam et consuetudinem humanam dediscere), cum ex balneo inter manus elatus et in sella positus esset, dixisse interrogando, *Iam sedeo?* Hunc tu ignorantem, an sedeat, putas scire an vivat, an videat, an otiosus sit? non facile dixerim, utrum magis miserear, si hoc ignoravit, an si ignorare se finxit. 7. Multarum quidem rerum oblivionem sentiunt, sed multarum et imitantur: quaedam vitia illos, quasi felicitatis argumenta, delectant. Nimis humilis et contempti hominis videtur scire quid faciat. I nunc et mimos multa mentiri ad exprobrandam luxuriam puta. Plura mehercules praetereunt quam fingunt et tanta incredibilium vitiorum copia ingenioso in hoc unum seculo processit, ut iam mimorum arguere possimus neglegentiam. Esse aliquem, qui usque eo deliciis interierit, ut an sedeat alteri credat?

XIII. Non est ergo hic otiosus: aliud nomen in-

ponas: aeger est, immo mortuus est. Ille otiosus est, cui otii sui et sensus est: hic vero semivivus, cui ad intellegendos corporis sui habitus indice opus est: quomodo potest hic ullius temporis dominus esse? Persequi singulos longum est, quorum aut latrunculi aut pila aut excoquendi in sole corporis cura consumpsere vitam. 2. Non sunt otiosi, quorum voluptates multum negotii habent. Nam de illis nemo dubitabit, quin operose nihil agant, qui literarum inutilium studiis detinentur; quae iam apud Romanos quoque magna manus est. Graecorum iste morbus fuit quaerere, quem numerum Ulixes remigum habuisset: prior scripta esset Ilias an Odyssea: praeterea an eiusdem esset auctoris: alia deinceps huius notae; quae sive contineas, nihil tacitam conscientiam iuvant, sive proferas, non doctior videaris, sed molestior. 3. Ecce Romanos quoque invasit inane studium supervacua discendi. His diebus audivi quemdam referentem, quae primus quisque ex Romanis ducibus fecisset. Primus navali proelio Duillius vicit, primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephantos. Etiam nunc ista, etsi ad veram gloriam non tendunt, circa civilium tamen operum exempla versantur. 4. Non est profutura talis scientia; est tamen, quae nos speciosa rerum vanitate detineat. Hoc quoque quaerentibus remittamus, quis Romanis primus persuaserit navem conscendere? Claudius is fuit, *Caudex* ob hoc ipsum adpellatus, quia plurium tabularum contextus *caudex* apud antiquos vocatur; unde publicae tabulae *codices* dicuntur et naves nunc quoque, quae ex antiqua consuetudine commeatus per Tiberim subvehunt, *codicariae* vocantur. 5. Sane et hoc ad rem pertineat,

quod Valerius Corvinus primus Messanam vicit et primus ex familia Valeriorum urbis captæ in se translato nomine *Messana* adpellatus est paulatinque volgo permutante literas *Messalla* dictus. Num et hoc cuiquam curare permittes, quod primus L. Sulla in circo leones solutos dedit, cum alioquin adligati darentur, ad conficiendos eos missis a rege Boccho iaculatoribus? et hoc sane remittatur. 6. Num et Pompeium primum in circo elephantorum duodevíginti pugnam edidisse commissis more proelii noxiis hominibus ad ullam rem bonam pertinet? Princeps civitatis et inter antiquos principes, ut fama tradidit, bonitatis eximiae, memorabile putavit spectaculi genus novo more perdere homines. Depugnant? parum est: lancinantur? parum est: ingenti mole animalium exterantur. Satius erat ista in oblivionem ire, ne quis postea potens disceret invideretque rei minime humanae.

XIV. O quantum caliginis mentibus nostris obicit magna felicitas! Ille se supra rerum naturam esse tunc credidit, cum tot miserorum hominum catervas sub alio coelo natis beluis obiceret, cum bellum inter tam disparia animalia committeret, cum in conspectu populi Romani multum sanguinis funderet mox plus ipsum fundere coacturus. At idem postea Alexandria perfidia deceptus ultimo mancipio transfodiendum se praebeat, tum demum intellecta inani iactatione cognominis sui. 2. Sed ut illo revertar, unde decessi, et in eadem materia ostendam supervacuum quorundam diligentiam: idem narrabat Metellum victis in Sicilia Poenis triumphantem unum omnium Romanorum ante currum centum et viginti captivos elephan-

tos duxisse. Sullam ultimum Romanorum protulisse pomoerium, quod numquam provinciali, sed Italico agro adquisito proferre moris apud antiquos fuit. 3. Hoc scire magis prodest, quam Aventinum montem extra pomoerium esse, ut ille adfirmabat, propter alteram ex duabus causis, aut quod plebs eo secessisset, aut quod Remo auspicante illo loco aves non addixissent. Alia deinceps innumerabilia, quae aut farta sunt mendaciis aut similia. Nam ut concedas omnia eos fide bona dicere, ut ad praestationem scribant: tamen cuius ista errores minuent? cuius cupiditates prement? quem fortiorem, quem iustiorum, quem liberaliorem facient. 4. Dubitare se interim Fabianus noster aiebat, an satius esset nullis studiis admoveri quam his implicari. Soli omnium otiosi sunt qui sapientiae vacant: soli vivunt: nec enim suam tantum aetatem bene tuentur: omne aevum suo adiciunt. Quicquid annorum ante illos actum est, illis adquisitum est. Nisi ingratis sumus, illi clarissimi sacrarum opinionum conditores nobis nati sunt, nobis vitam praeparaverunt. 5. Ad res pulcherrimas ex tenebris ad lucem erutas alieno labore deducimur: nullo nobis seculo interdictum est, in omnia admittimur et, si magnitudine animi egredi humanae inbecillitatis angustias libet, multum, per quod spatiemur, temporis est. Disputare cum Socrate licet, dubitare cum Carneade, cum Epicuro quiescere, hominis naturam cum Stoicis vincere, cum Cynicis excedere, cum rerum natura in consortium omnis aevi patiatum incedere. 6. Quidni ab hoc exiguo et caduco temporis transitu in illa toto nos demus animo, quae immensa, quae aeterna sunt, quae

cum melioribus communia? Isti, qui per officia discursant, qui se aliosque inquietant, cum bene insanierint, cum omnium limina cotidie perambulaverint nec ullas apertas fores praeterierint, cum per diversissimas domos meritoriam salutationem circumtulserint; quotum quemque ex tam immensa et variis cupiditatibus districta urbe poterunt videre? quam multi erunt, quorum illos aut somnus aut luxuria aut inhumanitas submoveat? 7. Quam multi qui illos, cum diu torse- rint, simulata festinatione transcurrant? quam multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt et per obscuros aedium aditus profugient? quasi non inhumanus sit decipere quam excludere: quam multi hesternae crapula semisomnes et graves, illis miseris somnum suum rumpentes, ut alienum expectent, vix adlevatis labris insusurratum millies nomen oscitatione superbissima reddent? 8. Illos in veris officiis morari licet dicamus, qui Zenonem, qui Pythagoran cotidie et Democritum ceterosque antistites bonarum artium, qui Aristotelem et Theophrastum volent habere quam familiarissimos: nemo horum non vacabit, nemo non venientem ad se beatiorem amantioremque sui dimit- tet: nemo quemquam vacuis a se manibus abire patietur. 9. Nocte conveniri et interdium ab omnibus mortalibus possunt. Horum te mori nemo coget, omnes docebunt: horum nemo annos tuos conterit, suos tibi contribuit: nullius ex his sermo periculosus erit, nullius amicitia capitalis, nullius sumptuosa ob- servatio.

XV. Feres ex illis, quicquid voles: per illos non stabit, quo minus plurimum quantum ceperis haurias. Quae illum felicitas, quam pulchra senectus manet,

qui se in horum clientelam contulit? habebit, cum quibus de minimis maximisque rebus deliberet, quos de se cotidie consulat, a quibus audiat verum sine contumelia, laudetur sine adulatione, ad quorum se similitudinem effingat. Solemus dicere non fuisse in nostra potestate, quos sortiremur parentes, forte nobis datos: nobis vero ad nostrum arbitrium nasci licet. 2. Nobilissimorum ingeniorum familiae sunt; elige in quam adscisci velis: non in nomen tantum adoptaberis, sed in ipsa bona: quae non erunt sordide nec maligne custodienda; maiora fient, quo illa pluribus divideris. Hi tibi dabunt ad aeternitatem iter et te in illum locum, ex quo nemo deicitur, sublevabunt; haec una ratio est extendendae mortalitatis, immo in immortalitatem vertendae. Honores, monumenta, quicquid aut decretis ambitio iussit aut operibus exstruxit, cito subruitur: nihil non longa demolitur vetustas et movet. 3. At iis, quae consecravit sapientia, noceri non potest: nulla abolebit aetas, nulla diminuet: sequens ac deinde semper ulterior aliquid ad venerationem confert; quoniam quidem in vicino versatur invidia; simplicius longe posita miramur. Sapientis ergo multum patet vita: non idem illum qui ceteros terminus cludit: solus generis humani legibus solvitur: omnia illi secula ut deo serviunt. 4. Transit tempus aliquod? hoc recordatione comprehendit: instat? hoc utitur: venturum est? hoc praecipit. Longam illi vitam facit omnium temporum in unum conlocatio. Illorum brevissima ac sollicitissima aetas est, qui praeteritorum obliviscuntur, praesentia neglegunt, de futuro timent: cum ad extrema venerunt, sero intellegunt miseri, tamdiu se, dum nihil agunt, occupatos fuisse.

XVI. Nec est, quod hoc argumento probari putes longam illos agere vitam, quia interdum mortem invocant. Vexat illos imprudentia incertis adfectibus et incurrentibus in ipsa quae metuunt: mortem saepe ideo optant, quia timent. Illud quoque argumentum non est, quod putes, diu viventium, quod saepe illis longus videtur dies, quod, dum veniat condictum tempus coenae, tarde ire horas queruntur: nam si quando illos deseruerunt occupationes, in otio relictii aestuant, nec quomodo id disponant aut extrahant, sciunt. 2. Itaque ad occupationem aliquam tendunt et quod interiaceret omne tempus grave est, tam mehercule, quam cum dies muneris gladiatorii edictus est, aut cum alicuius alterius vel spectaculi vel voluptatis exspectatur constitutum, transilire medios dies volunt. Omnis illis speratae rei longa dilatio est ad illud tempus, quod amanti breve est et praeceptis breviusque multo suo vitio: aliunde enim alio transfugiunt et consistere in una cupiditate non possunt: non sunt illi longi dies, sed invisii. 3. At contra quam exiguae noctes videntur, quas in complexu scortorum aut vino exigunt? Inde etiam poetarum furor fabulis humanos errores alentium, quibus visus est Iupiter voluptate concubitus delenitus duplicasse noctem. Quid aliud est vitia nostra incendere quam auctores illis inscribere deos et dare morbo exemplo divinitatis excusatam licentiam? 4. Possunt istis non brevissimae videri noctes, quas tam care mercantur? diem noctis exspectatione perdunt, noctem lucis metu. Ipsae voluptates eorum trepidae et variis terroribus inquietae sunt subitque cum maxime exsultantis sollicita cogitatio, Haec quam diu? Ab hoc adfectu reges suam flere potentiam:

nec illos magnitudo fortunae suae delectavit, sed venturus aliquando finis exterruit. 5. Cum per magna camporum spatia porrigeret exercitum nec numerum eius, sed mensuram comprehenderet Persarum rex insolentissimus, lacrimas profudit, quod intra centum annos nemo ex tanta iuventute superfuturus esset. At illis admoturus erat fatum ipse, qui flebat, perditurusque alios in mari, alios in terra, alios proelio, alios fuga et intra exiguum tempus consumpturus illos, quibus centesimum annum timebat.

XVII. Quid, quod gaudia quoque eorum trepida sunt? non enim solidis causis innituntur, sed eadem, qua oriuntur, vanitate turbantur. Qualia autem putas esse tempora etiam ipsorum confessione misera, cum haec quoque, quibus se adtollunt et super hominem efferunt, parum sincera sunt? Maxima quaeque bona sollicita sunt nec ulli fortunae minus bene quam optimae creditur. Alia felicitate ad tuendam felicitatem opus est et pro ipsis, quae successere, votis vota facienda sunt. 2. Omne enim, quod fortuito obvenit, instabile est: quod altius surrexerit, opportunius est in occasum: neminem porro casura delectant. Miserrimam ergo necesse est, non tantum brevissimam vitam eorum esse, qui magno parant labore, quod maiore possideant; operose adsequuntur, quae volunt, anxii tenent, quae adsecuti sunt. Nulla interim numquam amplius redituri temporis ratio est. 3. Novae occupationes veteribus substituuntur, spes spem excitat, ambitionem ambitio: miseriarum non finis quaeritur, sed materia mutatur. Nostri nos honores torserunt? plus temporis alieni auferunt. Candidati laborare desimus? suffragatores incipimus. Accusandi deposuimus molestiam?

iudicandi nanciscimur. Iudex desiit esse? quaesitor est. Alienorum bonorum mercenaria procuratione consenuit? suis opibus detinetur. Marius caliga dimisit? consulatus exercet. 4. Quintius dictaturam properat praevadere? ab aratro revocabitur. Ibit in Poenos nondum tantae maturus rei Scipio, victor Hannibalis, victor Antiochi, sui consulatus decus, fraterni sponsor, ni per ipsum mora sit, cum Iove reponetur? civiles servatorem agitabunt seditiones et post fastiditos a iuvene dis aequos honores iam senem contumacis exilii delectabit ambitio. Numquam deerunt vel felices vel miserae sollicitudinis causae: per occupationes vita rodetur otium: numquam agetur, semper optabitur.

XVIII. Excerpe itaque te volgo, Pauline carissime, et in tranquilliolem portum non pro aetatis spatio iactatus tandem recede. Cogita, quot fluctus subieris, quot tempestates partim privatas sustinueris, partim publicas in te converteris. Satis iam per laboriosa et inquieta documenta exhibita virtus est: experire, quid in otio faciat. Maior pars aetatis, certe melior reipublicae data sit: aliquid temporis tui sume etiam tibi. Nec te ad segnem aut inertem quietem voco: non ut somno et caris turbae voluptatibus, quicquid est in te indolis, vivae demergas. 2. Non est istud adquiescere: invenies maiora omnibus adhuc strenue tractatis operibus, quae repositus et securus agites. Tu quidem orbis terrarum rationes administras tam abstinenter quam alienas, tam diligenter quam tuas, tam religiose quam publicas: in officio amorem consequeris, in quo odium vitare difficile est: sed tamen, mihi crede, satius est vitae suae rationem quam frumenti publici nosse.

3. Istum animi vigorem, rerum maximarum capacissimum, a ministerio honorifico quidem, sed parum ad beatam vitam apto ad te revoca et cogita non id egisse te ab aetate prima omni cultu studiorum liberalium, ut tibi multa milia frumenti bene committerentur: maius quiddam et altius de te promiseras. Non deerunt et frugalitatis exactae homines et laboriosae operae. Tanto aptiora exportandis oneribus tarda iumenta sunt quam nobiles equi; quorum generosam pernicitatem quis umquam gravi sarcina pressit? Cogita praeterea, quantum sollicitudinis sit ad tantam te molem obicere: cum ventre tibi humano negotium est. 4. Nec rationem patitur nec aequitate mitigatur nec ulla prece flectitur populus esuriens. Modo intra paucos illos dies, quibus C. Caesar periit, si quis inferis sensus est, hoc gravissime ferens, quod decedebat populo Romano superstite, septem aut octo certe dierum cibaria superesse? dum ille pontes navibus iungit et viribus impetri ludit, aderat ultimum malorum obsessis quoque, alimentorum egestas. 5. Exitio paene ac fame constitit et, quae famem sequitur, rerum omnium ruina furiosi et externi et infeliciter superbi regis imitatio. Quem tunc animum habuerunt illi, quibus erat mandata frumenti publici cura? saxa, ferrum, ignes, Caium excepturi summa dissimulatione tantum inter viscera latentis mali tegebant, cum ratione scilicet: quaedam enim ignorantibus aegris curanda sunt: causa multis moriendi fuit morbum suum nosse.

XIX. Recipe te ad haec tranquilliora, tutiora, maiora. Simile tu putas esse, utrum cures, ut incorruptum et a fraude advehentium et a negligentia frumentum transfundatur in horrea, ne concepto humore vitietur

et concalescat, ut ad mensuram pondusque respondeat, an ad haec sacra et sublimia accedas sciturus, quae materia sit dis, quae voluptas, quae condicio, quae forma? quis animum tuum casus exspectet, ubi nos et a corporibus dimissos natura componat? quid sit quod huius mundi gravissima quaeque in medio sustineat, supra levia suspendat, in summum ignem ferat, sidera vicibus suis excitet? cetera deinceps ingentibus plena miraculis. 2. Vis tu relicto solo mente ad ista respicere? nunc, dum calet sanguis, vigentibus ad meliora eundum est. Exspectat te in hoc genere vitae multum bonarum artium, amor virtutum atque usus, cupiditatum oblivio, vivendi ac moriendi scientia, alta rerum quies. Omnium quidem occupatorum condicio misera est; eorum tamen miserrima, qui ne suis quidem laborant occupationibus, ad alienum dormiunt somnum, ad alienum ambulant gradum, amare et odisse, res omnium liberrimas, iubentur. 3. Hi si volent scire quam brevis ipsorum vita sit, cogitent ex quota parte sua sit. Cum videris itaque praetextam saepe iam sumptam, cum celebre in foro nomen, non invideris. Ista vitae damno parantur: ut unus ab illis numeretur annus, omnis annos suos conterent. Quosdam, antequam in summum ambitionis eniterentur, inter prima luctantis aetas reliquit: quosdam cum in consummationem dignitatis per mille indignitates erupissent, misera subit cogitatio laborasse ipsos in titulum sepulcri: quorumdam ultima senectus, dum in novas spes ut inventa disponitur, inter conatus magnos et improbos invalida defecit.

XX. Foedus ille, quem in iudicio pro ignotissimis litigatoribus grandem natu et inperitae coronae ad-

sensiones captantem spiritus liquit : turpis ille, qui vi-
vendo lassus citius quam laborando inter ipsa officia
conlapsus est : turpis, quem accipiendis inmorientem
rationibus diu tractus risit heres. Praeterire quod
mihi occurrit exemplum non possum : 2. Turannius
fuit exactae diligentiae senex, qui post annum nona-
gesimum, cum vacationem procurationis ab C. Caesare
ultro accepisset, componi se in lecto et velut exani-
mem a circumstante familia plangi iussit. Lugebat
domus otium domini senis nec finivit ante tristitiam,
quam labor illi suus restitutus est. Adeone iuvat
occupatum mori ? Idem plerisque animus est : diuti-
us cupiditas illis laboris quam facultas est : cum in-
becillitate corporis pugnant : senectutem ipsam nullo
alio nomine gravem iudicant, quam quod illos seponit.
3. Lex a quinquagesimo anno militem non legit, a sex-
agesimo senatorem non citat : difficilium homines a se
otium inpetrant quam a lege. Interim dum rapiuntur
et rapiunt, dum alter alterius quietem rumpit, dum
mutuo miseri sunt, vita est sine fructu, sine voluptate,
sine ullo profectu animi : nemo in conspectu mortem
habet, nemo non procul spes intendit. 4. Quidam vero
disponunt etiam illa, quae ultra vitam sunt, magnas
moles sepulcrorum et operum publicorum dedicationes
et ad rogum munera et ambitiosas exsequias. At me-
hercule istorum funera, tamquam minimum vixerint,
ad faces et cereos ducenda sunt.

— — — — —
 One Roman Mile.

L. ANNAEI SENECAE

AD GALLIONEM

DE VITA BEATA

LIBER UNUS.

By undeceiving, enlarging, and informing the intellect, Philosophy sought to purify and to elevate the moral character. . . . Across the night of Paganism, Philosophy flitted on, like the lantern-fly of the Tropics, a light to itself, and an ornament, but, alas, no more than an ornament, of the surrounding darkness.

COLERIDGE.

AD GALLIONEM

DE VITA BEATA.

I. **VIVERE**, Gallio frater, omnes beate volunt, sed ad pervidendum, quid sit quod beatam vitam efficiat, caligant: adeoque non est facile consequi beatam vitam, ut eo quisque ab ea longius recedat, quo ad illam concitatius fertur, si via lapsus est: quae ubi in contrarium ducit, ipsa velocitas maioris intervalli causa fit. Proponendum est itaque primum, quid sit quod adpetamus: tunc circumspiciendum, qua contendere illo celerrime possimus; intellecturi in ipso itinere, si modo rectum erit, quantum cotidie profligetur quantoque propius ab eo simus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. 2. Quamdiu quidem passim vagamur non ducem secuti, sed fremitum et clamorem dissonum in diversa vocantium, conteretur vita inter errores brevis, etiam si dies noctesque, bonae menti laboremus. Decernatur itaque, et quo tendamus et qua, non sine perito aliquo, cui explorata sint ea, in quae procedimus; quoniam quidem non eadem hic quae in ceteris peregrinationibus condicio est. In illis comprehensus aliquis limes et interrogati incolae non patiuntur errare: at hic tritissima quaeque via et celeberrima, maxime decipit. 3. Nihil ergo magis praestandum est, quam ne

pecorum ritu sequamur antecedentium gregem, pergentes non quo eundum est, sed quo itur. Atqui nulla res nos maioribus malis implicat, quam quod ad rumorem componimur, optima rati ea, quae magno adsensu recepta sunt, quorumque exempla nobis multa sunt, nec ad rationem, sed ad similitudinem vivimus; inde ista tanta coacervatio aliorum super alios ruentium.

4. Quod in strage hominum magna evenit, cum ipse se populus premit, nemo ita cadit, ut non et alium in se adtrahat, primique exitio sequentibus sunt, hoc in omni vita accidere videas licet: nemo sibi tantummodo errat, sed alieni erroris et causa et auctor est. Nocet enim adplicari antecedentibus, et dum unusquisque mavult credere quam iudicare, numquam de vita iudicatur, semper creditur versatque nos et praecipitat traditus per manus error: alienis perimus exemplis.

5. Sanabimur, si modo separemur a coetu: nunc vero stat contra rationem, defensor mali sui, populus. Itaque id evenit quod in comitiis, in quibus eos factos esse praetores iidem qui fecere mirantur, cum se mobilis favor circumegit. Eadem probamus, eadem reprehendimus: hic exitus est omnis iudicii, in quo secundum plures datur.

II. Cum de beata vita agetur, non est quod mihi illud discessionum more respondeas: "Haec pars maior esse videtur." Ideo enim peior est. Non tam bene cum rebus humanis agitur, ut meliora pluribus placeant: argumentum pessimi turba est. Quaeramus ergo, quid optimum factu sit, non quid usitatissimum, et quid nos in possessione felicitatis aeternae constituat, non quid volgo, veritatis pessimo interpreti, probatum sit. Volgum autem tam chlamydatos quam co-

ronatos voco. 2. Non enim colorem vestium, quibus praetexta sunt corpora, adspicio: oculis de homine non credo: habeo melius et certius lumen, quo a falsis vera diiudicem. Animi bonum animus inveniat: hic, si umquam respirare illi et recedere in se vacaverit, o quam sibi ipse verum, tortus a se, fatebitur ac dicet: Quicquid feci adhuc, infectum esse mallet: quicquid dixi cum recogito, in multis rideo: quicquid optavi, inimicorum execrationem puto: quicquid timui, di boni, quanto levius fuit quam quod concupivi? 3. Cum multis inimicitias gessi et in gratiam ex odio, si modo ulla inter malos gratia est, reddi: mihi ipsi nondum amicus sum. Omnem operam dedi, ut me multitudini educerem et aliqua dote notabilem facerem: quid aliud quam telis me opposui et malivolentiae quod morderet ostendi? Vides istos qui eloquentiam laudant, qui opes sequuntur, qui gratiae adulantur, qui potentiam extollunt? omnes aut sunt hostes aut, quod in aequo est, esse possunt. Quam magnus mirantium, tam magnus invidentium populus est.

III. Quin potius quaero aliquod usu bonum, quod sentiam, non quod ostendam: ista quae spectantur, ad quae consistitur, quae alter alteri stupens monstrat, foris nitent, introrsus misera sunt. Quaeramus aliquid non in speciem bonum, sed solidum et aequale et a secretiore parte formosius. Hoc eruamus: nec longe positum est; invenietur: scire tantum opus est quo manum porrigas. Nunc velut in tenebris vicina transimus offensantes ea ipsa quae desideramus. 2. Sed ne te per circumitus traham, aliorum quidem opiniones praeteribo: nam et enumerare illas longum

est et coarguere : nostram accipe : *nostram* autem cum dico, non adligo me ad unum aliquem ex Stoicis proceribus : est et mihi censendi ius. Itaque aliquem sequar, aliquem iubebo sententiam dividere : fortasse et post omnes citatus nihil inprobabo ex iis, quae priores decreverint, et dicam, *Hoc amplius censeo*. Interim quod inter omnis Stoicos convenit, rerum naturae adsentior : ab illa non deerrare et ad illius legem exemplumque formari sapientia est. 3. Beata est ergo vita conveniens naturae suae : quae non aliter contingere potest, quam si primum sana mens est et in perpetua possessione sanitatis suae, deinde fortis ac vehemens, tunc pulcherrima et patiens, apta temporibus, corporis sui pertinentiumque ad id, curiosa non anxie : tum aliarum rerum quae vitam instruunt diligens, sine admiratione cuiusquam, usura fortunae muneribus, non servitura. 4. Intellegis, etiam si non adiciam, sequi perpetuam tranquillitatem, libertatem, depulsis iis quae aut iritant nos aut territant. Nam voluptatibus et pro illis, quae parva ac fragilia sunt et in ipsis flagitiis noxia, ingens gaudium subit, inconcussum et aequale : tum pax et concordia animi et magnitudo cum mansuetudine : omnis enim ex infirmitate feritas est.

IV. Potest aliter quoque definiri bonum nostrum, id est, eadem sententia, non iisdem comprehendi verbis. Quemadmodum idem exercitus modo latius panditur, modo in angustum coartatur et aut in cornua, sinuata media parte, curvatur aut recta fronte explicatur, vis illi, utcumque ordinatus est, eadem est et voluntas pro iisdem partibus standi : ita finitio summi boni alias diffundi potest et exporrigi, alias colligi et in se cogi. 2. Idem itaque erit, si dixerō : Summum bonum est

animus fortuita despiciens, virtute laetus, aut, Invicta vis animi, perita rerum, placida in actu, cum humanitate multa et conversantium cura. Libet et ita finire, ut beatum dicamus hominem eum, cui nullum bonum malumque sit, nisi bonus malusque animus: honesti cultor, virtute contentus, quem nec extollant fortuita nec frangant; qui nullum maius bonum eo, quod sibi ipse dare potest noverit, cui vera voluptas erit voluptatum contemptio. 3. Licet, si evagari velis, idem in aliam atque aliam faciem salva et integra potestate transferre. Quid enim prohibet nos beatam vitam dicere liberum animum et erectum et interritum ac stabilem, extra metum, extra cupiditatem positum, cui unum bonum sit honestas, unum malum turpitude? 4. Cetera vilis turba rerum, nec detrahens quicquam beatæ vitæ nec adiciens, sine auctu ac detrimento summi boni veniens ac recedens. Hoc ita fundatum, necesse est, velit nolit, sequatur hilaritas continua et lætitia alta atque ex alto veniens, ut quæ suis gaudeat nec maiora domesticis cupiat. Quidni ista bene penset, cum minutis et frivolis et non perseverantibus corpusculi motibus? quo die infra voluptatem fuerit, et infra dolorem erit.

V. Vides autem, quam malam et noxiosam servitutem serviturus sit, quem voluptates doloresque, incertissima dominia inpotentissimaque, alternis possidebunt. Ergo exeundum ad libertatem est: hanc non alia res tribuit quam fortunæ negligentia. Tum illud orietur inaestimabile bonum, quies mentis in tuto conlocata et sublimitas, expulsisque terroribus ex cognitione veri gaudium grande et innotum comitasque et diffusio animi: quibus delectabitur non ut bonis, sed ut

ex bono suo ortis. 2. Quoniam liberaliter agere coepi, potest beatus dici, qui nec cupit nec timet beneficio rationis. Quoniam et saxa, timore et tristitia carent nec minus pecudes; non ideo tamen quisquam felicia dixerit, quibus non est felicitatis intellectus. Eodem loco pone homines, quos in numerum pecorum et animalium redegit hebes natura et ignoratio sui. 3. Nihil interest inter hos et illa, quoniam illis nulla ratio est, his prava, et malo suo atque in perversum sollers. Beatus enim nemo dici potest extra veritatem proiectus: beata ergo vita est, in recto certoque iudicio, stabilita, et inmutabilis. Tunc enim pura mens est et soluta omnibus malis, cum non tantum lacerationes, sed etiam vellicationes effugerit, statura semper ubi constitit ac sedem suam, etiam irata et infestante fortuna vindicatura. 4. Nam quod ad voluptatem pertinet, licet circumfundatur undique et per omnes vias influat animumque blandimentis suis leniat, aliaque ex aliis admoveat, quibus totos partesque nostri sollicitet: quis mortalium, cui ullum superest hominis vestigium, per diem noctemque titillari velit, deserto animo corpori operam dare?

VI. Sed animus quoque, inquit, voluptates habebit suas. Habeat sane sedeatque luxuriae et voluptatum arbiter, inpleat se eis omnibus, quae oblectare sensus solent: deinde praeterita respiciat et exoletarum voluptatum memor exsultet prioribus futurisque iam imineat ac spes suas ordinet, et dum corpus in praesenti sagina iacet, cogitationes ad futura praemittat: hoc mihi videbitur miserior, quoniam mala pro bonis legere dementia est. 2. Nec sine sanitate quisquam beatus est, nec sanus cui futura pro optimis adpetuntur.

Beatus ergo est iudicii rectus: beatus est praesentibus, qualiacumque sunt, contentus amicusque rebus suis: beatus est is, cui omnem habitum rerum suarum ratio commendat. Vide et illis qui summum bonum dixerunt, quam turpi illud loco posuerint. Itaque negant posse voluptatem a virtute deduci, et aiunt nec honeste quemquam vivere, ut non iucunde vivat, nec iucunde, ut non honeste quoque. 3. Non video quomodo ista tam diversa in eadem copulam coniciantur. Quid est, oro vos, cur separari voluptas a virtute non possit? videlicet quia omne bonis ex virtute, principium est: ex huius radicibus etiam ea, quae vos et amatis et expetitis, oriuntur. Sed si ista indiscreta essent, non videremus quaedam iucunda, sed honesta; quaedam vero honestissima, sed aspera, per dolores exigenda.

VII. Adice nunc, quod voluptas etiam ad vitam turpissimam venit; at virtus malam vitam non admittit: et infelices quidam non sine voluptate, immo ob ipsam voluptatem sunt: quod non eveniret, si virtuti se voluptas inmiscuisset, qua virtus saepe caret, numquam indiget. Quid dissimilia, immo diversa componitis? Altum quiddam est virtus, excelsum et regale, invictum, infatigabile: voluptas humile, servile, inbecillum, caducum, cuius statio ac domicilium fornicee et popinae sunt. 2. Virtutem in templo convenies, in foro, in curia, pro muris stantem, pulverulentam, coloratam, callosas habentem manus: voluptatem latitantem saepius ac tenebras captantem circa balinea ac sudatoria ac loca aedilem metuentia, mollem, enervem, mero atque unguento madentem, pallidam aut fucatum et medicamentis pollinctam. 3. Summum bonum immortale est, nescit exire: nec satietatem habet nec poeni-

quia nihil secuta est

tentiam : numquam enim recta mens vertitur nec sibi odio est : nec quicquam mutavit optima. At voluptas tunc, cum maxime delectat, exstinguitur : non multum loci habet ; itaque cito inplet et taedio est et post primum inpetum marcet. Nec id umquam certum est, cuius in motu natura est : ita ne potest quidem ulla eius esse substantia, quod venit transitve celerrime, in ipso usu sui periturum. Eo enim pervenit ubi desinat, et dum incipit, spectat ad finem.

VIII. Quid, quod tam bonis quam malis voluptas inest ? nec minus turpes dedecus suum quam honestos egregia delectant. Ideoque praeceperunt veteres optimam sequi vitam, non iucundissimam, ut rectae ac bonae voluntatis non dux, sed comes sit voluptas. Natura enim duce utendum est : hanc ratio observat, hanc consulit. Idem est ergo beate vivere et secundum naturam. 2. Hoc quid sit, iam aperiam : si corporis dotes et apta naturae conservabimus diligenter et inpavide tamquam in diem data et fugacia, si non subierimus eorum servitutem nec nos aliena possederint, si corpori grata et adventicia eo nobis loco fuerint, quo sunt in castris auxilia et armaturae leves. Serviant ista, non imperent : ita demum utilia sunt menti. Incorruptus vir sit externis et insuperabilis miratorque tantum sui, fidens animo atque in utrumque paratus artifex vitae. Fiducia eius non sine scientia sit, scientia non sine constantia : maneat illi semel placita nec ulla in decretis eius litura sit. 3. Intellegitur, etiam si non adiecero, compositum ordinatumque fore talem virum et in iis quae aget, cum comitate magnificum. Erit vera ratio sensibus insita et capiens inde principia : nec enim habet

aliud, unde conetur aut unde ad verum inpetum capiatur, in se revertatur. Nam mundum quoque, cuncta complectens, rectorque universi deus in exteriora quidem tendit, sed tamen in totum undique in se redit.

4. Idem nostra mens faciat, cum secuta sensus suos per illos se ad externa porrexerit: et illorum et sui potens sit. Hoc modo una efficietur vis ac potestas concors sibi et ratio illa certa nascetur non dissidens nec haesitans in opinionibus comprehensionibusque nec in persuasione. Quae cum se disposuit et partibus suis consensit et, ut ita dicam, concinuit, summum bonum tetigit. 5. Nihil enim pravi, nihil lubrici superest: nihil in quo arietet aut labet. Omnia faciet ex imperio suo nihilque inopinatum accidet; sed quicquid agetur, in bonum exhibit facile et parate et sine tergiversatione agentis. Nam pigritia et haesitatio pugnam et inconstantiam ostendit. Quare audaciter licet profiteris summum bonum esse animi concordiam. Virtutes enim ibi esse debebunt, ubi consensus atque unitas erit: dissident vitia.

IX. Sed tu quoque, inquit, virtutem non ob aliud colis, quam quia aliquam ex illa speras voluptatem. Primum non, si voluptatem praestatura virtus est, ideo propter hanc petitur: non enim hanc praestat, sed et hanc, nec huic laborat, sed labor eius, quamvis aliud petat, hoc quoque adsequetur. Sicut in arvo, quod segeti proscissum est, aliqui flores internascuntur: non tamen huic herbulae, quamvis delectet oculos, tantum operis insumptum est. 2. Aliud fuit se-
renti propositum, hoc supervenit: sic et voluptas non est merces nec causa virtutis, sed accessio: nec quia delectat, placet, sed si placet, et delectat. Summum

bonum in ipso iudicio est et habitu optimae mentis ;
 quae cum suum inplevit et finibus se suis cinxit, consummatum est summum bonum nec quicquam amplius desiderat. Nihil enim, extra totum, est, non magis quam ultra finem. Itaque erras, cum interrogas, quid sit illud, propter quod virtutem petam : quae-
 ris enim aliquid supra summum. 3. Interrogas, quid petam ex virtute? ipsam : nihil enim habet melius, ipsa pretium sui. An hoc parum magnum est? Cum tibi dicam, Summum bonum est infragilis animi rigor et providentia et subtilitas et sanitas et libertas et concordia et decor : aliquid etiam nunc exis maius, ad quod ista referantur? Quid mihi voluptatem nominas? Hominis bonum quaero, non ventris, qui pecudibus ac beluis laxior est.

X. Dissimulas, inquit, quid a me dicatur : ego enim nego quemquam posse iucunde vivere, nisi simul et honeste vivit : quod non potest mutis contingere animalibus nec bonum suum cibo metientibus. Clare, inquit, ac palam testor hanc vitam, quam ego iucundam voco, non sine adiecta virtute contingere. Atqui quis ignorat plenissimos esse voluptatibus vestris stultissimos quosque? et nequitiam abundare iucundis animumque ipsum non tantum genera voluptatis prava, sed multa suggerere? 2. In primis insolentiam et nimiam aestimationem sui tumoremque elatum super ceteros et amorem rerum suarum caecum et improvidum, delicias fluentis et ex minimis ac puerilibus causis exultationem, iam dicacitatem ac superbiam contumeliis gaudentem, desidiam dissolutionemque segnis animi indormientis sibi. 3. Haec omnia virtus discutit et aurem pervellit et voluptates aestimat, antequam admittat :

nec quas probavit magni pendit (utique enim admittit), nec usu earum, sed temperantia laeta est: temperantia autem cum voluptates minuat, summi boni iniuria est. Tu voluptatem complecteris, ego conpesco: tu voluptate frueris, ego utor: tu illam summum bonum putas, ego nec bonum: tu omnia voluptatis causa facis, ego nihil. Cum dico me nihil voluptatis causa facere, de illo loquor sapiente, cui soli concedis voluptatem.

XI. Non voco autem sapientem, supra quem quicumque est, nedum voluptas. Atqui ab hac occupatus quomodo resistet labori et periculo, egestati et tot humanam vitam circumstreperantibus minis? quomodo conspectum mortis, quomodo doloris feret? quomodo mundi fragores et tantum acerrimorum hostium, ~~et~~ molli a adversario victus? Quicquid voluptas suaserit faciet. Age, non vides quam multa suasura sit? Nihil, inquit, poterit turpiter suadere, quia adiuncta virtuti est. Non vides iterum, quale sit summum bonum, cui custode opus est, ut bonum sit? 2. Virtus autem quomodo voluptatem reget, quam sequitur, cum sequi parentis sit, regere imperantis? a tergo ponis quod imperat? Egregium autem habet virtus apud vos officium, voluptates praegustare. Sed videbimus, an apud quos tam contumeliose tractata virtus est, adhuc virtus sit: quae habere nomen suum non potest, si loco cessit: interim, de quo agitur, multos ostendam voluptatibus obsessos, in quos fortuna omnia munera sua effudit, quos fatearis necesse est malos. 3. Adspice Nomentanum et Apicium, terrarum ac maris, ut isti vocant, bona conquirentis et super mensam recognoscentis omnium gentium animalia. Vide hos eosdem e suggestu rosae spectantis popinam suam, aures vocum sono, spectacu-

lis oculos, saporibus palatum suum delectantes: mollibus lenibusque fomentis totum lacessitur eorum corpus et, ne nares interim cessent, odoribus variis inficitur locus ipse, in quo luxuriae parentatur. Hoc esse in voluptatibus dices: nec tamen illis bene erit, quia non bono gaudent.

XII. Male, inquit, illis erit, quia multa interveniunt, quae perturbent animum, et opiniones inter se contrariae mentem inquietabunt: quod ita esse concedo: sed nihilominus illi ipsi stulti et inaequales et sub ictu poenitentiae positi magnas percipient voluptates, ut fatendum sit tam longe tum illos ab omni molestia abesse, quam a bona mente et, quod plerisque contingit, hilarum insaniam insanire ac per risum furere. 2. At contra, sapientium remissae voluptates et modestae ac paene languidae sunt compressaeque et vix notabiles, ut quae neque accersitae veniant nec, quamvis per se accesserint, in honore sint neque ullo gaudio percipientium exceptae: miscent enim illas et interponunt vitae ut ludum iocumque inter seria. Desinant ergo inconvenientia iungere et virtuti voluptatem implicare, per quod vitium pessimis quibusque adulantur. 3. Ille effusus in voluptates, ructabundus semper atque ebrius, quia scit se cum voluptate vivere, credit et cum virtute: audit enim voluptatem separari a virtute non posse: deinde vitiis suis sapientiam inscribit et abscondenda profitetur. Itaque non ab Epicuro impulsus, luxuriantur, sed vitiis dediti, luxuriam suam in philosophiae sinu abscondunt et eo concurrunt, ubi audiant laudari voluptatem. 4. Nec aestimatur voluptas illa Epicuri (ita enim mehercules sentio) quam sobria ac sicca sit: sed ad nomen ipsum advolant quaerentes libidinibus

suis patrociniū aliquod ac velamentum. Itaque quod unum habebant in malis bonum perdunt, peccandi verecundiam: laudant enim ea, quibus erubescabant et vitio gloriantur: ideoque ne resurgere quidem adolescentiæ licet, cum honestus turpi desidiæ titulus accessit.

XIII. Hoc est cur ista voluptatis laudatio perniciosa sit, quia honesta praecepta intra latent, quod corrumpit adparet. In ea quidem ipsa sententia sum (invitis hoc nostris popularibus dicam) sancta Epicurum et recta praecipere et, si propius accesseris, tristia: voluptas enim illa ad parvum et exile revocatur et quam nos virtuti legem dicimus, eam ille dicit voluptati. 2. Iubet illam parere naturae: parum est autem luxuriæ quod naturae satis est. Quid ergo est? ille quisquis desidiosum otium et gulæ ac libidinis vices felicitatem vocat, bonum malæ rei quaerit auctorem et, dum illo venit blando nomine inductus, sequitur voluptatem, non quam audit, sed quam adtulit; et vitia sua cum coepit putare similia praeceptis, indulget illis non timide nec obscure: luxuriatur etiam inde aperto capite. Itaque non dico, quod plerique nostrorum, sectam Epicuri flagitiorum magistram esse, sed illud dico, male audit, infamis est, et inmerito. 3. Hoc scire quis potest nisi interius admissus? Fronis eius ipsa, dat locum fabulae et ad malam spem inritat. Hoc tale est, quale vir fortis stolam indutus. Constanti tibi pudicitia, veritas salva est; nulli corpus tuum turpi patientiæ vacat, sed in manu tympanum est. Titulus itaque honestus eligatur et inscriptio ipsa excitans animum ad ea depellenda quæ statim enervant cum venerunt vitia. 4. Quisquis ad virtutem accessit, dedit generosæ indolis spem: qui

voluptatem sequitur, videtur enervis, fractus, degenerans vir, perventurus in turpia, nisi aliquis distinxerit illi voluptates, ut sciat, quae ex eis, intra naturale desiderium, desistant, quae praeceptis ferantur infinitaeque sint et, quo magis implentur, eo magis inexplebiles. Agedum, virtus antecedit: tutum erit omne vestigium. Et voluptas nocet nimia: in virtute non est verendum, ne quid nimium sit, quia in ipsa est modus. Non est bonum, quod magnitudine laborat sua.

XIV. Rationabilem porro sortitis naturam quae melius res quam ratio proponitur? et si placet ista iunctura [si hoc placet ad beatam vitam ire comitatu], virtus antecedit, comitetur voluptas et circa corpus ut umbra versetur. Virtutem quidem, excelsissimam omnium, voluptati tradere ancillam, nihil magnum animo capientis est. Prima virtus sit, haec ferat signa: habebimus nihilominus voluptatem, sed domini eius et temperatores erimus: aliquid nos exorabit, nihil coget.

2. At ei, qui voluptati tradidere principia, utroque caruere: virtutem enim amittunt: ceterum non ipsi voluptatem, sed ipsos voluptas habet, cuius aut inopia torquentur aut copia strangulantur. Miseri, si deseruntur ab illa, miseres, si obruuntur! sicut deprensi mari Syrtico modo in sicco relinquuntur, modo torrente unda fluctuantur.

3. Evenit autem hoc nimia intemperantia et amore caecae rei: nam mala pro bonis petenti periculosum est adsequi. Ut feras cum labore periculoque venamur et captarum quoque illarum sollicita possessio est (saepe enim laniant dominos): ita habentes magnas voluptates in magnum malum evasere captaeque cepere. Quae quo plures maioresque sunt, eo ille minor ac plurium servus est, quem felicem vol-

gus adpellat. 4. Permanere libet in hac etiamnunc huius rei imagine: quemadmodum qui bestiarum cubilia indagat et *laqueo captare feras* magno aestimat et *latos canibus circumdare saltus*, ut illarum vestigia premat, potiora deserit multisque officiis renuntiat: ita qui sectatur voluptatem, omnia postponit et primam libertatem negligit ac pro ventre dependit; nec voluptates sibi emit, sed se voluptatibus vendit.

XV. Quid tamen, inquit, prohibet, in unum virtutem voluptatemque confundi et effici summum bonum, ut idem et honestum et iucundum sit? Quia pars honesti non potest esse nisi honestum: nec summum bonum habebit sinceritatem suam, si aliquid in se viderit dissimile meliori. Ne gaudium quidem quod ex virtute oritur, quamvis bonum sit, absoluti tamen boni pars est, non magis quam laetitia et tranquillitas, quamvis ex pulcherrimis causis nascantur. 2. Sunt enim ista bona, sed consequentia summum bonum, non consummantia. Qui vero virtutis voluptatisque societatem facit et ne ex aequo quidem, fragilitate alterius boni quicquid in altero vigoris est hebetat libertatemque illam, ita demum, si nihil se pretiosius novit, invictam, sub iugum mittit. Nam, quae maxima servitus est, incipit illi opus esse fortuna: sequitur vita anxiosa, suspiciosa, trepida, casum pavens: temporum suspensa momenta sunt. 3. Non das virtuti fundamentum grave, immobile, sed iubes illam in loco volubili stare. Quid autem tam volubile est, quam fortuitorum expectatio et corporis rerumque corpus adficiendum, varietas? Quomodo hic potest deo parere et quicquid evenit, bono animo excipere nec de fato queri, casuum suorum benignus interpret, si ad voluptatum dolorumque punctiunculas con-

cutitur? Sed ne patriae quidem bonus tutor aut vindex est nec amicorum propugnator, si ad voluptates vergit. 4. Illo ergo summum bonum adscendat, unde nulla vi detrahitur; quo, neque dolori neque spei nec timori sit aditus nec ulli rei, quae deterius summi boni ius faciat. Escendere autem illo sola virtus potest: illius gradu clivus iste frangendus est: illa fortiter stabit et quicquid evenerit, feret non patiens tantum, sed etiam volens: omnemque temporum difficultatem sciet legem esse naturae. 5. Et, ut bonus miles feret volnera, enumerabit cicatrices et transverberatus telis, moriens amabit eum, pro quo cadet, imperatorem: habebit illud in animo vetus praeceptum, *deum sequere*. Quisquis autem queritur et plorat et gemit, imperata facere vi cogitur et invitus rapitur ad iussa nihilominus. Quae autem dementia est potius trahi quam sequi? 6. Tam mehercules, quam stultitiâ et ignorantia conditionis est suae, dolere, quod aliquid tibi incidit durius, aut mirari aut indigne ferre ea, quae tam bonis accidunt quam malis: morbos dico, funera, debilitates et cetera ex transverso in vitam humanam incurrentia. Quicquid ex universi constitutione patiendum est, magno usurpetur animo: ad hoc sacramentum adacti sumus, ferre mortalia nec perturbari iis, quae vitare non est nostrae potestatis. In regno nati sumus: deo parere libertas est.

XVI. Ergo in virtute posita est vera felicitas. Quid haec virtus tibi snadebit? ne quid aut bonum aut malum existimes, quod nec virtute nec malitia continget: deinde, ut sis immobilis et contra malum, ex bono; ut qua fas est, deum effingas. Quid tibi pro hac expeditione promittit? ingentia et aequa divinis. Nihil co-

geris; nullo indigebis; liber eris, tutus, indemnis: nihil frustra temptabis, nihil prohibeberis; omnia tibi ex sententia cedent: nihil adversum accidet, nihil contra opinionem ac voluntatem. 2. Quid ergo? virtus ad beate vivendum sufficit? Perfecta illa et divina quidni sufficiat, immo superfluat? Quid enim deesse potest extra desiderium omnium, posito? quid extrinsecus opus est ei, qui omnia sua in se collegit? Sed ei, qui ad virtutem tendit, etiam si multum processit, opus est aliqua fortunae indulgentia, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exsolvit et omne vinculum mortale. Quid ergo interest? quod alii adligati sunt, alii adstricti, alii dⁱstricti quoque. Hic, qui ad superiora progressus est et se altius extulit, laxam catenam trahit nondum liber, iam tamen pro libero.

XVII. Si quis itaque ex istis, qui philosophiam conlatrant, quod solent, dixerit: Quare ergo tu fortius loqueris quam vivis? Quare superiori verba submittis et pecuniam necessarium tibi instrumentum existimas et damno moveris et lacrimas audita coningis aut amici morte demittis et respicis famam et malignis sermonibus tangeris? 2. Quare cultius rus tibi est quam naturalis usus desiderat? cur non ad praescriptum tuum coenas? cur tibi nitidior supellex est? cur apud te vinum aetate tua vetustius bibitur? cur annum disponitur? cur arbores nihil praeter umbram daturae conservantur? quare uxor tua locupletis domus censum auribus gerit? quare paedagogium pretiosa veste subcingitur? quare ars est apud te ministrare nec temere et ut libet collocatur argentum, sed perite servitur et est aliquis scindendi obsonii magister? 3. Adice, si vis, cur trans mare possides? cur plura quam nosti? turpiter aut tam

neglegens es, ut non noveris pauculos servos, aut tam luxuriosus, ut plures habeas quam quorum notitiae memoria sufficiat. Adiuvabo postmodo, convicia et plura mihi quam putas obiciam, nunc hoc respondeo tibi: Non sum sapiens et, ut malivolentiam tuam pascam, nec ero. 4. Exige itaque a me, ut non optimis par sim, sed ut malis melior: hoc mihi satis est, cotidie aliquid ex vitiis meis demere et errores meos obiurgare. Non perveni ad sanitatem, ne perveniam quidem: delinimenta magis quam remedia podagrae meae conpono, contentus, si rarius accedit et si minus verminatur. Vestris quidem pedibus comparatus debilis cursor sum.

XVIII. Haec non pro me loquor; ego enim in alto vitiorum omnium sum; sed pro illo, cui aliquid acti est. Aliter, inquit, loqueris, aliter vivis. Hoc, malignissima capita et optimo cuique inimicissima, Platoni obiectum est, obiectum Epicuro, obiectum Zenoni. Omnes enim isti dicebant non quemadmodum ipsi viverent, sed quemadmodum esset ipsis vivendum. De virtute, non de me loquor, et cum vitiis convicium facio, in primis meis facio: cum potuero, vivam quomodo oportet. 2. Nec malignitas me ista multo veneno tincta deterrebit ab optimis: ne virus quidem istud, quo alios spargitis, quo vos necatis, me impedit, quo minus perseverem laudare vitam, non quam ago, sed quam agendam scio, quo minus virtutem et ex intervallo ingenti reptabundus sequar. 3. Expectabo scilicet, ut quicquam malivolentiae inviolatum sit, cui sacer nec Rutilius fuit nec Cato? Cur et aliqui non istis, nimis dives videatur, quibus Demetrius Cynicus parum pauper est? Virum acerrimum et contra omnia naturae desideria pugnantem, hoc pauperiorem quam ceteros

Cynicos, quod, cum sibi interdixerit habere, interdixit et poscere, negant satis egere. Vides enim? non virtutis scientiam, sed egestatis professus est.

XIX. Diodorum, Epicureum philosophum, qui intra paucos dies finem vitae suae manu sua inposuit, negant ex decreto Epicuri fecisse, quod sibi gulam praesequit: alii dementia videri volunt factum hoc eius, alii temeritatem: ille interim beatus ac plenus bona conscientia, reddidit sibi testimonium, vita excedens, laudavitque aetatis in portu et ad ancoram actae quietem et dixit, quod vos inviti audistis, quasi vobis quoque faciendum sit:

Vixi et quem dederat cursum fortuna peregi.

2. De alterius vita, de alterius morte disputatis, et ad nomen magnorum ob aliquam eximiam laudem virorum, sicut ad occursum ignotorum hominum, minuti canes, latratis. Expedi enim vobis neminem videri bonum, quasi aliena virtus, exprobratio delictorum vestrorum sit. Invidi splendida, cum sordibus vestris confertis nec intellegitis, quanto id vestro detrimento audeatis. Nam si illi, qui virtutem sequuntur, avari, libidinosi, ambitiosique sunt; quid vos estis, quibus ipsum nomen virtutis odio est? Negatis quemquam praestare, quae eloquitur, nec ad exemplar orationis suae vivere. 3. Quid mirum, cum loquantur fortia, ingentia, omnes humanas tempestates evadentia? cum refugere se crucibus conentur, in quas unusquisque vestrum clavos suos ipse adicit? Ad supplicium tamen acti stipitibus singulis pendent. Hi, qui in se ipsi animum advertunt, quot cupiditatibus tot crucibus distrahuntur: ~~et~~ maledici in alienam contumeliam venusti

sunt. Crederem illis hoc vacare, nisi quidam ex patibulo suos spectatores conspuerent.

XX. Non praestant philosophi quae loquuntur. Multum tamen praestant quod loquuntur, quod honesta mente concipiunt. Nam quidem si et paria dictis agerent, quid esset illis beatius? interim non est quod contempnas bona verba et bonis cogitationibus plena praecordia. Studiorum salutarium etiam citra effectum laudanda tractatio est. Quid mirum, si non escendunt in altum ardua adgressi? sed si vir es, suspice, etiam si decidunt, magna conantis. 2. Generosa res est respicientem non ad suas, sed ad naturae suae vires conari alta, temptare et mente maiora concipere, quam quae etiam ingenti animo adornatis effici possunt. Qui sibi hoc proposuit: Ego mortem eodem voltu audiam quo videbo: ego laboribus, quanticumque illi erunt, parebo animo fulciens corpus: ego divitias et praesentes et absentes aequae contempnam nec, si alicubi iacebunt, tristior nec, si circa me fulgebunt, animosior. Ego fortunam nec venientem sentiam nec recedentem: ego terras omnes tamquam meas videbo, meas tamquam omnium: ego sic vivam quasi sciam aliis me natum et naturae rerum hoc nomine gratias agam. 3. Quo enim melius genere negotium meum agere potuit? unum me donavit omnibus, uni mihi omnis: quicquid habebō, nec sordide custodiam nec prodige spargam: nihil magis possidere me credam quam bene donata: non numero nec pondere beneficia nec ulla nisi accipientis aestimatione perpendam: numquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet: nihil opinionis causa, omnia conscientiae faciam: populo spectante fieri credam quicquid me conscio faciam. 4. Edendi

mihī erit bibendique finis desideria naturae restinguere, non implere alvum et exinanire: ego amicis incundus, inimicis mitis et facilis exorabor antequam roger: honestis precibus occurram: patriam meam esse mundum sciam et praesides deos: hos supra me circaque me stare factorum dictorumque censors: quandoque aut natura spiritum repetet aut ratio dimittet, testatus exibo bonam me conscientiam amasse, bona studia, nullius per me libertatem deminutam, minime meam.

XXI. Qui haec facere proponet, volet, temptabit, ad deos iter faciet: nae ille, etiam si non tenuerit, *magnis tamen excidit ausis*. Vos quidem, quod virtutem cultoremque eius odistis, nihil novi facitis: nam et solem lumina aegra formidant et aversantur diem splendidum nocturna animalia, quae ad primum eius ortum stupent et latibula sua passim petunt, abduntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite et infelicem linguam bonorum exercete convicio; hiscite, conmordete: citius multo frangetis dentes quam inprimetis. 2. Quare ille philosophiae studiosus est et tam dives vitam agit? quare opes contemnendas dicit et habet? vitam contemnendam putat et tamen vivit? valitudinem contemnendam et tamen illam diligentissime tuetur atque optimam mavult? et exilium vanum nomen putat et ait, quid enim est mali mutare regiones? et tamen, si licet, senescit in patria? et inter longius tempus et brevius nihil interesse iudicat; tamen, si nihil prohibet, extendit aetatem et in multa senectute placidus viret? 3. Ait ista debere contemni; non, ne habeat, sed ne sollicitus habeat: non abigit illa a se, sed abeuntia securus prosequitur. Divitias quidem ubi tutius fortuna deponet quam ibi, unde sine querela

reddentis receptura est? M. Cato cum laudaret Curium et Coruncanium et illud seculum, in quo censorium crimen erat paucae argenti lamellae, possidebat ipse quadragies sestertium, minus sine dubio quam Crassus, plus quam Censorius Cato. Maiore spatio, si comparentur, proavum vicerat, quam a Crasso vinceretur. Et, si maiores illi obvenissent opes, non sprevisset: nec enim se sapiens indignum ullis muneribus fortuitis putat. Non amat divitias, sed mavult: non in animum illas, sed in domum recipit: nec respuit possessas, sed continet et maiorem virtuti suae materiam subministrari vult.

XXII. Quid autem dubii est, quin haec maior materia sapienti viro sit animum explicandi suum, in divitiis quam in paupertate? cum in hac unum genus virtutis sit non inclinari nec deprimi; in divitiis et temperantia et liberalitas et diligentia et dispositio et magnificentia campum habeat patentem. Non contemnet se sapiens, etiam si fuerit minimae staturae; esse tamen se procerum volet: et exilis corpore, ac amisso oculo valebit; malet tamen sibi esse corporis robur. 2. Et hoc ita, ut sciat esse aliud in se valentius: malam valitudinem tolerabit, bonam optabit. Quaedam enim, etiam si in summam rei parva sunt, et subduci sine ruina principalis boni possunt, adiciunt tamen aliquid ad perpetuam laetitiam et ex virtute nascentem. Sic illum adficiunt divitiae et exhilarant, ut navigantem secundus et ferens ventus, ut dies bonus et in bruma ac frigore apricus locus. 3. Quis porro sapientum, nostrorum dico, quibus unum est bonum virtus, negat etiam haec, quae indifferentia vocamus, habere in se aliquid pretii et alia aliis esse potiora? Quibusdam ex iis tribuitur aliquid honoris, quibusdam multum. Ne erres itaque;

inter potiora divitiae sunt. 4. Quid ergo, inquis, me derides, cum eundem apud te locum habeant, quem apud me? Vis scire, quam non habeant eundem locum? mihi divitiae si effluerint, nihil auferent nisi semetipsas: tu stupebis et videberis tibi sine te relictus, si illae a te recesserint: apud me divitiae aliquem locum habent, apud te summum ac postremum: divitiae meae sunt, tu divitiarum es.

XXIII. Desine ergo philosophis pecunia interdicere: nemo sapientiam paupertate damnavit. Habebit philosophus amplas opes, sed nulli detractas nec alieno sanguine cruentas, sine cuiusquam iniuria partas, sine sordidis quaestibus, quarum tam honestus sit exitus quam introitus, quibus nemo ingemiscat nisi malignus. In quantum vis exaggera illas, honestae sunt: in quibus cum multa sint, quae sua quisque dici velit, nihil est, quod quisquam suum possit dicere. 2. Ille vero fortunae benignitatem a se non submovebit et patrimonio per honesta quaesito nec gloriabitur nec erubescet. Habebit tamen etiam quo glorietur, si aperta domo et admissa in res suas civitate poterit dicere: Quod quisque agnoverit, tollat. O magnum virum, optime divitem, si post hanc vocem tantumdem habuerit! ita dico, si tuto et securus scrutiny populo praebuerit, si nihil quisquam apud illum invenerit, quo manus iniciat; audacter et propalam erit dives. 3. Sapiens nullum denarium intra limen suum admittet male intrantem: idem magnas opes, munus fortunae fructumque virtutis, non repudiabit nec excludet. Quid enim est quare illis bono loco invidet? veniant, hospitentur. Nec iactabit illas nec abscondet: alterum infruniti animi est, alterum timidi et pusilli, velut magnum bo-

num intra sinum continentis: nec, ut dixi, eiciet illas e domo. Quid enim dicet? utrumne, Inutiles estis, an, Ego uti divitiis nescio? 4. Quemadmodum etiam pedibus suis poterit iter conficere, escendere tamen vehiculum malet: sic pauper, si poterit esse dives, volet, et habebit utique opes, sed tamquam leves et avolaturas: nec ulli alii nec sibi graves esse patietur. Quid? Donabit: (Quid erexistis aures? quid expeditis sinum?) donabit aut bonis aut eis, quos facere poterit bonos: donabit cum summo consilio dignissimos eligens, ut qui meminerit tam expensorum quam acceptorum rationem esse reddendam: donabit ex recta et probabili causa: nam inter turpes iacturas malum munus est. Habebit sinum facilem, non perforatum, ex quo multa exeant et nihil excidat.

XXIV. Errat, si quis existimat facilem rem esse donare. Plurimum ista res habet difficultatis, si modo consilio tribuitur, non casu et inpetu spargitur. Hunc promereor, illi reddo: huic succurro, huius misereor: illum instruo, dignum quem non deducat paupertas nec occupatum teneat: quibusdam non dabo, quamvis desit; quia, etiam si dedero, erit defuturum: quibusdam offeram, quibusdam etiam inculcabo. Non possum in hac re esse negligens: numquam magis nomina facio, quam cum dono. 2. Quid? tu, inquis, recepturus donas? Immo non perditurus. Eo loco sit donatio, unde repeti non debeat, reddi possit. Beneficium conlocetur, quemadmodum thesaurus alte obrutus; quem non eruas, nisi fuerit necesse. Quid? domus ipsa divitis viri quantum habet benefaciendi materiam? Quis enim liberalitatem tantum ad togatos vocat? hominibus prodesse natura iubet: servi liberine sint hi, ingenui an libertini,

iustae libertatis an inter amicos datae, quid refert? ubicumque homo est, ibi beneficii locus est. 3. Potest itaque pecuniam etiam intra limen suum diffundere et liberalitatem exercere; quae non quia liberis debetur, sed quia a libero animo proficiscitur, ita nominata est. Haec apud sapientem nec umquam in turpes indignosque impingitur nec umquam ita defatigata errat, ut non, quotiens dignum invenerit, quasi ex pleno fluat. Non est ergo, quod perperam exaudiat, quae honeste, fortiter, animose a studiosis sapientiae dicuntur: et hoc primum attendite. 4. Aliud est studiosus sapientiae, aliud iam adeptus sapientiam. Ille tibi dicet; Optime loquor, sed adhuc inter mala volutor plurima: non est, quod me ad formulam meam exigas: cum maxime facio me et formo et ad exemplar ingens adtollo: si processero quantumcumque proposui, exige ut dictis facta respondeant. Adsecutus vero humani boni summa aliter tecum aget et dicet; Primum non est, quod tibi permittas de melioribus ferre sententiam: mihi iam, quod argumentum est recti, contingit malis displicere. 5. Sed, ut tibi rationem reddam, qua nulli mortalium invideo, audi quid promittam et quanti quaeque aestimem. Divitias nego bonum esse: nam si essent, bonos facerent: nunc quoniam, quod apud malos deprehenditur, dici bonum non potest, hoc illis nomen nego: ceterum et habendas esse et utiles et magna commoda vitae adferentis fateor.

XXV. Quid ergo est? quare illas non in bonis numerem et quid praestem in illis aliud quam vos, quoniam inter utrosque convenit habendas, audite. Pone in opulentissima me domo, pone ubi aurum argentumque in promiscuo usu sit: non suspiciam me ob ista quae, etiam si apud me extra me, tamen sunt. In sublicium

pontem me transfer et inter egentes abige: non ideo tamen me despiciam, quod in illorum numero consero, qui manum ad stipem porrigunt: quid enim ad rem, an frustum panis desit, cui non deest mori posse? Quid ergo est? domum illam splendidam malo quam pontem. 2. Pone in instrumentis splendentibus et delicato adparatu: nihilo me felicior credam, quod mihi molle erit amiculum, quod purpura convivis meis substernetur. Nihilo miserius ero, si lassa cervix mea in manipulo foeni adquiescet, si super Circense tomentum per sarturas veteris lintei effluens incubabo. Quid ergo est? malo, quid mihi animi sit, ostendere praetextatus et chlamydatum quam nudis scapulis aut semitectis. 3. Omnes mihi ex voto dies cedant; novae gratulationes prioribus subtexantur: non ob hoc mihi placebo. Muta in contrarium hanc indulgentiam temporis; hinc illinc percutiatur animus damno, luctu, incursionibus variis, nulla hora sine aliqua querela sit: non ideo me dicam inter miserrima miserum, non ideo aliquem exsecrabor diem: provisum est enim a me, ne quis mihi ater dies esset. Quid ergo est? malo gaudia temperare, quam dolores conpescere. 4. Hoc tibi ille Socrates dicet; Fac me victorem universarum gentium: delicatus ille Liberi currus triumphantem usque ad Thebas a solis ortu vehat: iura reges Penatium petant: me hominem esse maxime cogitabo, cum deus undique consalutabor. Huic tam sublimes fastigio coniunge protinus praecipitem mutationem: in alienum inponar fericulum exornaturus victoris superbi ac feri pompam: non humilior sub alieno curru agar quam in meo steteram. 5. Quid ergo est? vincere tamen quam capi malo. Totum fortunae regnum despiciam: sed ex

illo, si dabitur electio, meliora sumam. Quicquid ad me venerit, bonum fiet; sed malo faciliora ac iucundiora veniant et minus vexatura tractantem. Non est enim, quod existimes ullam esse sine labore virtutem: sed quaedam virtutes stimulis, quaedam frenis egent. Quem admodum corpus in proclivi retineri debet, adversus ardua inpelli; ita quaedam virtutes in proclivi sunt, quaedam clivum subeunt. 6. An dubium sit, quin escendat, nitatur, obluctetur patientia, fortitudo, perseverantia et quaecumque alia duris opposita virtus est et fortunam subigit? Quid ergo? non aequè manifestum est per devexum ire liberalitatem, temperantiam, mansuetudinem? In his continemus animum, ne prolabatur; in illis exhortamur incitamusque. Acerrimas ergo paupertati adhibebimus, illas quae pugnare sciunt, fortiores: divitiis illas diligentiores, quae suspensum gradum ponunt et pondus suum sustinent.

XXVI. Cum hoc ita divisum sit, malo has in usu mihi esse, quae exercendae tranquillius sunt, quam eas, quarum experimentum sanguis et sudor est. Ergo non ego aliter, inquit sapiens, vivo quam loquor, sed vos aliter auditis. Sonus tantummodo verborum ad aures vestras pervenit: quid significet non quaeritis. Quid ergo inter me stultum et te sapientem interest, si uterque habere volumus? Plurimum. Divitiae enim apud sapientem virum in servitute sunt, apud stultum in imperio: sapiens divitiis nihil permittit, vobis divitiae omnia. 2. Vos, tamquam aliquis vobis aeternam possessionem earum promiserit, adsuescitis illis et cohaeritis; sapiens tunc maxime paupertatem meditatur, cum in mediis divitiis constitit. Numquam imperator ita paci credit, ut non se praeparet bello; quod etiam si

non geritur, indictum est. Vos domus formosa, tamquam nec ardere nec ruere possit, insolentes, vos opes, tamquam periculum omne transcenderint inaiioresque sint [vobis] quam quibus consumendis satis virium habeat fortuna, obstupefaciunt. 3. Otiosi divitiis luditis nec providetis illarum periculum; sicut barbari plerumque, inclusi et ignari machinarum, segnes laborem obsidentium spectant nec quo illa pertineant, quae ex longinquo struuntur, intellegunt. Idem vobis evenit: marcetis in vestris rebus nec cogitatis, quot casus undique immineant iam iamque pretiosa spolia laturo. Sapienti quisquis abstulerit divitias, omnia illi sua relinquet: vivit enim praesentibus laetus, futuris securus. 4. Nihil magis, inquit ille Socrates aut aliquis alius, cui idem ius adversus humana atque eadem potestas est, persuasi mihi, quam ne ad opiniones vestras actum vitae meae flecterem. Solita conferte undique verba: non conviciari vos putabo, sed vagire velut infantes miserrimos. Haec dicet ille, cui sapientia contigit, quem animus vitorum immunis increpare alios, non quia odit, sed in remedium iubet. 5. Adiciet his illa: Existimatio me vestra non meo nomine, sed vestro movet [quia calamitates] Odisse, et lacessere virtutem bonae spei eiuratio est. Nullam mihi iniuriam facitis: sed ne dis quidem hi qui aras evertunt. Sed malum propositum adparet malumque consilium etiam ibi, ubi nocere non potuit. 6. Sic vestras hallucinationes fero, quemadmodum Iupiter optimus maximus ineptias poetarum; quorum alius illi alas inposuit, alius cornua, alius adulterum illum induxit et abnoctantem, alius saevum in deos, alius iniquum in homines, alius raptorum ingenuorum corruptorem et cognatorum quidem, alius parricidam et regni

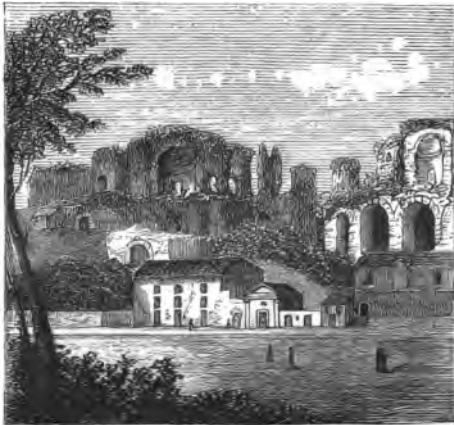
alieni paternique expugnatorem : quibus nihil aliud actum est, quam ut pudor, hominibus peccandi, demeretur, si tales deos credidissent. Sed quamquam ista me nihil laedant, vestra vos moneo causa : 7. Suspiciate virtutem : credite iis, qui illam diu secuti, magnum quiddam ipsos, et quod in dies maius adpareat, sequi clamant ; et ipsam ut deos, et professores eius ut antistites colite : et quotiens mentio sacra literarum intervenerit, favete linguis. Hoc verbum non, ut plerique existimant, a favore trahitur ; sed imperatur silentium, ut rite peragi possit sacrum nulla voce mala obstrepente.

XXVII. Quod multo magis necessarium est imperari vobis, ut quotiens aliquid ex illo proferetur oraculo, intenti et compressa voce audiatis. Cum sistrum aliquis concutiens ex imperio mentitur, cum aliquis secandi lacertos suos artifex brachia atque humeros suspensa manu cruentat, cum aliquis genibus per viam repens ululat, laurumque linteatus senex et medio lucernam die præferens conclamat iratum aliquem deorum ; concurritis et auditis et divinum esse enim, invicem mutuum alentes stuporem, adfirmatis. 2. Ecce Socrates ex illo carcere, quem intrando purgavit omnique honestiorem curia reddidit, proclamat : Quis iste furor ? quae ista inimica dis hominibusque natura est, infamare virtutes et malignis sermonibus sancta violare ? Si potestis, bonos laudate : si minus, transite. Quod si vobis exercere tetram istam licentiam placet, alter in alterum incursitate : nam cum in coelum insanitis, non dico sacrilegium facitis, sed operam perditis. Praebui ego aliquando Aristophani materiam iocorum : tota illa comicorum poetarum manus in me venenatos sales suos effudit. 3. Inlustrata est virtus mea per ea ipsa, per quae

petebatur : produci enim illi et temptari expedit ; nec ulli magis intellegunt, quanta sit, quam qui vires eius lacessendo senserunt. Duritia silicis nullis magis quam ferientibus nota est. Praebeo me non aliter quam rupes aliqua in vadoso mari destituta, quam fluctus non desinunt, undecumque moti sunt verberare : nec ideo aut loco eam movent aut per tot aetates crebro incursum suo consumunt. 4. Adsilite, facite inpetum : ferendo vos vincam. In ea, quae firma et inexsuperabilia sunt, quicquid incurrit, malo suo vim suam exercet. Proinde quaerite mollem cedentemque materiam, in qua tela vestra figantur. Vobis autem vacat, aliena scrutari mala et sententias ferre de quoquam ? Quare hic philosophus laxius habitat, quare hic lautius coenat ? Papulas observatis alienas, obsiti plurimis ulceribus ? 5. Hoc tale est quale si quis pulcherrimorum corporum naevos aut verrucas derideat, quem fera scabies depascitur. Obicite Platoni, quod petierit pecuniam, Aristoteli, quod acceperit, Democrito, quod neglexerit, Epicuro, quod consumpserit : mihi ipsi Alcibiadem et Phaedrum obiectate. 6. O vos usu maxime felices, cum primum vobis imitari vitia nostra contigerit ! Quin potius mala vestra circumspicitis, quae vos ab omni parte confodiunt, alia grassantia extrinsecus, alia in visceribus ipsis ardentia ? Non eo loco res humanae sunt. (etiam si statum vestrum parum nostis,) vobis tantum otii supersit, ut in probra meliorum agitare linguam vacet ! ut

XXVIII. Hoc vos non intellegitis et alienum fortunae vestrae voltum geritis ; sicut plurimi, quibus in circo aut theatro desidentibus iam funesta domus est nec adnuntiatum malum. At ego ex alto prospiciens video,

quae tempestates aut immineant vobis, paulo tardius rupturae nimbum suum, aut iam vicinae, vos ac vestra rapturae propius accesserint. Quid porro? nonne nunc quoque, etiam si parum sentitis, turbo quidam animos vestros rotat et involvit, fugientes petentesque eadem et nunc in sublime adlevatos nunc in infima adlisos? * * * * *

Palace of the Caesars at Rome.

The Forum from the Capitol.

L. ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM

EPISTULAE SELECTAE,

[ET

EPIGRAMMATA.]

The teaching of Seneca, which drew all its interest from Greek philosophy, was alien from the old Roman sentiments. His doctrines were essentially cosmopolite. He sought to refer questions of honor and justice to general and eternal principles, rather than to solve them by the tests of precedents and political traditions. The educated men of the later Republic, as well as of the early Empire, had opened their arms wide to embrace these foreign speculations; and whether they had resigned themselves to Epicurism, as was the fashion under Julius and Augustus, or had cultivated Stoicism, which was now more generally in vogue, they equally abandoned the ground of their unpolished fathers, which asserted the pre-eminence of patriotism above all the virtues, the subordination of every claim of right and duty to national interest and honor. . . . As yet, Stoicism, in the ranks of Roman society, was merely a speculative creed; and the habit now prevalent there, of speculating on the unity of mankind, the equality of races, the universality of justice, the subjection of prince and people, of masters and slaves, of conqueror and conquered, to one rule of Right, tended undoubtedly to sap the exclusive and selfish spirit of Roman antiquity.

MÉRIVALE.

161

[EPISTULAE SELECTAE.]

EPISTULA II. — 1.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Ex his quae mihi scribis, et ex his quae audio, bonam spem de te concipio. Non discurreis nec locorum mutationibus inquietaris. Aegri animi ista iactatio est. Primum argumentum compositae mentis existimo, posse consistere et secum morari. Illud autem vide, ne ista lectio auctorum multorum et omnis generis voluminum habeat aliquid vagum et instabile. Certis ingeniis inmorari et innutriri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est qui ubique est. ~~†~~ Vitam in peregrinatione exigentibus hoc evenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est his, qui nullius se ingenio familiariter adplicant, sed omnia cursim et properantes transmittunt. Non prodest cibus nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Nihil aequae sanitatem impedit quam remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo medicamenta temptantur: non convalescit planta, quae saepe transfertur: nihil tam utile est, ~~ne~~ in transitu prosit: distringit librorum multitudo. ~~†~~ Itaque cum legere non possis, quantum habueris, satis est habere, quantum legas. Sed modo, inquis, hunc librum evolvere volo, modo illum. Fastidientis stomachi est multa degustare, quae ubi varia sunt et diversa, inquinant, non alunt. Probatos itaque semper lege, et si quando ad alios diverti libuerit, ad priores redi. Aliquid cotidie adversus paupertatem, aliquid adversus mortem auxilii compara, nec mi-

nus adversus ceteras pestes: † et cum multa percurreris, unum excerpe, quod illo die concoquas. Hoc ipse quoque facio: ex pluribus, quae legi, aliquid adprehendo. Hodiernum hoc est, quod apud Epicurum nactus sum: (soleo enim et in aliena castra transire, non tamquam transfuga, sed tamquam explorator:) *Honesta*, inquit, *res est laeta paupertas*. Illa vero non est paupertas, si laeta est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. † Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum pascat, quantum ferneret, si alieno inminet, si non adquisita, sed adquirenda computat? Quis sit divitiarum modus, quaeris: primus, habere quod necesse est, proximus, quod sat est. Vale.

EPISTULA VI. — 2

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Intellego, Lucili, non emendari me tantum, sed transfigurari. Nec hoc promitto iam aut spero, nihil in me superesse, quod mutandum sit. Quidni multa habeam, quae debeant colligi, quae extenuari, quae attolli? Et hoc ipsum argumentum est in melius translati animi, quod vitia sua, quae adhuc ignorabat, videt. Quibusdam aegris gratulatio fit, cum ipsi aegros se esse senserunt. † Cuperem itaque tecum communicare tam subitam mutationem mei: tunc amicitiae nostrae certiorum fiduciam habere coepissem, illius verae, quam non spes, non timor, non utilitatis suae cura divellit: illius, cum qua homines moriuntur, pro qua moriuntur. Multos tibi dabo, qui non amico, sed amicitia caruerunt. Hoc non potest accidere, cum animos in societatem honesta cupiendi par voluntas trahit. † Quidni non possit? Sciunt enim ipsos omnia habere communia, et quidem magis adversa. Concipere animo non potes, quantum momenti adferre mihi singulos dies videam. Mitte, inquis, et nobis ista, quae tam efficacia expertus es. Ego vero omnia in te cupio transfundere, et in hoc, ali-

quid gaudeo discere, ut doceam: nec me ulla res delectabit, licet sit eximia et salutaris, quam mihi uni sciturus sum. †
 Si cum hac exceptione detur sapientia, ut illam inclusam teneam nec enuntiem, reiciam. Nullius boni, sine socio, iucunda possessio est. Mittam itaque ipsos tibi libros: et ne multum operae impendas, dum passim profutura sectaris, inponam notas, ut ad ipsa protinus, quae probo et miror, accedas. Plus tamen tibi et viva vox et convictus quam oratio proderit. †
 In rem praesentem venias oportet: primum, quia homines amplius oculis quam auribus credunt: deinde, quia longum iter est per praecepta, breve et efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expressisset, si tantummodo audisset. Vitae eius interfuit, secreta perspexit, observavit illum, an ex formula sua viveret. Platon et Aristoteles et omnis in diversum itura sapientium turba plus ex moribus quam ex verbis Socratis traxit. † Metrodorum et Hermarchum et Polyaenum magnos viros non schola Epicuri, sed contubernium fecit. Nec in hoc te accerso tantum, ut proficias, sed ut prosis: plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quoniam diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectaverit dicam. *Quaeris, inquit, quid profecerim? amicus esse mihi.* Multum proficit: numquam erit solus. Scito hunc amicum omnibus esse. Vale.

 EPISTULA X. — 3.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Sic est, non muto sententiam: fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam unum. Non habeo cum quo te communicatum velim. Et vide, quod iudicium meum habeas: audeo te tibi credere. Crates, ut aiunt, huius ipsius Stillonis auditor, cuius mentionem priori epistula feci, cum vidisset adolescentulum secreto ambulante, interrogavit, *quid illic solus faceret?* *Mecum, inquit, loquor.* Cui Crates: *Cave, in-*

quit, *rogo, et diligenter adtende, ne cum homine malo loquaris.*

✧ Lugentem timentemque custodire solemus, ne solitudine male utatur: nemo est ex imprudentibus, qui relinqui sibi debeat. Tunc mala consilia agitant: tunc aut aliis aut ipsis futura pericula struunt: tunc cupiditates improbas ordinant: tunc quicquid aut metu aut pudore celabat, animus exponit: tunc audaciam acuit, libidinem iritat, iracundiam instigat. Denique quod unum solitudo. habet commodum, nihil ulli committere, non timere indicem, perit stulto: ipse se prodit. ✧ Vide itaque, quid de te sperem, immo quid spondeam mihi (spes enim incerti boni nomen est): non invenio cum quo te malim esse quam tecum. Repeto memoria, quam magno animo quaedam verba proieceris, quanti roboris plena. Gratulatus sum protinus mihi et dixi: non a summis labris ista venerunt, habent hae voces fundamentum: iste homo non est unus e populo, ad salutem spectat. ✧ Sic loquere, sic vive: vide ne te ulla res deprimat. Votorum tuorum veterum licet deis gratiam facias, alia de integro suscipe: roga bonam mentem, bonam valitudinem animi, deinde corporis. Quidni tu ista vota saepe facias? Audacter deum roga: nihil illum, de alieno rogaturus es. Sed ut more meo, cum aliquo munusculo epistulam mittam, verum est, quod apud Athenodorum inveni: ✧ *Tunc scito esse te omnibus cupiditatibus solutum, cum eo perveneris, ut nihil deum roges, nisi quod rogare possis palam.* Nunc enim quanta dementia est hominum! turpissima vota dis insusurrant: si quis admoverit aurem, conticescent: et quod scire hominem nolunt, deo narrant. Vide ergo, ne hoc praecipii salubriter possit: Sic vive cum hominibus, tamquam deus videat: sic loquere cum deo, tamquam homines audiant. Vale.

EPISTULA XXIII. — *L.*

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Putas me tibi scripturum, quam humane nobiscum hiems egerit, quae et remissa fuit et brevis, quam malignum ver sit, quam praeposterum frigus, et alias ineptias verba quaerentium. Ego vero aliquid, quod et mihi et tibi prodesse possit, scribam. Quid autem id erit, nisi ut te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum quod sit quaeris? Ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc esse dixi: culmen est. Ad summa pervenit, qui scit, quo gaudeat, qui felicitatem suam in aliena potestate non posuit. ~~†~~ Sollicitus est et incertus sui, quem spes aliqua prorsitat, licet ad manum sit, licet non ex difficili petatur, licet numquam illum sperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili: disce gaudere. Existimas nunc me detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita submoveo, qui spes, dulcissima oblectamenta devitanda existimo? immo contra nolo tibi umquam deesse laetitiam. Volo illam tibi domi nasci: nascitur, si domus intra te ipsum sit. ~~†~~ Ceterae hilaritates non implent pectus: frontem remittunt, leves sunt: nisi forte tu iudicas eum gaudere qui ridet. Animus esse debet alacer et fidens et super omnia erectus. Mihi crede, verum gaudium res severa est. An tu existimas quemquam soluto voltu et, ut isti delicati loquuntur, hilaritate mortem contemnere? paupertati domum aperire? voluptates tenere sub freno? meditari dolorum patientiam? Haec qui apud se versat, in magno gaudio est, sed parum blando. ~~†~~ In huius gaudii possessione esse te volo: numquam deficiet, cum semel unde petatur inveneris. Levium metallorum fructus in summo est: illa opulentissima sunt, quorum in alto latet vena adsidue plenius responsura fodienti. Haec, quibus delectatur volgus, tenuem habent ac perfusoriam voluptatem, et quodcumque investitium gaudium est, fundamento caret: hoc, de quo

loquor, ad quod te conor perducere, solidum est, et quod plus pateat introrsus. ✱ Fac, oro te, Lucili carissime, quod unum potest te praestare felicem: disice et conculca ista, quae extrinsecus splendent, quae tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum specta et de tuo, gaude. Quid est autem hoc *de tuo*? Te ipso et tui optima parte. Corpusculum quoque, etiam si nihil fieri sine illo potest, magis necessariam rem crede quam magnam: vanas subgerit voluptates, breves, poenitendas, ac nisi magna moderatione temperentur, in contrarium abituras.

✱ Ita dico: in praecipiti voluptas ad dolorem vergit, nisi modum tenuit: modum autem tenere in eo difficile est, quod bonum esse credideris. Veri boni aviditas tuta est. Quid sit istud, interrogas, aut unde subeat? Dicam: ex bona conscientia, ex honestis consiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitae et continuo tenore unam prementis viam. Nam illi, qui ex aliis propositis in alia transsiliunt aut ne transsiliunt quidem, sed casu quodam transmittuntur, quomodo habere quicquam certum mansurumve possunt suspensi et vagi? ✱ Pauci sunt, qui consilio se suae disponant: ceteri eorum more, quae fluminibus innatant, non eunt, sed feruntur. Ex quibus alia lenior unda detinuit ac mollius vexit, alia vehementior rapuit, alia proxima ripae cursu languesciente deposuit, alia torrens inpetus in mare eiecit. Ideo constituendum est, quid velimus, et in eo perseverandum. Hic est locus solvendi aeris alieni. Possum enim vocem tibi Epicuri tui reddere et hanc epistolam liberare: ✱ *Molestum est semper vitam inchoare*: aut si hoc modo magis sensus potest exprimi: *Male vivunt, qui semper vivere incipiunt*. Quare? inquis. Desiderat enim explanationem ista vox. Quia semper illis imperfecta vita est. Non potest autem stare paratus ad mortem, qui modo incipit vivere. - Id agendum est, ut satis vixerimus: nemo hoc putat, qui orditur cum maxime vitam. Non est quod existimes paucos esse hos: propemodum omnes sunt. Quidam vero tunc incipiunt, cum desinendum est. Si hoc iudicas mirum, adiciam quod magis admireris: quidam ante vivere desierunt quam inciperent. Vale.

EPISTULA XLI. — 5.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Facis rem optimam et tibi salutarem, si, ut scribis, perseveras ire ad bonam mentem, quam stultum est optare, cum possis a te inpetrare. Non sunt ad coelum elevandae manus nec exorandus aedituus, ut nos ad aurem simulacri, quasi magis exaudiri possimus, admittat: prope est a te deus, tecum est, intus est. Ita dico, Lucili: sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum observator, et custos: hic prout a nobis tractatus est, ita nos ipse tractat. 2. Bonus vero vir sine deo nemo est. An potest aliquis supra fortunam nisi ab illo adiutus exurgere? Ille dat consilia magna et erecta. In unoquoque virorum bonorum

quis deus incertum est, habitat deus.

Si tibi occurrit vetustis arboribus et solitam altitudinem egressis frequens lucus et conspectum coeli densitate ramorum aliorum alios protegentium submovens: illa proceritas silvae et secretum loci et admiratio umbrae in aperto, tam densae atque continuae fidem tibi numinis facit. 3. Et si quis specus saxi penitus exesis montem suspenderit, non manu factus, sed naturalibus causis in tantam laxitatem excavatus, animum tuum quadam religionis suspicione percutiet. Magnorum fluminum capita veneramur: subita ex abdito vasti amnis eruptio aras habet: coluntur aquarum calentium fontes, et stagna quaedam vel opacitas vel immensa altitudo sacravit. 4. Si hominem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter adversa felicem, in mediis tempestatibus placidum, ex superiore loco homines videntem, ex aequo deos: non subibit te eius veneratio? non dices: Ista res maior est altiorque quam ut credi similis huic, in quo est, corpusculo possit? Vis istuc divina descendit. Animum excellentem,

moderatum, omnia tamquam minora transeuntem quicquid timemus optamusque ridentem, coelestis potentia agit. 5. Non potest res tanta sine adminiculo numinis stare: itaque maiore sui parte illic est, unde descendit. Quemadmodum radii solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt, unde mittuntur: sic animus magnus ac sacer et in hoc demissus, ut propius divina nossemus, conversatur quidem nobiscum, sed haeret origini suae: illinc pendet, illuc spectat ac nititur, nostris tamquam melior interest. 6. Quis est ergo hic animus? qui nullo bono nisi suo ^[nitet.] Quid enim est stultius quam in homine aliena laudare? quid eo dementius, qui ea miratur, quae ad alium transferri protinus possunt? Non faciunt meliorem equum aurei freni. Aliter leo aurata iuba mittitur, dum contractatur et ad patientiam recipiendi ornamentum cogitur fatigatus, aliter incultus, integri spiritus. Hic scilicet inpetu acer, qualem illum natura esse voluit, speciosus ex horrido, cuius hic decor est, non sine timore adspici, praefertur illi languido et bracteato. Nemo gloriari nisi suo debet. 7. Vitem laudamus, si fructu palmites onerat, si ~~fructu palmites onerat, si~~ adminicula deducit. Num quis huic illam praeferreret vitem, cui aureae uvae, aurea folia dependent? Propria virtus est in vite fertilitas: in homine quoque id laudandum est, quod ipsius est. Familiam formosam habet et domum pulchram, multum serit, multum fenerat: nihil horum in ipso est, sed circa ipsum. 8. Lauda in ipso, quod nec eripi potest nec dari, quod proprium hominis est. Quaeris quid sit? Animus et ratio in animo perfecta. Rationale enim animal est homo: consummatur itaque eius bonum, si id inplevit, cui nascitur. Quid est autem, quod ab illo ratio haec exigat? Rem facillimam; secundum naturam suam vivere. Sed hanc difficilem facit communis insania: in vitia alter alterum trahimus: quomodo autem revocari ad salutem possunt, quos nemo retinet, populus impellit? Vale.

* ipsa ad terram, pondere
 unquam trahit,

EPISTULA LXXXVI. — 6.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

na In ipsa Scipionis Africani villa iacens hæc tibi scribo, adoratis manibus eius et ~~Exeo~~ quam sepulchrum esse tanti viri suspicor. Animum quidem eius in coelum, ex quo erat, redisse persuadeo mihi, non quia magnos exercitus duxit (hos enim et Cambyses furiosus ac furore feliciter usus, habuit), sed ob egregiam moderationem pietatemque, quam magis in illo admiror, cum reliquit patriam, quam cum defendit. Aut Scipio Romæ deesse debebat aut Romæ libertati. *Nihil*, inquit, *volo derogare legibus, nihil institutis: æquum inter omnes cives ius sit: utere sine me beneficio meo, patria: causa tibi libertatis fui, ero et argumentum. Exeo, si plus tibi quam expedit, crevi.* Quidni ego admirer hanc magnitudinem animi, qua in exilium voluntarium secessit et civitatem exoneravit? Eo perducta res erat, ut aut libertas Scipioni aut Scipio libertati faceret iniuriam. Neutrum fas erat: itaque locum dedit legibus et se Liternum recepit tam suum exilium reipublicae inputaturus quam Hannibalis. *Vidi villam structam lapide quadrato, murum circumdatum silvae, turres quoque in propugnaculum villae utrimque subrectas, cisternam aedificiis ac viridibus subditam, quae sufficere in usum vel exercitus posset, balneolum angustum, tenebricosum ex consuetudine antiqua (non videbatur maioribus nostris caldum nisi obscurum).* *Magna ergo me voluptas subiit contemplantem mores Scipionis ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum semel capta est, abluabat corpus laboribus rusticis fessum: exercebat enim opere se terramque, ut mos fuit priscis, ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit: hoc illum pavementum tam vile sustinuit.* *At nunc quis est, qui sic lavari sustineat? pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis et preti-*

osis orbibus refulserunt, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sunt, nisi illis undique operosa et in picturae modum variata circumlito praetexitur, nisi vitro absconditur camera, nisi Thasius lapis, quondam rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras circumdedit, in quas multa sudatione corpora exsaniata demittimus, nisi aquam argentea epitonia fuderunt. †. Et adhuc plebeias fistulas loquor: quid, cum ad balnea libertinorum pervenero? quantum statuarum, quantum columnarum est nihil sustinentium, sed in ornamentum positarum impensae causa! quantum aquarum per gradus cum fragore labentium! Eo deliciarum pervenimus, ut nisi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimae sunt rimae magis quam fenestrae muro lapideo exsectae, ut sine iniuria munimenti lumen admitterent. †. At nunc blattaria vocant balnea, si qua non ita aptata sunt, ut totius diei solem fenestris amplissimis recipiant, nisi et lavantur simul et colorantur, nisi ex solio agros et maria prospiciunt. Itaque quae concursum et admirationem habuerant, cum dedicarentur, in antiquorum numerum reiciuntur, cum aliquid novi luxuria commenta est, quo ipsa se obrueret. †. At olim et pauca erant balnea nec ullo cultu exornata: cur enim ornaretur res quadrantaria et in usum, non oblectamentum reperta? Non subfundebatur aqua nec recens semper velut ex calido fonte currebat; nec referre credebant, in quam perlucida sordes deponerent. Sed, di boni, quam iuvat illa balnea intrare obscura et gregali tectorio inducta, quae scires Catonem tibi aedilem aut Fabium Maximum aut ex Corneliis aliquem manu sua temperasse? †. Nam hoc quoque nobilissimi aediles fungebantur officio intrandi ea loca, quae populum receptabant, exigendique munditias et utilem ac salubrem temperaturam, non hanc, quae nuper inventa est similis incendio, adeo quidem, ut convictum in aliquo scelere servum vivum lavari oporteat. Nihil mihi videtur iam interesse, ardeat balneum an caleat. Quantae nunc aliquis rusticitatis damnat Scipionem, quod non in caldarium suum latis specularibus diem admiserat? quod non in multa luce decoquebatur et exspectabat, ut in balneo concoqueret. †. O hominem calamitosum! nesciit vivere. Non

saccata aqua lavabatur, sed saepe turbida et, cum plueret vehementius, paene lutulenta: nec multum eius intererat, an sic lavaretur: veniebat enim ut sudorem illic ablueret, non ut unguentum. Quas nunc quorundam futuras voces credis? Non invideo Scipioni: vere in exilio vixit, qui sic lavabatur. Immo, si scias, non cotidie lavabatur. (11. Nam, ut aiunt, qui priscos mores Urbis tradiderunt, brachia et crura cotidie abluebant, quae scilicet sordes opere collegerant: ceterum toti nundinis lavabantur. Hoc loco dicet aliquis: Liqueet mihi immundissimos fuisse. Quid putas illos oluisse? Militiam, laborem, virum. Postquam munda balnea inventa sunt, spurciores sunt. ~~12.~~ Descripturus infamem et nimiis notabilem deliciis Horatius Flaccus quid ait?

Pastillos Rufillus olet,

Dares nunc Rufillum: perinde esset, ac si hircum oleret. Gorgonii loco esset, quem idem Horatius Rufillo obposuit. Parum est sumere unguentum, nisi bis die terque renovatur, ne evanescat in corpore. Quid, quod hoc odore tamquam suo gloriantur? 13. Haec si tibi nimium tristitia videbuntur, villae inputabis. In qua didici ab Aegialo, diligentissimo patrefamiliae (is enim huius agri nunc possessor est), quamvis vetus arbustum posse transferri. Hoc nobis senibus discere necessarium est, quorum nemo non olivetum alteri ponit: ~~quod~~ vidi illum arborum trimum et quadrimum fastidiendi fructus autumnis deponere. 14. Te quoque proteget illa, quae

Tarda venit, seris factura nepotibus umbram,

ut ait Vergilius noster, qui non quid verissime, sed quid decentissime diceretur adspexit nec agricolas docere voluit, sed legentes delectare. 15. Nam, ut alia omnia transeam, hoc quod mihi hodie necesse fuit deprehendere, adscribam:

*Vere fabis satio est: tunc te quoque, medica, putres
Accipiunt sulci et milio venit annua cura.*

An uno tempore ista ponenda sint et an utriusque verna sit satio, hinc aestimes licet. Iunius mensis est, quo tibi scribo,

iam proclivus in Iulium : 16. eodem die vidi fabam metentes, milium sereñtes. Ad olivetum revertar, quod vidi duobus modis dispositum. Magnarum arborum truncos circumcisis ramis et ad unum redactis pedem cum rapo suo transtulit amputatis radicibus, relicto tantum capite ipso, ex quo illae penderant. Hoc fimo tinctum in scrobem demisit ; deinde terram non adgressit tantum, sed calcavit et pressit. 17. Negat quicquam esse hac, ut ait, spissatione efficacius : videlicet frigus excludit et ventum : minus praeterea movetur et ob hoc nascentes radices prodire patitur ac solum adprehendere, quas necesse est cereas adhuc et precario haerentes, levis quoque revellat agitatio : ~~parum~~ autem arboris, antequam obruat, radix. Ex omni enim materia, quae nudata est, ut ait, radices exeunt novae. 18. Non plures autem super terram eminere debet truncus quam tres aut quatuor pedes : statim enim ab imo vestiatur ; nec magna pars quemadmodum in olivetis veteribus arida et retorrida erit. Alter ponendi modus hic fuit : ramos fortes nec corticis duri, quales esse novellarum arborum solent, eodem genere deposuit. Hi paulo tardius surgunt ; sed cum tamquam a planta processerint, nihil habent in se horridum aut triste. 19. Illud etiam nunc vidi, vitem ex arbusto suo annosam transferri : huius capillamenta quoque, si fieri potest, colligenda sunt : deinde liberalius sternenda vitis, ut etiam ex corpore radicescat. Et vidi non tantum mense Februario positas ; sed etiam Martio exacto tenent et complexae sunt non suas ulmos. Omnes autem istas arbores, quae, ut ita dicam, grandiscapiae sunt, ait aqua adiuvandas cisternina ; quae si prodest, habemus pluviam in nostra potestate. Plura te docere non cogito ne, quemadmodum Aegialus me sibi adversarium paravit, sic ego parem te mihi. Vale.

EPISTULA CVII. - 7.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Ubi illa prudentia tua? ubi in dispiciendis rebus subtilitas? ubi magnitudo? Tam pusilla te res angit? Servi occupationes tuas occasionem fugae putaverunt. Si amici deciperent! (habeant enim sane nomen, quod illis noster Epicurus inposuit, et vocentur) ~~quo turpius desint omnibus rebus tuis?~~ ^{desunt illi, qui et operam tuam conterebant et te aliis molestum esse [credebant].} 2. Nihil horum insolitum, nihil inexpectatum est. Offendi rebus istis, tam ridiculum est quam queri, quod spargaris in publico aut inquineris in luto. Eadem vitae condicio est, quae balnei, turbae, itineris: quaedam ~~in~~ mittentur, quaedam incident. Non est delicata res vivere. Longam viam ingressus es: et labaris oportet et arietes et cadas et lasseris et exclames: *O mors!* id est mestiaris. Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiusmodi offensas emetiendum est confragosum hoc iter. Mori vult? 3. Praeparetur animus contra omnia: sciat se venisse, ubi tonat fulmen: sciat se venisse ubi

Luctus et ultrices posuere cubilia curae

Pallentesque habitant morbi tristicque senectus.

In hoc contubernio vita degenda est. Effugere ista non potes: contemnere potes: contemnes autem, si saepe cogitaveris et futura praesumpseris. 4. Nemo non fortius ad id, cui se diu conposuerat, accessit et duris quoque, si praemeditata erant, obstitit. At contra inparatus etiam levissima expavit. Id agendum est, ne quid nobis inopinatum sit: et quia omnia novitate graviora sunt, hoc cogitatio adsidua praestabit, ut nulli sis malo tiro. 5. "Servi me reliquerunt." Alium conpilarunt, alium accusaverunt, alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcaverunt, alium veneno, alium criminatione pe-

quarta, pan adieci

debeant

in

tierunt. Quicquid dixeris, multis accidit. Deinceps, quae multa et varia sunt in nos diriguntur. Quaedam in nos fixa sunt, quaedam vibrant et cum maxime veniunt, quaedam in alios perventura nos stringunt. 6. Nihil miremur eorum, ad quae nati sumus, quae ideo nulli querenda, quia paria sunt omnibus. Ita dico, paria sunt: nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit: aequum autem ius est, non quo omnes usi sunt, sed quod omnibus latum est. Imperetur aequitas animo et sine querela mortalitatis tributa pendamus. Hiems frigora adducit: algendum est: aestas calores refert: aestuandum est. 7. Intemperies coeli valitudinem temptat: aegrotandum est. Et fera nobis aliquo loco occurret et homo perniciosior feris omnibus. Aliud aqua, aliud ignis eripiet. Hanc rerum condicionem mutare non possumus: id possumus, magnum sumere animum et viro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur et naturae consentiamus. 8. Natura autem hoc, quod vides, regnum mutationibus temperat. Nubilo serena succedunt: turbantur maria, cum quieverunt: flant invicem venti: noctem dies sequitur: pars coeli consurgit, pars mergitur: contrariis rerum aeternitas constat. Ad hanc legem animus noster aptandus est: hanc sequatur, huic pareat: et quaecumque fiunt, debuisse fieri putet nec velit obiurgare naturam. 9. Optimum est pati, quod emendare non possis, et deum, quo auctore cuncta proveniunt, sine murmuratione comitari. Malus miles est, qui imperatorem gemens sequitur. Quare inpigri atque alacres excipiamus imperia nec deseramus hunc operis pulcherrimi cursum, cui quicquid patimur, intextum est. 10. Et sic adloquamur Iovem, cuius gubernaculo moles ista dirigitur, quemadmodum Cleanthes noster versibus disertissimis adloquitur, quos mihi in nostrum sermonem mutare permittitur Ciceronis, disertissimi viri, exemplo. Si placuerint, boni consules: si displicuerint, scies me in hoc secutum Ciceronis exemplum.

11. *Duc, o parens celsique dominator poli,
 Quocumque placuit: nulla parendi mora est.
 Adsum inpiger. Fac nolle, comitabor gemens
 Malusque patiar, quod pati licuit bono.
 Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.*

Sic vivamus, sic loquamur: paratos nos inveniat atque inpingros fatum. Hic est magnus animus, qui se deo tradidit: at contra ille pusillus et degener, qui oblectatur et de ordine mundi male existimat et emendare mavult deos quam se. Vale.

EPISTULA CXVIII. — §.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Exigis a me frequentiores epistulas. Rationes conferamus: solvendo non eris. Convenerat quidem, ut tua priora essent: tu scriberes, ego rescriberem. Sed non ero difficilis: bene credi tibi scio: itaque in antecessum dabo. Nec faciam, quod Cicero, vir disertissimus, facere Atticum iubet, *ut, etiam si rem nullam habeat, quod in buccam venerit, scribat.* 2. Numquam potest deesse, quod scribam, ut omnia illa, quae Ciceronis implent epistulas, transeam: *quis candidatus laboret: quis alienis, quis suis viribus pugnet: quis consulatum fiducia Caesaris, quis Pompeii, quis arcae petat: quam durus sit fenerator Caecilii, a quo minoris centesimis propinqui nummum movere non possint.* Sua satius est mala, quam aliena tractare, se excutere et videre, quam multarum rerum candidatus sit, et non suffragari. 3. Hoc est, mi Lucili, egregium, hoc securum ac liberum, nihil petere et tota fortunae comitia transire. Quam putas esse iucundum tribubus vocatis, cum candidati in templis suis pendeant et alius nummos pronuntiet, alius per sequestrem agat, alius eorum manus osculis conterat, quibus designatus contingendam manum negaturus est, omnes adtoniti vocem praeconis expectant, stare otiosum et spectare illas nundinas nec ementem quicquam nec vendentem? 4. Quanto hic maiore gaudio fruitur, qui non praetoria aut consularia comitia securus intuetur, sed magna illa, in quibus alii honores anniversarios petunt, alii perpetuas potestates, alii bellorum eventus prosperos, triumphosque, alii divitias, alii matrimonia ac liberos, alii salutem suam suorumque! Quanti animi

res est solum nihil petere, nulli supplicare et dicere: *Nihil mihi tecum, fortuna. Non facio mei tibi copiam: scio apud te Catones repelli, Vatinius fieri: nihil rogo.* Hoc est privatam facere fortunam. 5. Licet ergo haec invicem scribere et hanc integram semper egerere materiam circumspectantibus tot milia hominum inquieta, qui ut aliquid pestiferi consequantur, per mala nituntur in malum petuntque mox fugienda aut etiam fastidienda. Cui enim adsecuto satis fuit, quod optanti nimium videbatur? 6. Non est, ut existimant homines, avida felicitas, sed pusilla: itaque neminem satiat. Tu ista credis excelsa, quia longe ab illis iaces: ei vero, qui ad illa pervenit, humilia sunt. Mentior, nisi adhuc quaerit escendere: istuc, quod tu summum putas, gradus est. Omnes autem male habet ignorantia veri. 7. Tamquam ad bona feruntur decepti rumoribus: deinde mala esse aut inania aut minora quam speraverint, adepti ac multa passi vident: maiorque pars miratur ex intervallo fallentia et volgo magna pro bonis sunt. Hoc ne nobis quoque eveniat, quaeramus, *quid sit bonum.* Varia eius interpretatio fuit: alius illud aliter expressit. 8. Quidam ita finiunt: *Bonum est quod invitat animos, quod ad se vocat.* Huic statim obponitur: *Quid si invitat quidem, sed in perniciem? scis quam multa mala blanda sint. Verum et verisimile inter se differunt. Ita quod bonum est, vero iungitur: non est enim bonum nisi verum est: at quod invitat ad se et adlicefacit, verisimile est: subripit, sollicitat, adtrahit.* 9. Quidam ita finierunt: *Bonum est, quod adpetitionem sui movet: vel, quod inpetum animi tendentis ad se movet.* Et huic idem obponitur: multa enim inpetum animi movent, quae petantur petentium malo. Melius illi, qui ita finierunt: *Bonum est, quod ad se inpetum animi secundum naturam movet et ita demum petendum est, num coepit esse expetendum.* Jam et honestum est: hoc enim est perfecte petendum. 10. Locus ipse me admonet, ut, *quid intersit inter bonum honestumque, dicam.* Aliquid inter se mixtum habent et inseparabile: nec potest bonum esse, nisi cui aliquid honesti inest, et honestum utique bonum est. Quid ergo inter duo interest? *Honestum est perfectum bonum, quo beata vita completur, cuius contactu*

alia quoque bona fiunt. Quod dico, tale est: sunt quaedam neque bona neque mala, tamquam militia, legatio, iurisdictio. 11. Haec cum honeste administrata sunt, bona esse incipiunt et ex dubio in bonum transeunt. *Bonum*, societate honesti fit; *honestum* per se bonum est. Bonum ex honesto fluit, honestum ex se est. Quod bonum est malum esse potuit: quod honestum est, nisi bonum esse non potuit. Hanc quidam finitionem reddiderunt: *Bonum est quod secundum naturam est.* Adtende, quid dicam: quod bonum est secundum naturam est: non protinus quod secundum naturam est etiam bonum est. 12. Multa naturae quidem consentiunt, sed tam pusilla sunt, ut non conveniat illis boni nomen. Levia enim sunt, contemnenda: nullum est minimum contemnendum bonum. Nam quamdiu exiguum est, bonum non est: cum bonum esse coepit, non est exiguum. Unde adgnoscutur bonum? si *perfecte secundum naturam* est. 13. Fateris, inquit, quod bonum est secundum naturam esse: haec eius proprietas est: fateris et alia secundum naturam quidem esse, sed bona non esse. Quomodo ergo illud bonum est, cum haec non sint? quomodo ad aliam proprietatem pervenit, cum utriusque praecipuum illud commune sit, secundum naturam esse? — Ipsa scilicet magnitudine. 14. Nec hoc novum est quaedam crescendo mutari. Infans fuit, factus est pubes: alia eius proprietas fit: ille enim inrationalis est, hic rationalis. Quaedam incremento non tantum in maius exeunt, sed in aliud. — Non fit, inquit, aliud, quod maius fit: utrum lagenam an dolium inpleas vino, nihil refert: in utroque proprietas vini est: et exiguum mellis pondus ex magno sapore, non differt. — Diversa ponis exempla: in istis enim eadem qualitas est: quamvis augeantur, manent. 15. Quaedam amplificata in suo genere et in sua proprietate perdurant: quaedam post multa incrementa ultima demum vertit adiectio et novam illis aliamque quam in qua fuerunt, condicionem inprimit. Unus lapis facit fornecem, ille, qui latera inclinata cuneavit et interventu suo vinxit. Summa adiectio quare plurimum facit vel exigua? Quia non auget, sed inplet. Quaedam processu priorem exuunt formam et in novam transeunt. 16. Ubi aliquid animus diu protulit et magnitudinem eius sequendo lassa-

tus est, *infinitem* coepit vocari, quod longe aliud factum est quam fuit, cum magnum videretur, sed finitum. Eodem modo aliquid difficulter secari cogitavimus: novissime crescente hac difficultate *insecabile* inventum est. Sic ab eo quod vix et aegre movebatur processimus ad *immobile*. Eadem ratione aliquid *secundum naturam* fuit: hoc in aliam proprietatem magnitudo sua transtulit et *bonum* fecit. Vale.

EPITAPHIUM SENECAE.

Cura, labor, meritum, sumpti pro munere honores,

Ite, alias post hanc sollicitate animas!

Me procul a vobis deus evocat: illicet actis

Rebus terrenis hospita terra vale!

Corpus avara tamen solemnibus accipe saxis.

Namque animam coelo reddimus, ossa tibi.

L. ANNAEI SENECAE
EPIGRAMMATA SUPER EXILIO.

I. AD CORSICAM.

Corsica Phocaico tellus habitata colono,
Corsica, quae patrio nomine Cynus eras,
Corsica Sardinia brevior, porrectior Ilva,
Corsica piscosis pervia fluminibus,
Corsica terribilis, cum primum incanduit aestas,
Saevior, ostendit cum ferus ora canis,
Parce relegatis, hoc est, iam parce sepultis :
Vivorum cineri sit tua terra levis.

II. DE EADEM.

Barbara praeruptis inclusa est Corsica saxis,
Horrida, desertis undique vasta locis.
Non poma autumnus, segetes non educat aestas,
Canaque Palladio munere bruma caret.
Umbrarum nullo ver est laetabile foetu,
Nullaque in infausto nascitur herba solo.
Non panis, non haustus aquae, non ultimus ignis :
Hic sola haec duo sunt, exsul et exsilium.

III. QUERELA.

Occisi iugulum quisquis scrutaris amici,
Tu miserum necdum me satis esse putas ?
Desere confossum : victori volnus iniquo
Mortiferum inpressit mortua saepe manus.

IV. ITEM.

Quisquis es,—et nomen dicam: dolor omnia cogit—

Qui nostrum cincrem nunc, inimice, premis

Et non contentus tantis subitisque ruinis

Stringis in extinctum tela cruenta caput:

Crede mihi, vires aliquas natura sepulchris

Attribuit: tumulos vindicat umbra suos.

Ipsos crede deos hoc nunc tibi dicere, livor,

Hoc tibi nunc manes dicere crede meos:

Res est sacra, miser. Noli mea tangere fata.

Sacrilegae bustis abstinere manus.

V. ITEM.

Carmina mortifero tua sunt suffusa veneno,

Et sunt criminibus pectora nigra magis.

Nemo tuos fugiat, non vir, non femina dentes,

Haud puer, haud aetas undique tuta senis,

Utque furens totas immittit saxa per urbes

In populum, sic tu verba maligna iacis.

Sed solet insanos populus comescere sanus,

Et repetunt motum saxa remissa caput.

In te nunc stringit nullus non carmina vates,

Inque tuam rabiem publica Musa furit.

Dum sua compositus nondum bene concutit arma

Miles, it e nostra lancea torta manu.

Bellus homo, et valide capitalia carmina ludis,

Deque tuis manant atra venena iocis.

Sed tu perque iocum dicis vinumque: quid ad rem,

Si plorem, risus si tuus ista facit?

Quare tolle iocos: non est iocus esse malignum.

Numquam sunt grati, qui nocuere sales.

VI. AD AMICUM.

Crispe, meae vires, lassarumque ancora rerum,

Crispe, vel antiquo conspiciende foro:

Crispe potens numquam, nisi cum prodesse volebas,

Naufragio littus tutaque terra meo,

Solus honor nobis arx et tutissima nobis
 Et nunc afflicto sola quies animo :
 Crispe, fides dulcis, placidique acerrima virtus,
 Cuius Cecropio pectora melle madent :
 Maxima facundo vel avo vel gloria patri,
 Quo solo careat si quis, in exsilio est :
 An tua, qui iaceo saxis telluris adhaerens,
 Mens mecum est, nulla quae cohibetur humo ?

VII. DE QUALITATE TEMPORIS.

Omnia tempus edax depascitur, omnia carpit,
 Omnia sede movet, nil sinit esse diu.
 Flumina deficiunt, profugum mare littora siccant,
 Subsident montes et iuga celsa ruunt.
 Quid tam parva loquor ? moles pulcherrima coeli
 Ardebit flammis tota repente suis.
 Omnia mors poscit. Lex est, non poena, perire :
 Hic aliquo mundus tempore nullus erit.

VIII. VOTUM.

Sic mihi sit frater maiorque minorque superstes,
 Et de me doleat nil nisi morte mea.
 Sic illos vincam, sic vincar rursus amando :
 Mutuus inter nos sic bene certet amor.
 Sic dulci Marcus, qui nunc sermone fritinnit,
 Facundo patruos provocet ore duos.

IX. AD CORDUBAM.

Corduba solve comas et tristes indue voltus :
 Inlacrimans cineri munera mitte meo.
 Nunc longinqua tuum deplora, Corduba, vatem,
 Corduba, non alio tempore moesta magis :
 Tempore non illo, quo versi viribus orbis
 Incubuit belli tota ruina tibi,
 Cum geminis oppressa malis utrimque peribas :
 Et tibi Pompeius, Caesar et hostis erat.

Tempore non illo, quo ter tibi funera centum
 Heu nox una dedit, quæ tibi summa fuit.
 Non, Lusitanus quateret cum moenia latro,
 Figeret et portas lancea torta tuas.
 Ille tuus quondam magnus, tua gloria, civis
 Infigar scopulo. Corduba solve comas,
 Et gratare tibi, quod te natura supremo
 Alluit oceano : tardius ista doles.

Coin of Agrippina, wife of Claudius, mother of Nero. (It was through her that Seneca was recalled from exile: Introduction, p. 14.) From the British Museum.

EPISTULAE SENECAE, NERONIS IMPERATORIS
MAGISTRI, AD PAULUM APOSTOLUM ET
PAULI APOSTOLI AD SENECAM.*

S. HIERONYMUS DE SENECA IN CATALOGO SANCTORUM.

Lucius Annaeus Seneca Cordubensis, Sotionis stoici discipulus et patruus Lucani poetae, continentissimae vitae fuit, quem non ponerem in catalogo sanctorum, nisi me epistulae illae provocarent, quae leguntur a plurimis, Pauli ad Senecam et Senecae ad Paulum. In quibus, cum esset Neronis magister et illius temporis potentissimus, optare se dicit eius esse loci apud suos, cuius sit Paulus apud Christianos. Hic ante biennium quam Petrus et Paulus martyrio coronarentur, a Nerone interfectus est.

EPISTULA I.

SENECA PAULO SALUTEM.

Credo tibi, Paule, nunciatum esse, quod heri [de te] cum Lucilio nostro de apocryphis et aliis rebus sermonem habuerimus. Erant enim quidam disciplinarum tuarum comites mecum. Nam in hortos Salustianos secesseramus, quo loco occasione nostra alio tendentes hi, de quibus dixi, visis nobis adiuncti sunt. Certe quod tui praesentiam optavimus, et hoc scias volo: libello tuo lecto, id est de plurimis aliquas litteras quas ad aliquam civitatem seu caput provinciae direxisti, mira exhortatione vitam moralem continentes, usque refecti sumus.

* See Introduction, pp. 84, 85.

Quos sensus non puto ex te dictos sed per te, certe aliquando ex te et per te: tanta enim maiestas earum est rerum tantaque generositate calens, ut vix suffecturas putem aetates hominum, quibus institui perficique possint. Bene te valere, frater, cupio.

EPISTULA II.

SENECAE PAULUS SALUTEM.

Litteras tuas hilaris heri accepi, ad quas rescribere statim potui, si praesentiam iuvenis, quem ad te eram missurus, habuissem. Scis enim, quando et per quem et quo tempore et cui quid dari committique debeat. Rogo ergo, non putes [te] neglectum, dum personae qualitatem respicio. Sed quod litteris meis vos bene acceptos alicubi scribis, felicem me arbitror tanti viri iudicio. Neque enim hoc diceres, censor, sophista, magister tanti principis et iam omnium, nisi quia vere dicis. Opto te diu bene valere.

EPISTULA III.

SENECA PAULO SALUTEM.

Quaedam volumina ordinavi et divisionibus suis statum eis dedi. Ea quoque Caesari legere sum destinatus. Si modo sors prospere annuerit, ut novas afferat aures, eris forsan et tu praesens: sin, alias reddam tibi diem, ut hoc opus invicem inspiciamus. Et possem non prius edere ei eam scripturam, nisi prius tecum conferam, si modo [etiam] impune hoc fieri potuisset, ut scires non te praeteriri. Vale.

EPISTULA IV.

PAULUS SENECAE SALUTEM.

Quotiescunque litteras tuas audio, praesentiam tui cogito. nec aliud existimo quam omni tempore te nobiscum esse. Cum primum itaque venire coeperis, invicem nos et de proximo videbimus. Bene te valere opto.

EPISTULA V.

SENECA PAULO SALUTEM.

Nimio tuo secessu angimur. Quid est? vel quae res te remo[ra]tum faciunt? si indignatio dominae, quod a ritu et secta veteri recesseris et alios rursum converteris, erit postulandi locus, ut ratione factum, non levitate hoc existimetur.

EPISTULA VI.

SENECAE ET LUCILIO PAULUS SALUTEM.

De his, quae mihi scripsistis, non licet arundine et atramento eloqui, quarum altera res notat et designat aliquid, altera evidenter ostendit, praecipue cum sciam inter vos esse, hoc est apud vos et in vobis, qui me intelligant. Honor omnibus habendus est et tanto magis, quanto indignandi occasionem captant. Quibus si patientiam demus, omni modo eos ex quaqua parte vincemus, si modo hi sunt, qui poenitentiam sui gerant. Bene valete.

EPISTULA VII.

ANNAEUS SENECA PAULO ET THEOPHILO SALUTEM.

Profiteor bene me acceptum lectione litterarum tuarum, quas Galatis, Corinthiis, Achaeis misisti, et ita invicem vivamus, ut etiam cum horrore divino esse exhibes. Spiritus enim sanctus in te et super te excelsus sublimiores sanctis venerabiles sensus exprimit. Vellem itaque, cures et cetera, ut maiestati earum cultus sermonis non desit. Et ne quid tibi, frater, surripiam aut conscientiae meae debeam, confiteor Augustum sensibus tuis motum. Cui lecto virtutis in te exordio ista vox fuit: mirari eum posse, ut qui non legitime imbutus sit, taliter sentiat. Cui ego respondi, solere deos ore innocentium effari, haud eorum, qui praevaricare doctrina sua quid possint. Et dato ei exemplo Vatiensium hominis rusticuli, cui viri duo apparuissent in agro Reatino, qui postea Castor et Pollux sunt nominati, satis instructus videtur. Vale.

EPISTULA VIII.

PAULUS SENECAE SALUTEM.

Licet non ignorem Caesarem nostrarum rerum admiratorem, si quando deficiet amatorem esse, permittes tamen te non laedi sed admoneri: puto enim te graviter fecisse, quod ei in notitiam perferre voluisti id, quod ritui et disciplinae eius sit contrarium. Cum enim ille gentium deos colat, quid tibi visum sit, ut hoc scire cum velles, non video, nisi nimio amore meo facere te hoc existimo. Rogo de futuro, ne id agas. Cavendum est enim, ne dum me diligis, offensum dominae facias, cuius quidem offensa neque oberit, si perseveraverit, neque, si non sit, proderit: si est regina, non indignabitur, si mulier est, offendetur. Bene vale.

EPISTULA IX.

SENECA PAULO SALUTEM.

Scio te non tam tui causa commotum litteris, quas ad te de editione epistolarum tuarum Caesari feci, quam natura [ipsarum] rerum, quae ita mentes hominum ab omnibus artibus et moribus rectis revocat, ut non hodie admirer, quippe [ut] qui multis documentis hoc iam notissimum habeam. Igitur nove agamus, et si quid facile in praeteritum factum est, veniam irrogabis. Misi tibi librum de verborum copia. Vale Paule carissime.

EPISTULA X.

SENECAE PAULUS SALUTEM.

Quotiescunque tibi scribo et nomen meum tibi subsecundo, gravem et sectae meae incongruentem rem facio. Debeo enim, ut saepe professus sum, cum omnibus omnia esse et id observare in tua persona, quod lex Romana honori senatus concessit, perlecta epistola ultimum locum eligere, ne cum aporia et dedecore cupiam [illud] efficere, quod mei ar-

bitrii fuerit. Vale, devotissime magister. Data quinto Calendarum Iulii Nerone IV et Messala consulibus.

EPISTULA XI.

SENECA PAULO SALUTEM.

Ave mi Paule carissime. Si mihi nominique meo vir tantus et dilectus omnibus modis non dico fueris iunctus sed necessario mixtus, optime actum erit de Seneca tuo. Cum sis igitur vertex et altissimorum omnium montium cacumen, non ego vis laeter, si ita sim tibi proximus, ut alter similis tui deputer? Haud itaque te indignum prima facie epistolarum nominandum censeas, ne tam temptare me quam ludere videaris, quippe cum scias civem esse te Romanum. [Uti]nam qui meus, tuus apud te locus, qui tuus, velim ut meus. Vale mi Paule carissime. Data X. Cal. April. Aproniano et Capitone consulibus.

EPISTULA XII.

SENECA PAULO SALUTEM.

Ave mi Paule carissime. Putasne me haud contristari et non luctuosum esse, quod de innocentia vestra subinde supplicium sumatur? dehinc quod tam duros tamque obnoxios vos reatui omnis populus iudicet, putans a vobis effici, quidquid in urbe contrarium fit? Feramus aequo animo et utamur foro, quod sors concessit, donec invicta felicitas finem malis imponat. Tulit et priscorum aetas Macedonem Philippi filium et post Darium Dionysium. Nostra quoque Gaium Caesarem, quibus quicquid libuit, licuit. Incendium urbs Romana manifeste saepe unde patiat, constat. Sed si effari humilitas potuisset humana, quid causae sit, et impune in his tenebris loqui liceret, iam omnes omnia viderent. Christiani et Iudaei quasi machinatores incendii affecti supplicio uri solent. Grasator iste, quisquis est, cui voluptas carnificina est et mendacium velamentum, tempori suo destinatus est. Ut optimus quisque unum pro multis donatum est caput, ita et hic devo-

tus pro omnibus igni cremabitur. Centum triginta duae domus, insulae quatuor [in] sex diebus arsere, septimus pausam dedit. Bene te valere frater opto. Data quinto Cal. April. Frugi et Basso consulibus.

EPISTULA XIII.

SENECA PAULO SALUTEM.

[Ave mi Paule carissime.] Allegorice et aenigmatische multa a te usquequaque opera concluduntur et ideo rerum tanta vis et muneris tibi tributa non ornamento verborum sed cultu quodam decoranda est. Nec vereare, quod saepius te dixisse retineo, multos, qui talia affectent, sensus corrumpere, virtutes rerum evirare. Ceterum mihi concedas velim latinitati morem gerere, honestis vocibus speciem adhibere, ut generosi muneris concessio digne a te possit expediri. Bene vale. Data V. Non. Iul. Leone et Sabino consulibus.

EPISTULA XIV.

PAULUS SENECAE SALUTEM.

Perpendenti tibi ea sunt revelata, quae paucis divinitas concessit. Certus igitur ego in agro iam fertili semen fortissimum sero, non quidem materiam, quae corrumpi videtur, sed verbum stabile, dei derivamentum crescentis et manentis in aeternum. Quod prudentia tua assecuta [est], indeficiens fore debet, ethnicorum Israelitarumque observationes censere vitandas. Novum te auctorem feceris Iesu Christi praeconiis ostendendo rhetoricis irreprehensibilem sophiam, quam prope modum adeptus regi temporali eiusque domesticis atque fidis amicis insinuabis quibus aspera et incapabilis erit persuasio, cum plerique illorum minime flectantur insinuationibus tuis. Quibus vitale commodum sermo dei instillatus, novum hominem sine corruptela perpetuamque animam parit ad deum istinc properantem. Vale Seneca carissime nobis. Data Cal. Augusti Leone et Sabino consulibus.

